

واحدماهشهر

نشریه علمی اندیشه های نو در علوم جغرافیایی

دوره: ۱، شماره ۱، پاییز: ۱۴۰۲

- ۱ واکاوی عوامل فرهنگی و هویتی در شهرسازی و معماری دوره پهلوی (مطالعه موردی: شهر اهواز) احمد رضا کابلی
- ۲۱ استقرار سکونتگاه‌های روستایی استان کرمانشاه در ارتباط با گسل‌ها با استفاده از Gis زهرا غلامی‌راد؛ کیانوش بهروزی بانبیدی
- ۳۱ ارزشیابی توزیع فضایی خدمات عمومی شهری (مطالعه موردی: شهرستان گتوند) اردشیر رستمی
- ۴۵ زیست‌پذیری شهری با رویکرد حق به شهر: مفاهیم، ابعاد و شاخص‌ها صدیقه دولت‌شاه
- ۶۹ جایگاه و نقش مدیریت خدمات شهری در محلات کلان‌شهرها (مطالعه موردی: منطقه ۲ شهری اهواز) لاله خواجوی‌نیا
- ۸۳ ارزیابی و اولویت‌سنجی پارک‌های شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۳ شهری کلان‌شهر مشهد) زهرا پارسانیک

Sanad.iau.ir/journal/ntigs

ntigs.journalmahshahriaul402@gmail.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اندیشه های نو در علوم جغرافیایی

فصل نامه

دوره ۱، شماره ۱، پاییز ۱۴۰۲

دانشگاه آزاداسلامی واحد ماهشهر

مدیرمسئول: دکتر عباس معروف نژاد - عضو هیئت علمی گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاداسلامی واحد ماهشهر

سر دبیر: دکتر محمد علی فیروزی - استاد تمام گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید چمران اهواز

مدیر داخلی: دکتر فرخنده اوشال - دکترای تخصصی شیمی معدنی و مدیر پژوهش دانشگاه آزاداسلامی واحد ماهشهر

هیات تحریریه:

۱. دکتر علی شکور - استاد تمام گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاداسلامی واحد مرودشت

۲. دکتر بهروز ساری صراف - استاد تمام گروه جغرافیا، اقلیم شناسی دانشگاه تبریز

۳. دکتر سعید ملکی - استاد تمام گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید چمران اهواز

۴. دکتر مریم بیاتی خطیبی - استاد تمام گروه جغرافیا، ژئومورفولوژی دانشگاه تبریز

۵. دکتر تیمور آمار - دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه آزاداسلامی واحد رشت

۶. دکتر آرزیتا رجبی - دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاداسلامی واحد تهران مرکزی

۷. دکتر کتایون علیزاده - دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاداسلامی واحد مشهد

کارشناس نشریه: دکتر شهلا قاسمی

گرافیک و صفحه آرایی: پرتو عظیمی

ویراستار فارسی: پرتو عظیمی

ویراستار انگلیسی: خانم شهلا کیوان - عضو هیئت علمی گروه زبان انگلیسی دانشگاه آزاداسلامی واحد ماهشهر

نشانی: بندر ماهشهر، بلوار امام خمینی (ره) - خیابان دانشگاه - دانشگاه آزاداسلامی واحد ماهشهر، دانشکده برق و

کامپیوتر، طبقه همکف. دفتر نشریه اندیشه های نو در علوم جغرافیایی. کد پستی: ۶۳۵۱۱۴۱۱۱۱

تلفن و دورنگار: ۰۶۱-۵۲۳۳۸۵۸۶

نشانی پایگاه اینترنتی: Sanad.iau.ir/journal/ntigs

نشانی پست الکترونیکی: ntigs.journalmahshahriau1402@gmail.com

مجوز راه اندازی این نشریه علمی مطابق نامه شماره ۲۴۳۶۸/۳۲/ص مورخ ۱۸/۰۴/۱۴۰۲ معاونت محترم علوم انسانی و هنر

دانشگاه آزاداسلامی اخذ و به صورت فصل نامه توسط دانشگاه آزاد اسلامی واحد ماهشهر منتشر می شود.

نویسندگان مسئول محتوا و پاسخگویی نظرات ارائه شده در مقاله و نوشته های خود هستند.

«راهنمای نگارش مقاله»

فصل نامه اندیشه های نو در علوم جغرافیایی

نشریه اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی در تمامی رشته‌های علوم جغرافیایی و سایر علوم و رشته‌های مرتبط علمی و دانشگاهی که به صورت مبسوط در قسمت اهداف و چشم انداز نشریه توضیح داده شده است، به زبان فارسی، مقاله می‌پذیرد.

۱. نشریه اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی مقاله‌های علمی پژوهشی و کاربردی و مستخرج از پایان نامه را در اولویت پذیرش قرار می‌دهد.

۲. مقاله حاصل مطالعات، تجربه‌ها و پژوهش‌های نویسنده یا نویسندگان باشد.

۳. مقاله قبلاً برای هیچ یک از نشریات داخلی و خارجی یا همایش‌ها و کنفرانس‌ها و... ارسال و یا در هیچ یک از آنها چاپ نشده باشد.

۴. زبان رسمی فصلنامه، فارسی است، اما چکیده مقالات به زبان انگلیسی نیز ضروری است.

۵. چکیده فارسی مقاله (۱۵۰ تا ۳۰۰ واژه)، و باید شامل: مقدمه و بیان مسأله، هدف، روش، یافته‌ها، نتیجه-گیری و ۵ تا ۶ واژه کلیدی باشند.

توضیح راهنمای کامل مقاله فارسی ارسال شده به فصل‌نامه اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی به شرح زیر درج شده است.

عنوان مقاله	BLotus 16- Bold
نام نویسنده و نویسندگان	BLotus 12- Bold
مشخصات نویسنده و نویسندگان (افیلیشن)	BLotus 12
چکیده	BLotus 13- Bold
متن چکیده	BLotus 12- Bold
کلمات کلیدی	BLotus 12- Bold
واژه /متن زیر نویس (پاورقی) فارسی	BLotus 10
واژه /متن زیر نویس (پاورقی) انگلیسی	Times New Roman 10
عناوین اصلی	BLotus 14- Bold
عناوین فرعی	BLotus 13- Bold
متن مقاله به فارسی	BLotus 13

عناوین جدول	BLotus 12- Bold
متن جدول	BLotus 11
عناوین شکل	BLotus 12- Bold
متن شکل	BLotus 11
منابع جداول و اشکال	BLotus 10
روابط و فرمول های ریاضی	BLotus 13
منابع و مآخذ فارسی	BLotus 13
منابع و مآخذ انگلیسی	Times New Roman 12
«راهنمای چکیده انگلیسی»	
عنوان	Times New Roman 14- Bold
نام نویسنده و نویسندگان	Times New Roman 12-Bold
مشخصات نویسنده و نویسندگان (افیلیشن)	Times New Roman 11
چکیده (Abstract)	Times New Roman 12-Bold
متن چکیده	Times New Roman 12-Bold
کلمات کلیدی (Key Words)	Times New Roman 11-Bold

توضیحات تکمیلی:

۱. مقالات ارسالی به فصل نامه، در محیط Word با حاشیه از بالا و پایین ۲/۵، از راست ۳ و چپ ۲/۵ سانتی متر باشد.

۲. مقاله در پنج (۵) فایل جداگانه شامل موارد زیر باید در سامانه نشریه بارگذاری گردد.

- فایل مقاله با مشخصات نویسنده یا نویسندگان (به صورت Word)

- فایل مقاله اصلی بدون مشخصات نویسندگان (به صورت Word)

- فایل چکیده انگلیسی مقاله (به صورت Word)

- فایل تعهد نامه مقاله (به صورت Pdf)

- فایل فرم تعارض منافع (به صورت Pdf)

«مقالات ارسال شده باید دارای بخش های زیر باشد»

۱. صفحه اول: عنوان کامل مقاله به فارسی، مشخصات نویسنده یا نویسندگان بر اساس فرمت مجله

۲. چکیده فارسی (۱۵۰ تا ۳۰۰ واژه)، کلمات کلیدی فارسی (۵ تا ۶ واژه کلیدی) بر اساس فرمت مجله

۴. صفحه دوم به بعد متن اصلی مقاله آورده شود، شامل:

*مقدمه

*پیشینه پژوهش

*مبانی نظری

*مواد و روش تحقیق

*معرفی محدوده مورد مطالعه (با ارائه عکس یا نقشه)

*بحث و یافته‌ها

*نتیجه‌گیری و پیشنهادها

*منابع و مأخذ

۵. منابع درون متنی مقاله به روش APA شامل؛ داخل پرانتز با ذکر (نام خانوادگی نویسنده، سال انتشار: شماره صفحه) مورد استفاده آورده شود.

- مثال نحوه ارجاع در داخل متن: اگر یک نویسنده باشد: (کردوانی، ۱۳۷۵: ۶۰). اگر دو نویسنده باشد: (کردوانی و مشیری، ۱۳۸۵: ۳۳). اگر سه نویسنده و بیشتر باشد: (کردوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۵).

۶. معادل‌های انگلیسی در هر صفحه با علامت یا شماره‌گذاری مستقل برای هر صفحه، در پاورقی آورده شود.

۷. روش ارائه منابع و مأخذ در انتهای مقاله به روش APA2020 تنظیم گردد.
به طور مثال:

برای کتاب: اگر یک نویسنده داشته باشد؛ نام خانوادگی، نام نویسنده (سال انتشار). عنوان کتاب (ایتالیک گردد)، نام ناشر، شماره جلد، نوبت چاپ، محل انتشار.

مثال: **گر یک نویسنده باشد:** کردوانی، پرویز (۱۳۸۷). *نظریه جدید*، انتشارات دانشگاه تهران، جلد اول، چاپ اول، تهران.

مثال: **اگر دو نویسنده باشد:** مرصوصی، نفیسه و بهرامی‌پاوه، رحمت‌اله (۱۳۹۰). *توسعه پایدار روستایی*، انتشارات دانشگاه پیام نور، جلد اول، چاپ اول، تهران.

مثال: **اگر سه نویسنده و بیشتر باشد:** معروف‌نژاد، عباس، امیری، ابراهیم، و جبرائیلی، یحیی (۱۳۸۹). *توسعه روستاها در ایران*، انتشارات معتبر، جلد اول، چاپ اول، اهواز.

- برای مقالات در نشریه: نام خانوادگی، نام نویسنده یا نویسندگان (سال انتشار). عنوان مقاله، نام نشریه (ایتالیک گردد). دوره، شماره، صفحات مقاله.

مثال: اگر یک نویسنده باشد: درویشی، یوسف (۱۴۰۰). ارزیابی کمی و کیفی کاربری اراضی شهر با استفاده از ماتریس چهارگانه جهت رسیدن به اهداف توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر مرنند)، فصل نامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی. ۵۳(۲)، ۷۳۳-۷۵۰.

Fukugawa, N. (2022). Effects of the quality of science on the initial public offering of university spinoffs: evidence from Japan. *Scientometrics*, 127(8), 4439-4455.

مثال: اگر دو نویسنده باشد: شیرازی، بهروز، و معروف نژاد، عباس (۱۳۹۷). بررسی منظر اجتماعی بافت‌های ناکارآمد شهری (مطالعه موردی: کوی نهضت‌آباد کلان‌شهر اهواز). فصل‌نامه آمایش محیط، ۱۱(۴۳)، ۲۳۵-۲۵۲.

Haunschild, R., & Bornmann, L. (2022). Relevance of document types in the scores' calculation of aspecific field-normalized indicator: Are the scores strongly dependent on or nearly independent of the document type handling?. *Scientometrics*, 127(8), 4419-4438.

مثال: اگر سه نویسنده و بیشتر باشد: معروف‌نژاد، عباس، امیری، ابراهیم، و قافی‌کاوسی، ولی (۱۳۹۹). ارزیابی وضعیت اماکن و کاربری‌های ورزشی (مطالعه موردی: شهر ایذه). فصل‌نامه جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۴(۷۴)، ۲۳۳-۲۴۷.

Vakkari, P., Chang, Y. W., & Järvelin, K. (2022). Largest contribution to LIS by external disciplines as measured by the characteristics of research articles. *Scientometrics*, 127(8), 4499-4522.

- برای همایش‌ها و کنفرانس‌ها: نام خانوادگی، نام نویسنده یا نویسندگان (سال انتشار). عنوان مقاله، نام همایش یا کنفرانس (ایتالیک گردد)، مکان برگزاری.

مثال: جوانشیر، حسین و قدیمی، فاطمه (۱۳۸۸). استفاده از روش AHP در مکان‌یابی پارکینگ‌های همسطح در محیط شهری (مطالعه موردی: اردبیل). نهمین همایش مهندسی حمل و نقل و ترافیک، تهران. - برای مقالات مستخرج از پایان‌نامه: نام خانوادگی، نام نویسنده یا نویسندگان (سال انتشار). عنوان پایان‌نامه (ایتالیک گردد). رشته، نام دانشگاه، تعداد صفحه.

مثال: زبیدی، علی، و معروف‌نژاد، عباس (۱۳۹۸). ارزیابی ورتبه‌بندی عملکرد پارکینگ‌های عمومی منطقه یک شهرداری/اهواز از نگاه شهروندان. جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی ماه‌شهر، ۱۲۳ صفحه.

۷. بدیهی است نحوه درج در فهرست منابع و مأخذ به ترتیب حروف الفبا خواهد بود.

۸. دقت داشته باشید تمام منابع فارسی و انگلیسی در فهرست منابع قرار داشته باشد و از ذکر منابعی که در متن استفاده نشده است، جداً خودداری گردد.

۹. از بکار بردن واژه همان در منابع داخل متن (همان و قبلی، ۱۳۹۵: ۱۱۱) خودداری شود.

۱۰. در متن مقاله به شماره اشکال، جداول اشاره شود.

۱۱. در تنظیم جداول، اشکال شماره بندی لحاظ و به منابع اقتباس شده آن‌ها نیز اشاره گردد.

۱۲. اگر در مقاله از نقشه استفاده می‌گردد. حتماً درج مقیاس خطی و موقعیت جغرافیایی در آن لحاظ گردد.

۱۳. شکل‌ها باید به صورت رنگی یا سیاه و سفید و با کیفیت مناسب و مطلوب تهیه شده و شماره و عنوان آن‌ها در پایین بیاید. نقشه‌ها باید واضح باشند و مطالب آن‌ها خوانا باشد.

۱۴. جداول، نقشه‌ها، نمودارها و اشکالی که توسط نویسنده یا نویسندگان تولید گردیده نیز مأخذ آن به نویسنده یا نویسندگان ارجاع داده شود. بطور مثال (مأخذ: نگارنده/نگارندگان، ۱۴۰۰).

۱۵. روابط و فرمول های ریاضی در متن مقاله از سمت چپ تایپ می شوند و برای اشاره به آن ها از شماره فرمول در داخل پرانتز استفاده می شود. شماره هر فرمول در گوشه سمت راست آخرین سطر فرمول درج می شود.

۱۶. به کاربردن اعداد به صورت لاتین (به استثنای فرمول ها و منابع درون متنی لاتین) مجاز نمی باشد. بنابراین تمام اعداد در داخل متن و جداول به صورت فارسی تایپ شود.

۱۷. مسؤولیت صحت و سقم مقاله به لحاظ علمی و حقوقی به عهده نویسنده مسؤل مکاتبات است.

۱۸. مقالات ترجمه پذیرفته نمی شود.

۱۹. حداکثر حجم/ تعداد صفحات مقالات ۲۰ صفحه A4 می باشد.

۲۰. فصل نامه حق رد یا قبول و نیز ویراستاری مقالات را برای خود محفوظ می دارد و از بازگرداندن مقالات دریافتی معذور است.

۲۱. اصل مقالات رد شده یا انصراف داده شده، پس از سه ماه از مجموعه آرشیو فصل نامه خارج خواهد شد و فصل نامه هیچ گونه مسؤولیتی در این زمینه نخواهد داشت.

-
- ۱ واکاوی عوامل فرهنگی و هویتی در شهرسازی و معماری دوره پهلوی (مطالعه موردی: شهر اهواز)
احمد رضا کابلی
- ۲۱ استقرار سکونتگاه‌های روستایی استان کرمانشاه در ارتباط با گسل‌ها با استفاده از Gis
زهرآغلامی راد، کیانوش بهروزی بان‌بیدی
- ۳۱ ارزشیابی توزیع فضایی خدمات عمومی شهری (مطالعه موردی: شهرستان گتوند)
اردشیر رستمی
- ۴۵ زیست‌پذیری شهری با رویکرد حق به شهر: مفاهیم، ابعاد و شاخص‌ها
صدیقه دولت‌شاه
- ۶۹ جایگاه و نقش مدیریت خدمات شهری در محلات کلان‌شهرها (مطالعه موردی: منطقه ۲ شهری اهواز)
لاله خواجوی‌نیا
- ۸۳ ارزیابی و اولویت‌سنجی پارک‌های شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۳ شهری کلان‌شهر مشهد)
زهرآ پارسانیک

نشریه علمی اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی، دوره ۱، شماره ۱، پاییز ۱۴۰۲، صفحات ۱-۲۰

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۷/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۶/۷

واکاوی عوامل فرهنگی و هویتی در شهرسازی و معماری دوره پهلوی (مطالعه موردی: شهر اهواز)

احمدرضا کابلی

استادیار گروه معماری، واحد ماهشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، ماهشهر، ایران

چکیده

فرهنگ یک مرزو بوم بر روی شهرسازی و معماری آن بسیار تاثیرگذار بوده و با محفوظ داشتن عوامل بنیادی، فرهنگی و هنری در بناها یک اثربخشی ویژه‌ای به جا می‌گذارد. غرب‌گرایی در شهرسازی و معماری دوره پهلوی مشهود است تا جایی که تحولات زیادی در فرم پلان‌ها در این دوره شاهد هستیم. روش این پژوهش، از نظر هدف کاربردی و بر اساس روش تحقیق پیمایشی با تاکید بر پرسشنامه می باشد. هدف اصلی تحقیق ارزیابی ارتباط عوامل فرهنگی (نما و پلان) در شهرسازی و معماری در شهر اهواز و به طور متمرکز بر روی سه بنا از بناهای مهم ساخته شده دوره پهلوی از جمله بنای دانشکده سه گوش، ساختمان سیلو و هتل قو با معماری عصر مدرنیسم اروپایی می باشد. داده های تحقیق براساس پرسشنامه گردآوری و برای ارزیابی پایایی ابزار پژوهش، از روش کروباخ استفاده شده است. تعداد و نوع نمونه گیری از طریق روش گلوله برفی (۴۱ نفر از کارشناسان خیره) بوده است. تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS و آزمون های کلموگروف - اسمیرنوف و علامت انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، بر اساس آزمون کلموگروف - اسمیرنوف مقدار سطح معناداری آزمون در تمامی موارد کمتر از ۰/۰۵ شده است. بنابراین فرض نرمال بودن داده‌ها رد شده است. همچنین براساس آزمون علامت میزان ارتباط شاخص نما با مقدار ۱/۷۳۹ و سطح معناداری ۰/۰۸۲ و شاخص پلان با مقدار ۱/۵۶۲ و سطح معناداری ۰/۱۱۸ در سه بنای مورد مطالعه معنادار نبوده و استفاده از هر دو شاخص (نما و پلان) در معماری دوره پهلوی نسبت به معماری مدرنیسم اروپایی یک اندازه بوده است.

کلمات کلیدی: فرهنگ و هویت، شهرسازی، معماری، دوره پهلوی، شهر اهواز

مقدمه

آغاز دوره پهلوی، آغاز تغییرات سریع است، این تحولات تقریباً در همه‌ی زمینه‌ها ایجاد گردید. دوره پهلوی اول، تلاش تأمل‌انگیزی است از کشوری که سعی دارد با میل به مدرنیته‌ای که از دوره صفوی و قاجار به ارث آورده کنار بیاید و وارد دوران جدیدی همسو با جریان فرهنگی جهانی شود. اندیشمندان و معمارانی که در کنار قدرت حاکم در شرایط جدید سعی در ایران نوینی دارند که همسو با اندیشه جهانی گام بردارد و از سویی میل به حفظ هویت و گاهی حس نوستالژی و ملی‌گرایی گریبانشان را رها نمی‌کند. همین شرایط ویژه، سبب ایجاد معماری خاصی با موضوعیت تقابل سنت و مدرنیته در آن دوران و نمود آن در بستر و فرهنگ شد (اکبری و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۲۵). به همین سبب، بررسی و مطالعات این دوره از اهمیت فراوانی در تاریخ معماری ایران برخوردار است؛ زیرا معماری این دوران به علت چندگانگی، صلابت و اصالت گذشته خود را از دست داده است و با احداث ساختمان‌های متعدد، با سبک‌های مختلفی روبه‌رو می‌شویم که هماهنگی لازم را با یکدیگر ندارند و هر کدام به دوره یا سبک خاصی یا ترکیبی از سبک‌ها و دوره‌ها اشاره دارند. در واقع می‌توان معماری این دوره را ترکیبی از مکاتب مختلف فکری دانست که از اواخر دوره قاجاریه آغاز شده و در دوره پهلوی ادامه یافته است. مکاتب و گرایش‌های سیاسی مذکور تأثیر بسزایی در شکل‌گیری معماری این دوران داشتند که باعث بوجود آمدن سه جریان متفاوت در معماری و شهرسازی این دوره شدند. معمارانی که در این دوره به طراحی بناها می‌پرداختند از جمله؛ معماران سنتی، معماران تحصیل کرده در غرب و معماران غیر ایرانی مقیم ایران بوده‌اند. از طرفی حکومت پهلوی به دو دوره اول و دوم تقسیم می‌شود که هر یک از آنها دارای تفاوت‌هایی در زمینه‌ها مختلفی هستند (بابایی و خاک زند، ۱۳۹۷: ۱۷۲). اهمیت بناهای این دوران و تأثیر این ساختمان‌ها بر معماری امروز که در بسیاری از شهرهای کشور همچنان برجای مانده و بخش مهمی از بناهای امروزی را تشکیل می‌دهند، موضوعی است مهم در ادبیات معماری عصر حاضر. یکی از این شهرها؛ کلانشهر اهواز است که با مرکزیت یک اتفاق، در قرن حاضر با کشف چاه‌های نفت و استقرار مراکز تولیدی متفاوت، تغییرات کالبدی چشمگیری در آن به وجود آمد که به گسترش و توسعه شهر انجامید. به ناگاه جامعه‌ای کاملاً سنتی که بخش عمده آن را عشایر تشکیل می‌داد، به واسطه کشف نفت و حضور انگلیسی‌ها در این منطقه، با آخرین دستاوردهای علمی، فنی و ساختمانی غرب مواجه شد و در مسیر نوگرایی قرار گرفت که در نهایت و در طول زمان باعث تشکیل طبقه‌ای جدید با هویتی جدید شد. شهر اهواز با شرایط خاص تاریخی در این دوران پستی بلندی‌های بسیاری دیده است و شهری نو از لحاظ ساختار فرهنگی و معماری می‌باشد. در این پژوهش هدف محقق، ارزیابی عوامل فرهنگی در شهرسازی دوره پهلوی در شهر اهواز و به طور متمرکز بر روی سه بنا از بناهای مهم ساخته شده این دوره از جمله بنای دانشکده سه گوش، ساختمان سیلو و هتل قو با معماری عصر مدرنیسم اروپایی است. دو فرضیه مهم در این پژوهش مطرح شده است که عبارتند از:

- به نظر می‌رسد شاخص نما در سه بنای مورد مطالعه به عنوان یک عامل فرهنگی در معماری عصر پهلوی با معماری مدرنیسم اروپایی ارتباطی ندارد.

- به نظر می‌رسد شاخص پلان در سه بنای مورد مطالعه به عنوان یک عامل فرهنگی در معماری عصر پهلوی با معماری مدرنیسم اروپایی ارتباط دارد.

پیشینه پژوهش

در ادامه، به معرفی پیشینه‌ی معماری و شهرسازی دوره پهلوی و زمینه‌گرایی پرداخته می‌شود. در کشور ایران و سایر کشورها در سال‌های اخیر مقالات و پژوهش‌های زیادی در مجلات علمی در این زمینه منتشر شده است که در این خصوص می‌توان به برخی از آن‌ها اشاره کرد:

- مولائی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان مطالعه تطبیقی هویت شهر در معماری و عکاسی دوره پهلوی اول پرداخته است. رابطه میان معمار، اثر معماری و مخاطب، روند شکل‌گیری و درک هویت را آشکار می‌سازد. این جریان تابع زمان، مکان و فرهنگ بوده، از شرایط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی جامعه تاثیر پذیرفته است. هویت یا معنای یک اثر، منوط به تصویری است که از آن اثر در ذهن مخاطب نقش می‌بندد. فضاهای شهری و بناهای معماری به عکاسان کمک می‌کنند تا از طریق فضا سازی به ایجاد هویت و خلق مکان بپردازند و موقعیت فرهنگی، تاریخی، اجتماعی زمان خود را ثبت کنند.

- کامی شیرازی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان نقش گروه‌های اجتماعی - فرهنگی در شکل‌گیری کوی‌های مسکونی دوره پهلوی دوم در تهران پرداخته است. تحولات دوره پهلوی دوم و ویژگی‌های فرهنگی معیشتی ساکنان کوی‌های مسکونی بر معماری خانه‌ها تاثیر گذاشته است. در مسکن گروه‌های پایین با درآمد کم، برنامه‌های دولتی و توان مالی اندک ساکنان باعث بروز سادگی در شکل‌گیری فضاهای مسکونی و کاهش کمیت و کیفیت شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی مسکن شده است. در مسکن گروه‌های متوسط و مرفه تحول در طرح خانه‌ها به صورت دابلکس نمایانگر تمایز اجتماعی این گروه بوده و شاخص‌های کمی و کیفی مسکن افزایش یافته است.

- اکبری و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای تحت عنوان تبیین روش‌های طراحی زمینه‌گرایی و منطقه‌گرایی در معماری ایران به بررسی بناهای ارزشمند دوره پهلوی در تهران با دیدگاه معماری زمینه‌گرایی و منطقه‌گرایی پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که روش‌های طراحی زمینه‌گرایی و منطقه‌گرایی متفاوت از یکدیگر عمل می‌کنند به این صورت که زمینه‌گرایی در مقیاس کوچکتر نسبت به سایت و همسایگی‌های آن و منطقه‌گرایی در مقیاس بزرگتر و در حد ملی و منطقه‌ای می‌باشد.

- بابایی و خاک‌زند (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان زمینه‌گرایی در آثار معماران غیر ایرانی در دوره پهلوی اول (مدرسه البرز و ایران‌شهر) پرداخته است. نتایج به دست آمده بیانگر آن است هر دو نمونه از منظر شباهت‌های سبکی و ظاهری به مواردی همچون استفاده از مصالح، تزیینات و اشارات تاریخی توجه داشته‌اند؛ اما بخش عمده‌ای از نظام ارزشها که زیرساخت زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و عملکردی بناهای آموزشی را تشکیل می‌دهند و نقش مهمی در شیوه‌ها و اهداف آموزشی دارند نادیده گرفته شده است. این بی‌توجهی در خصوص مدرسه البرز بیشتر مشهود است؛ زیرا با توجه به قرارگیری آن در پایتخت، تحت تاثیر نظام‌های حکومتی و همچنین ناسیونالیسم تجدیدگرا قرار گرفته است که به نوعی تحت نفوذ اندیشه‌های غرب است. اما مدرسه ایران‌شهر علاوه بر شباهت‌های ظاهری به معماری ایرانی، تلاش کرده است تا شیوه‌های آموزش ایرانی و به کارگیری فضای باز را نیز در نظر بگیرد.

- بهمنی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان بررسی شناخت عوامل زمینه‌گرا در کالبد خانه‌ها و بافت کهن سنندج پرداخته است. با توجه به معماری بومی خانه‌های سنندج می‌توان بوسیله مؤلفه‌های زمینه‌گرایی به بازتولید و احیای اصول و معیارهای خانه‌های آن دست یافت، همچنین در دوره معاصر ارائه معماری در بافت قدیم مبتنی بر ارزش‌های مناطقی از شهر سنندج امکان پذیر است. یافته‌های این پژوهش حاکی از عوامل زمینه‌گرا در زمینه طبقات، پلان، جهت باد، جهت و فرم پلان، نورگیرها و غیره در کالبد خانه‌های سنندج حکایت دارد.
- کوچک خوشنویس و پوراابراهیم (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان نقش معماری زمینه‌گرا در حفظ و انتقال هویت معماری بومی می‌پردازد. این مقاله نشان می‌دهد که نگرش صحیح در همساز نمودن بناها با هویت فرهنگی، آداب و رسوم، دین، طبیعت و اقلیم یک سرزمین خاص در جهت حفظ ارزش‌های تاریخی، محیط زیست و استفاده بهینه از منابع، مبین هویت معماری بومی آن منطقه بوده و می‌تواند از اصلی‌ترین مولفه‌های هدایت زمینه‌گرایی باشد. همچنین نقش نگرش زمینه‌گرایی در حفظ انتقال و ارتقاء معماری بومی تاثیر زیادی دارد.
- هلاله وهمتی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان بررسی تاثیر فرهنگ بر معماری دوره پهلوی اول در اهواز پرداخته است. گذر از سنت به مدرنیته در این دوره بسیار مشهود است. بویژه اینکه معماری این دوره در شهر اهواز به طراحی فضاهای مدرن، استفاده از مصالح جدید، معماری همسو با شکل تجددخواهانه حاکم، ورود معماران خارجی در طراحی‌ها و آموزش معماری و... را می‌توان نام برد.
- تانگ و تاریف (۲۰۱۲) در تحقیقی با عنوان بررسی استراتژی‌های معماری زمینه‌گرا برای تقویت تعامل اجتماعی در جامعه شهر مالزی پرداخته است. نتایج آن نشان می‌دهد، شرط اصلی بروز فعالیت‌های جمعی چه به صورت فعال و چه به صورت منفعل، وجود شرایط محیطی مناسب و حضور دیگر افرادی است که جهت انجام فعالیت‌های اختیاری و ضروری به فضاهای مختلف شهری مراجعه نموده‌اند.
- بوردن (۲۰۱۲) در تحقیقی با عنوان معنی محیط ساخته شده در معماری زمینه‌گرا در کشور هندوستان ارتباط بین محیط و سازمان دهی محیط مصنوع را بررسی کرده است. نتایج وی نشان می‌دهد مردم در مجموعه‌های کالبدی متفاوت، رفتاری متناسب را که توسط فرهنگ تعریف نشده بروز می‌دهند. باید این زبان را فهمید و آن را مبنایی برای ایجاد اشکال در محیط شهری قرار داد.

مبانی نظری

ارتباط فرهنگ و هویت در معماری

معماری هر جامعه به عنوان یک پدیده اجتماعی در تعاملی نزدیک با فرهنگ آن است. همان گونه که فرهنگ در شکل گیری معماری یک جامعه نقش عمده ای ایفا می کند، معماری نیز همواره در مقام فرهنگ سازی حضور داشته و این ارتباط را کامل می کند و آینه ای است از اندیشه های انسان در رابطه با فضا، زیبایی شناسی و فرهنگ (علی محمدی و عبداللهی، ۱۳۹۷: ۵۰). هر بنایی به عنوان جزئی از فرهنگ معماری وظیفه عینیت بخشیدن یک اندیشه ذهنی را از طریق فرم ظاهری خود دارد که نمودی است برای سنجش فرهنگ (ستوده و کریمی، ۱۳۹۵: ۶). اگر حضور معماری در زندگی و مسائل یک عصر کمرنگ شود، این فقر حضور به زبان و فرهنگ هم منتقل می شود، زیرا مردم هر عصر به زبان خاصی که در آن دوره صحبت می کنند معماری آن عصر را می فهمند (مکملی، ۱۳۹۰: ۱۳). درک فضا در هر فرهنگ با فرهنگ دیگر متفاوت است. تغییرات فرهنگی مستقیماً بر معماری و شکل بناهای یک منطقه تأثیر می گذارند. گاهی این تغییرات پیوسته و در زمان طولانی شکل می گیرند و گاهی سرعت زیاد تغییرات اجتماعی سبب یک رویداد خاص تاریخی یا فرهنگی موجب شکاف هایی می شود که به چشم می آید. نوع زندگی افراد در یک جامعه، خود به خود محیط زندگی آن ها را هم تحت تأثیر می گذارد و بالعکس. معماری به خودی خود یک ساختمان نیست، هر چند به خودی خود، یکی از مظاهر نمایان تمدن است. اما یک ساختمان به خودی خود در عین حال، یک پدیده ملی و فرهنگی نیز است. اگر معماری را به عنوان یک اثر هنری نگاه کنیم و انسان را خالق اثر هنری در نظر بگیریم از آن جهت که انسان مدعی است که می تواند حقیقت هستی را کشف کند و آن را در اثر هنری متجلی سازد و به بیان آورد و اثر هنری فهم انسان و تجلی حقیقت کشف شده از سوی اوست، می توان به بحث اثر فرهنگ در معماری پرداخت (پویا و همکاران، ۱۳۹۴: ۴). هویت و معماری دو مقوله جدایی ناپذیر و تأثیرگذار و متاثر از یکدیگرند. مباحث مرتبط با هویت بیشتر در مباحث جامعه شناسی مورد بررسی قرار می گیرد. در عرصه معماری بحث از هویت، تقلید از آثار گذشته را به ذهن متبادر می کند در حالی که هویت با تقلید از گذشته متفاوت است چرا که در بهره گیری از آثار گذشته اگر اشکال و فرم ها به طور خلاصه و جسد گذشته تکرار شوند نامی جز واپسگرایی را نخواهند یافت. مفهوم هویت معماری ارتباط تنگاتنگی با اصالت معماری دارد (باسیتی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۹).

معماری مدرنیسم اروپایی

معماری مدرن در اروپا با ظهور مکتبی به نام نهضت هنر نو شروع شد. این نهضت نام سبکی در اروپا بود که برای طراحی پارچه یا طراحی مبلمان مورد استفاده بود. این سبک در سال ۱۸۹۰ در معماری آغاز و تا ۱۹۱۰ ادامه داشت. پیروان این مکتب در اروپا برای اولین بار بینش جدیدی را در معماری پایه ریزی کردند که به جای الهام از گذشته توجه به آینده، تکنولوژی و

ابداعات جدید داشت. آنها از فولاد، چدن و بتن استفاده می‌کردند ولی در نما برای تزئینات از فرم‌های طبیعی و گیاهی استفاده می‌کردند. اصول فکری این سبک را می‌توان در انتقاد شدید از مکتب‌های تقلیدی، جدایی از گذشته، ابداع فرم‌های جدید، هنر مناسب زمان، استفاده از تولیدات مدرن (فلز) برای اسکلت و تزئینات، استفاده از فرم‌های طبیعی اشاره کرد. از معماران مهم این سبک می‌توان به پیتر بهرنس^۱ در آلمان، آگوست پره^۲ در فرانسه، آدولف لوس^۳ در اتریش اشاره کرد که از پیشگامان معماری مدرن در اروپا بودند. آگوست پره برای اولین بار از بتن مصالح به عنوان یک مصالح مدرن استفاده کرد (باسیتی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۷).

معماری دوره پهلوی

ساختار قدرت جدید در این دوره به موفقیتی شایان توجه دست یافت و با ارائه یک معماری برونگرایی شهری به سرعت فرهنگ برونگرایی را پیاده کرد. حکومت با استفاده از شهرسازی نوحواسته و در یک کمیت فراوان و در واقع با ارائه مصداق‌های شهرسازی توانست برونگرایی، برگرفتن حجاب، نمایش بی‌نقاب و عرض اندام را تعریف کند و دیوارهای کج و معوج و ناهنجار گذشته زمینه مناسبی را برای جانشینی ساختمان‌هایی که با عظمت و پر جلوه تعریف می‌شدند، فراهم سازد. خیابان‌های عریض و کوچه‌های صاف همچون آن که خود را در معرض نمایش می‌گذاشت به معماری گذشته فرصت عرض اندام داد. در این دوره پنجره‌ها یکی پس از دیگری به روی کوچه‌ها و خیابان‌های جدید الاحداث گشوده می‌شوند. دیوارهای حیاط‌ها کوتاه‌تر و شکل‌تر می‌شوند. خیابان‌های پهن و کوچه‌های نوحواسته، میدان دید کافی در اختیار بینندگان رهگذر می‌گذارند و صاحبان بناها ناگزیرند به حکم ضرورت و آبرو در عرضه آنچه که به نمایش می‌گذارند سلیقه بیشتری به خرج بدهند و سلیقه دیگران را نیز در نظر بگیرند. نحوه این تأثیرپذیری یا سرعت تحول در هر دوره متمایز و بسته به شرایط متفاوت بوده است. در دوره پهلوی اول، آمیختگی سبکی حاصل از تلفیق و یا تأثیرپذیری، خود منجر به نوعی معماری سبک شاخص می‌شود. شاخصه‌های حاصل از تأثیرپذیری معماری غرب و مکتب مدرن در دوره پهلوی علاوه بر اینکه حرکتی شتابان و عجولانه دارد، از تنوع و تعدد سبکی برخوردار است. ضمن اینکه این تأثیر و تحول کاملاً مشهود و آغاز گسسته شدن کامل از گذشته است (کیانی، ۱۳۹۶: ۱۳۲).

1 Peter Behrens

2-Auguste Perret

3- Adolf Loos

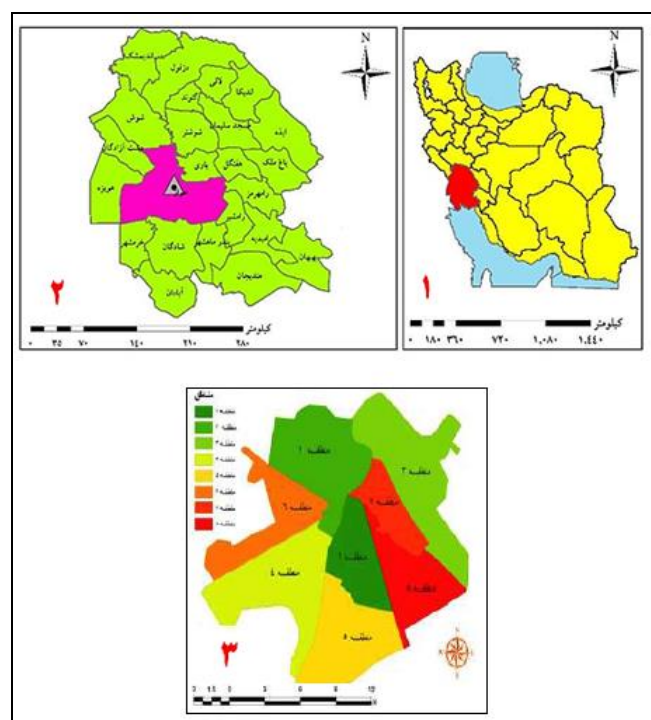
مواد و روش تحقیق

روش شناسی این پژوهش، از نظر هدف کاربردی است و بر اساس روش تحقیق پیمایشی با تاکید بر پرسشنامه استفاده شده است. روش گردآوری داده ها به صورت کتابخانه ای و پیمایش بوده است که هر دو به طور مستقل مورد توجه قرار گرفته است. در این پژوهش ابتدا به روش کتابخانه‌ای به تبیین مسئله پرداخته و سوابقی از تحقیقات و روش‌های انجام تحقیقات، در نقاط مختلف ایران و جهان بررسی شده است. بخش تحلیلی پژوهش به روش پیمایشی به صورت ابزار پرسشنامه از دیدگاه ۴۱ نفر از کارشناسان ذیفن و متخصص با استفاده از روش نمونه گیری گلوله برفی استفاده شده است. همچنین جهت تعیین اعتبار پرسشنامه، با بهره گیری از روش دلفی از نظر تعدادی از متخصصان و اساتید دانشگاه استفاده شده و با کسب نظرات افراد یاد شده، اصلاحات لازم در سوالات پرسشنامه به عمل آمد و بدین ترتیب اطمینان حاصل گردید که پرسشنامه همان متغیرهای مورد نظر پژوهش را می‌سنجند. برای محاسبه پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده و مقدار آن حدود ۰/۷ برآورد گردیده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع آوری شده از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. اطلاعات جمع‌آوری شده از پرسشنامه در نرم افزار SPSS جهت پردازش و تحلیل، آماده سازی شده به وسیله یک پرسش نامه چند معیاری بر مبنای طیف ۵ درجه ای لیکرت از نمونه آماری خواسته شد که به ارزشیابی شاخص و مولفه ها و میزان رضایت آن‌ها براساس ارزش های خیلی زیاد تا خیلی کم پردازند. سپس به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف و جهت بررسی وضعیت متغیرهای پژوهش از آزمون علامت، استفاده شده است.

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر اهواز، مرکز شهرستان اهواز و استان خوزستان است که از نظر جغرافیایی بین ۲۰ درجه و ۵۵ دقیقه طول شرقی تا ۹۵ درجه و ۱۹ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. این شهر، با مساحت ۴۴۹ کیلومتر مربع، دومین شهر وسیع ایران پس از تهران است. شهر اهواز از شمال به شهرهای شوشتر، دزفول و شوش از شرق به شهرستان رامهرمز از غرب به شهر حمیدیه و دشت آزادگان و از جنوب به شهرهای شادگان، بندر ماهشهر، خرمشهر و آبادان محدود می‌گردد. وسعت آن در محدوده قانونی شهری ۴۴۴ کیلومتر مربع است. این شهر دارای ۸ منطقه شهرداری می‌باشد (شکل ۱). بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیت این کلانشهر ۱۳۰۳۰۰۰ نفر برآورد شده است. در ارتباط با ویژگی سه اثر مورد ارزیابی در این پژوهش به اختصار می‌توان به مواردی اشاره کرد. از جمله؛ ساختمان دانشکده سه‌گوش ساختمان سه‌گوش اهواز توسط آندره گدار معمار فرانسوی در سال ۱۳۰۸ ساخته شد. معماری با شکوه این ساختمان الهام گرفته از دوره ساسانی است که همراه با آجرکاری ها و کاشی کاری های دوره اسلامی ساخته شده است. علاوه بر شکل مثلثی این ساختمان، معماری مدرن و شکل هلالی بلند پنجره ها و آجرکاری، کاشی کاری های فیروزه ای از جمله اصلی ترین مشخصه های نمای بیرونی این بنا است که الهام گرفته از معماری سنتی کشورمان است. موقعیت این ساختمان در حال حاضر جنب

میدان مولوی نرسیده به پل سلمان فارسی و در حوزه منطقه ۲ شهری اهواز قرار گرفته است (شکل ۲). ساختمان سیلوی اهواز در سال ۱۳۱۵ شمسی طراحی و احداث ساختمان آن در سال ۱۳۱۷ شمسی آغاز شد و عملیات اجرایی آن در سال ۱۳۱۹ به پایان رسید. مصالح این سازه از دیوارهای پیش ساخته بتنی مسلح ساخته شده و جنس درب‌ها و پنجره نیز چوبی است؛ ضمن این که چندین ساختمان مستطیل شکل اداری و صنعتی به صورت متصل و یا جدا از بنا در محوطه سیلو قرار دارد و جزو مجموعه سیلوی بزرگ اهواز محسوب می‌شوند. سیلوی اهواز با ظرفیت ۳۲۰۰ تن دومین سیلوی کشور بعد از سیلوی تهران محسوب می‌شود. موقعیت این ساختمان در حال حاضر در کنار ساحل غربی رودخانه کارون و در حوزه منطقه ۲ شهری اهواز قرار گرفته است (شکل ۳). ساخت ساختمان هتل قو اهواز از اوایل دوره قاجار آغاز شد اما کار بنای آن اوایل دوره پهلوی اول به پایان رسید. کف محوطه این بنا آجر فرش بوده است. دیوارهای عمارت از آجر ساخته شده و نقش برجسته های بسیار زیبا و شکیل در آن دیده می‌شود. حوض آب با کاشی کاری های فیروزه ای، زیردرختان بلند کهنسال در کنار آجر فرش کف عمارت، نمایی منحصر به فرد بوجود می‌آورده است. از این ویژگیها که بگذریم گچ بری های هنرمندانه روی دیوارها و نمای متشکل از چوب و سیمان و سنگ در کنار مجسمه آناهیتا یکی از خاص ترین چشم اندازها را ایجاد کرده است. متأسفانه این بنا در حال حاضر مخروبه شده است (تقی زاده، ۱۳۸۴: ۱۵۱). موقعیت این بنا در حال حاضر در خیابان سلمان فارسی، خیابان خسروی و در حوزه منطقه یک شهری اهواز قرار گرفته است (شکل ۴).

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی شهرا اهواز

مآخذ نگارنده، ۱۳۹۹

شکل ۲: ساختمان دانشکده سه گوش

مآخذ نگارنده، ۱۳۹۹

شکل ۳: ساختمان سیلو

مآخذ نگارنده، ۱۳۹۹

شکل ۴: ساختمان هتل فو

مآخذ نگارنده، ۱۳۹۹

جدول ۲- شاخص‌ها و متغیرهای مورد ارزیابی در پژوهش

شاخص	متغیر
نما	۱. میزان ارتباط استفاده از مواد و مصالح بومی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی. ۲. میزان ارتباط استفاده از کاشی و آجرچینی جهت تزئین بنا در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی. ۳. میزان ارتباط رواق یا ایوان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی. ۴. میزان ارتباط درونگرایی و استفاده از پنجره در سمت رو به حیاط در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی. ۵. میزان ارتباط استفاده از تزئینات سنتی از جمله استفاده از گره چینی، مقرنس و شمشه... بر روی بدنه نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی. ۶. ارتباط نما بناهای خشتی و ساده یا بعضاً بی‌نشان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
پلان	۱. میزان ارتباط از نظر تمهیدات اقلیمی جهت استفاده از فضاها در فصول سرما و گرما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی. ۲. میزان ارتباط از نظر استفاده از پلان سنتی و بومی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی. ۳. میزان ارتباط از نظر استفاده از ورودی شاخص و دعوت‌کنندگی به سبک معماری سنتی عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی. ۴. میزان ارتباط از نظر پیش‌ورودی و تقسیم بنا در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی. ۵. میزان ارتباط از نظر جهت‌گیری اقلیمی ساختمان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی. ۶. میزان ارتباط از نظر درون‌گرایی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی

مآخذ: نگارنده، ۱۳۹۹

یافته‌های استنباطی

ابتدا به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شد و سپس به منظور بررسی وضعیت متغیرهای پژوهش از آزمون علامت، بهره گرفته شده است. به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌های و مؤلفه‌های آنها از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. فرض صفر به این صورت انتخاب شده است که داده‌ها نرمال باشند. سطح آزمون ۵ درصد در نظر گرفته شده است. نتایج تحلیل آزمون در جداول شماره ۳ و ۴ نشان داده شده است.

جدول ۳- نتایج آزمون کلموگروف - اسمیرنوف برای متغیر نما در مکان‌های مختلف

نام اثر	آماره کلموگروف اسمیرنوف Z	سطح معناداری
بنای دانشکده سه گوش	۰/۳۹۰	۰/۰۰۰۱
ساختمان سیلو	۰/۳۱۷	۰/۰۰۰۱
هتل قو	۰/۳۰۸	۰/۰۰۰۱

مآخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۹

جدول ۴-تایج آزمون کلموگروف - اسمیرنوف برای متغیر پلان در مکان‌های مختلف

نام اثر	آماره کلموگروف اسمیرنوف Z	سطح معناداری
بنای دانشکده سه گوش	۰/۳۴۳	۰/۰۰۰۱
ساختمان سیلو	۰/۳۰۵	۰/۰۰۰۱
هتل قو	۰/۳۸۱	۰/۰۰۰۱

مآخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به نتایج بدست آمده در جدول ۳ و ۴، مشاهده می‌شود که مقدار سطح معناداری آزمون در تمامی موارد کمتر از ۰/۰۵ شده است. بنابراین فرض نرمال بودن داده‌ها رد شده و جهت آزمون فرضیه‌ها از آزمون‌های ناپارامتریک استفاده شده است. به منظور بررسی میزان رابطه شاخص‌های نما و پلان سه بنای مورد مطالعه در دوره پهلوی با معماری مدرنیسم از آزمون ناپارامتری علامت یا نشانه استفاده شده است که نتایج آن در جداول ذیل آورده شده است.

جدول ۵- نتایج آزمون علامت جهت بررسی وضعیت شاخص نما در هتل قو

متغیر	میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
میزان ارتباط استفاده از مواد و مصالح بومی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	۲/۸۳	۰/۶۲	۱/۶۹۸	۰/۰۹۰
میزان ارتباط نمای بناها خشتی و ساده یا بعضاً بی‌نشان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	۳/۲۹	۰/۹۵	۲/۲۲۹	۰/۰۲۶
میزان ارتباط رواق یا ایوان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	۳/۷۱	۱/۵۰	۲/۱۶۷	۰/۰۳۰
میزان ارتباط درونگرایی و استفاده از پنجره در سمت رو به حیاط در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	۳/۷۸	۱/۴۵	۲/۳۶۶	۰/۰۱۸
میزان ارتباط استفاده از تزئینات سنتی از جمله استفاده از گره چینی، مقرنس و شمشه... بر روی بدنه نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	۳/۲۲	۱/۱۵	۲/۲۲۹	۰/۰۲۶
میزان ارتباط استفاده از کاشی و آجرچینی جهت تزئین بنا در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	۲/۷۱	۰/۸۱	۲/۲۴۴	۰/۰۲۵
میزان ارتباط شاخص نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	۳/۲۵	۰/۹۹	۲/۰۵۵	۰/۰۴۰

مآخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به داده‌های جدول ۵، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط شاخص نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی در هتل قو برابر ۳/۲۵ و بیشتر از متوسط شده است از سویی دیگر مقدار سطح معناداری آزمون کمتر از ۰/۰۵ شده است

بنابراین آزمون معنادار بوده و می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از شاخص نما در معماری عصر پهلوی نسبت به معماری عصر مدرنیسم اروپایی در هتل قو بیشتر به کار برده شده است. بیشترین میزان ارتباط در درونگرایی و استفاده از پنجره در سمت رو به حیاط بوده است.

جدول ۶- تایج آزمون علامت جهت بررسی وضعیت شاخص پلان در هتل قو

P	آماره Z	انحراف معیار	میانگین	متغیر
۰/۱۱۷	۱/۵۶۹	۱/۰۴	۳/۲۷	میزان ارتباط از نظر درون گرایی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۶	۲/۷۲۲	۰/۸۹	۳/۴۱	میزان ارتباط از نظر استفاده از پلان سنتی و بومی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۶۱۷	۰/۵۰۰	۰/۶۳	۲/۹۵	میزان ارتباط از نظر استفاده از ورودی شاخص و دعوت کنندگی به سبک معماری سنتی عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۴	۲/۹۲۰	۰/۸۶	۳/۴۴	میزان ارتباط از نظر پیش ورودی و تقسیم بنا در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۲۱	۲/۳۰۹	۰/۶۷	۲/۷۳	میزان ارتباط از نظر جهت گیری اقلیمی ساختمان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۲۲	۲/۲۹۶	۰/۷۰	۲/۷۳	میزان ارتباط از نظر تمهیدات اقلیمی جهت استفاده از فضاها در فصول سرما و گرما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۳۹۷	۰/۸۴۶	۰/۶۹	۳/۰۸	میزان ارتباط شاخص پلان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی

مآخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به داده‌های جدول ۶، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط شاخص پلان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی در هتل قو برابر ۳/۰۸ و نزدیک متوسط شده است از سویی دیگر مقدار سطح معناداری آزمون بیشتر از ۰/۰۵ شده است بنابراین آزمون معنادار نبوده و می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از شاخص پلان در معماری عصر پهلوی نسبت به معماری عصر مدرنیسم اروپایی در هتل قو به یک اندازه متوسط به کار برده شده است.

جدول ۷- نتایج آزمون علامت جهت بررسی وضعیت شاخص نما در ساختمان سیلو

P	آماره Z	انحراف معیار	میانگین	متغیر
۰/۰۰۳	۳/۰۰۵	۰/۹۳	۳/۴۳	میزان ارتباط استفاده از مواد و مصالح بومی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۰	۳/۵۹۲	۰/۸۴	۳/۵۵	میزان ارتباط نمای بناها خشتی و ساده یا بعضاً بی‌نشان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۶۲۷	۰/۴۸۶	۰/۶۳	۳/۰۵	میزان ارتباط رواق یا ایوان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰	۴/۲۳۴	۰/۸۱	۳/۵۹	میزان ارتباط درونگرایی و استفاده از پنجره در سمت رو به حیاط در عصر پهلوی با مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۲	۳/۱۳۳	۱/۲۷	۴/۰۵	میزان ارتباط استفاده از تزئینات سنتی از جمله استفاده از گره چینی، مقرنس و شمشه... بر روی بدنه نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۱	۳/۲۳۳	۱/۲۴	۴/۰۳	میزان ارتباط استفاده از کاشی و آجرچینی جهت تزئین بنا در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۰	۳/۴۲۹	۰/۸۶	۳/۶۰	میزان ارتباط شاخص نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی

مآخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به داده‌های جدول ۷، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط شاخص نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی در ساختمان سیلو ۳/۶۰ و بیشتر از متوسط شده است همچنین مقدار سطح معناداری آزمون علامت استفاده شده کمتر از ۰/۰۵ شده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از شاخص نما در معماری عصر پهلوی نسبت به معماری عصر مدرنیسم اروپایی در ساختمان سیلو بیشتر به کار برده شده است. بیشترین ارتباط در تفاده از تزئینات سنتی از جمله استفاده از گره چینی، مقرنس و شمشه... بر روی بدنه نما بوده است.

جدول ۸- نتایج آزمون علامت جهت بررسی وضعیت شاخص پلان در ساختمان سیلو

P	آماره Z	انحراف معیار	میانگین	متغیر
۰/۰۰۰	۳/۷۲۶	۰/۷۲	۳/۴۹	میزان ارتباط از نظر درون گرایی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۰	۳/۵۹۲	۰/۸۲	۳/۵۴	میزان ارتباط از نظر استفاده از پلان سنتی و بومی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی

۰/۰۰۰	۴/۲۳۴	۰/۷۱	۳/۵۹	میزان ارتباط از نظر استفاده از ورودی شاخص و دعوت کنندگی به سبک معماری سنتی عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۰۰	۳/۹۶۹	۰/۷۵	۳/۵۶	میزان ارتباط از نظر پیش ورودی و تقسیم بنا در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۵۸	۱/۸۹۷	۰/۴۸	۲/۸۵	میزان ارتباط از نظر جهت گیری اقلیمی ساختمان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۲۴۸	۱/۱۵۵	۰/۵۵	۲/۹۰	میزان ارتباط از نظر تمهیدات اقلیمی جهت استفاده از فضاها در فصول سرما و گرما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۴	۲/۹۱۵	۰/۶۰	۳/۳۲	میزان ارتباط شاخص پلان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی

مآخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به داده‌های جدول ۸، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط شاخص پلان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی در ساختمان سیلو ۳/۳۲ و بیشتر از متوسط شده است همچنین مقدار سطح معناداری آزمون علامت استفاده شده کمتر از ۰/۰۵ شده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از شاخص پلان در معماری عصر پهلوی نسبت به معماری عصر مدرنیسم اروپایی در ساختمان سیلو بیشتر به کار برده شده است.

جدول ۹- نتایج آزمون علامت جهت بررسی وضعیت شاخص نما در بنای دانشکده سه گوش

P	Z	انحراف معیار	میانگین	متغیر
۰/۰۲۲	۲/۲۹۹	۰/۷۱	۲/۷۳	میزان ارتباط استفاده از مواد و مصالح بومی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۸۳	۱/۷۳۲	۰/۵۳	۲/۸۵	میزان ارتباط نمای بناها خشتی و ساده یا بعضاً بی‌نشان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۲۱	۲/۳۰۹	۰/۵۱	۲/۸۰	میزان ارتباط رواق یا ایوان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۴۹	۱/۹۶۸	۰/۶۹	۲/۷۸	میزان ارتباط درونگرایی و استفاده از پنجره در سمت رو به حیاط در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۳	۲/۹۶۱	۰/۷۴	۲/۶۰	میزان ارتباط استفاده از تزئینات سنتی از جمله استفاده از گره چینی، مقرنس و شمشه... بر روی بدنه نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۰	۵/۲۹۱	۰/۵۹	۲/۰۵	میزان ارتباط استفاده از کاشی و آجرچینی جهت تزئین بنا در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی
۰/۰۰۰	۴/۵۴۸	۰/۵۵	۲/۶۳	میزان ارتباط شاخص نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی

مآخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به داده‌های جدول ۹، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط شاخص نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی در ساختمان سه گوش برابر $2/63$ با انحراف معیار $0/55$ شده است. از سوی دیگر مقدار آماره آزمون $4/548$ و سطح معناداری آزمون کمتر از $0/05$ شده است. بنابراین با توجه به اینکه میانگین ارتباط شاخص نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی در ساختمان سه گوش کمتر از متوسط شده است. می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از شاخص نما در معماری عصر پهلوی نسبت به معماری عصر مدرنیسم اروپایی در ساختمان سه گوش کمتر به کار برده شده است.

جدول ۱۰- نتایج آزمون علامت جهت بررسی وضعیت شاخص پلان بنای دانشکده سه گوش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
میزان ارتباط از نظر درون گرایی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	2/75	0/70	2/15	0/031
میزان ارتباط از نظر استفاده از پلان سنتی و بومی در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	2/65	0/66	2/889	0/004
میزان ارتباط از نظر استفاده از ورودی شاخص و دعوت کنندگی به سبک معماری سنتی عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	2/75	0/49	2/887	0/004
میزان ارتباط از نظر پیش ورودی و تقسیم بنا در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	2/75	0/63	2/352	0/019
میزان ارتباط از نظر جهت گیری اقلیمی ساختمان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	2/23	0/57	5/089	0/000
میزان ارتباط از نظر تمهیدات اقلیمی جهت استفاده از فضاها در فصول سرما و گرما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	2/23	0/62	4/958	0/000
میزان ارتباط شاخص پلان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	2/55	0/46	4/894	0/000

مآخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به داده‌های جدول ۱۰، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط شاخص پلان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی در ساختمان سه گوش برابر $2/55$ با انحراف معیار $0/46$ شده است. از سوی دیگر مقدار آماره آزمون $4/894$ و سطح معناداری آزمون کمتر از $0/05$ شده است. بنابراین با توجه به اینکه میانگین ارتباط شاخص پلان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی در ساختمان سه گوش کمتر از متوسط شده است. می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از شاخص نما در معماری عصر پهلوی نسبت به معماری عصر مدرنیسم اروپایی در ساختمان سه گوش کمتر به کار برده شده است. در ادامه یافته‌ها برای پاسخ به فرضیه یک پژوهش؛ به نظر می‌رسد شاخص نما در سه بنای مورد مطالعه به عنوان یک عامل فرهنگی

و هویتی در معماری عصر پهلوی با معماری مدرنیسم اروپایی ارتباطی ندارد. به منظور پاسخ به فرضیه فوق از آزمون علامت استفاده شده است و نتایج آن در جدول ۱۱، آورده شده است.

جدول ۱۱- نتایج آزمون علامت جهت بررسی وضعیت شاخص نما در سه بنای مورد مطالعه

متغیر	میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
میزان ارتباط شاخص نما در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	۳/۰۱	۰/۵۱	۱/۷۳۹	۰/۰۸۲

مآخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به داده‌های جدول ۱۱، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط شاخص نما در سه بنای مورد مطالعه برابر ۳/۰۱ و انحراف معیار برابر ۰/۵۱ شده است. از سوی دیگر مقدار آزمون برابر ۱/۷۳۹ و سطح معناداری آزمون برابر ۰/۰۸۲ شده است. حال با توجه به اینکه مقدار سطح معناداری آزمون بیشتر از ۰/۰۵ شده است می‌توان نتیجه گرفت که آزمون معنادار نبوده و استفاده از شاخص نما در معماری عصر پهلوی نسبت به معماری عصر مدرنیسم اروپایی یک اندازه است. بنابراین فرضیه یک پژوهش "رد" می‌گردد. برای پاسخ به فرضیه دو پژوهش؛ به نظر می‌رسد شاخص پلان در سه بنای مورد مطالعه به عنوان یک عامل فرهنگی و هویتی در معماری عصر پهلوی با معماری مدرنیسم اروپایی ارتباط دارد. با استفاده از آزمون علامت و براساس جدول ۱۲، نتایج آن نشان داده شده است.

جدول ۱۲- نتایج آزمون علامت جهت بررسی وضعیت شاخص پلان

متغیر	میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
میزان ارتباط شاخص پلان در عصر پهلوی با عصر مدرنیسم اروپایی	۲/۸۹	۰/۴۲	۱/۵۶۲	۰/۱۱۸

مآخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به نتایج آزمون علامت در جدول ۱۲، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط شاخص پلان در سه بنای مورد مطالعه برابر ۲/۸۹ و انحراف معیار برابر ۰/۴۲ شده است. از سوی دیگر مقدار آزمون برابر ۱/۵۶۲ و سطح معناداری آزمون برابر ۰/۱۱۸ شده است. حال با توجه به اینکه مقدار سطح معناداری آزمون بیشتر از ۰/۰۵ شده است می‌توان نتیجه گرفت که آزمون معنادار نبوده و استفاده از شاخص پلان در معماری عصر پهلوی نسبت به معماری عصر مدرنیسم اروپایی یک اندازه است. بنابراین فرضیه دو پژوهش "تایید" می‌گردد.

نتیجه‌گیری

زمینه‌گرایی به عنوان عاملی واسط بین معماری و زمینه، که می‌تواند دو مفهوم متضاد را با هم آشتی دهد کاربرد دارد. همچنین معماری یک مقوله‌ای فرهنگی است و بی‌ارتباط با گذشته نیست. آنچه یک معماری را برای ساکنین بیگانه می‌کند، خدشه دار شدن هویت فرهنگی و بومی آن است که طی سالیان متمادی شکل گرفته و به واسطه آن، مردم آن را متعلق به خود

می‌دانند. تأثیرات فرهنگی مستقیماً بر معماری و هویت بناهای یک منطقه تأثیر می‌گذارد. اهواز شهری است که در دوره پهلوی اول ساختارهای اصلی‌اش شکل گرفته است. این معماری طی دو جریان درونی و بیرونی، نمودی از نقطه‌گذار فرهنگی جامعه ایرانی در دوره‌ی پهلوی است. این شهر از سویی به معماری بومی نظر دارد و از سویی دیگر وارد جریان مدرنیته شده است. تاریخ پهلوی نقطه‌گذاری در تاریخ معاصر ایران است که تلاش داشته به شیوه‌های متفاوت شرایط سنتی را به شرایط مدرنی که در مشاهده با جهان پیشرفته معاصر مشاهده می‌کرد تغییر دهد. مقایسه نتایج ارزیابی در پژوهش حاضر بیانگر این است که پارامترهای فرهنگی و هویتی همیشه در روند ساخت و معماری بناها به‌ویژه بناهای تاریخی تأثیرگذار است. با توجه به مشکلاتی که در حال حاضر در معماری شاهد هستیم تشخیص و تحلیل ویژگی‌های معماری سنتی هر منطقه و تأثیرات آن، می‌تواند اطلاعات مفیدی را در طراحی ما داشته باشد. در تاریخ ایران همواره معماری ایرانی به صرفه جویی در زمان، سرعت در ساخت و نتیجتاً مصالح بوم آورد توجه داشته است که این مصالح را جهت ایجاد شرایط مناسب زندگی با راه کارهای تجربی خود به کار گرفته‌اند. این موارد ذکر شده با آنچه در معماری معاصر دیده می‌شود، دارای تناقض و فاصله می‌باشد و سبک خاصی را در دوران معاصر به‌خصوص عصر حاضر نمی‌توان به آن‌ها اختصاص داد. با توجه به اینکه در معماری موارد مربوط به اقلیم، طبیعت و به‌کارگیری عوامل فرهنگی و هویتی جهت به خدمت گرفتن طبیعت و تعامل آن با معماری مورد بررسی قرار می‌گیرد از این رو بررسی این مولفه‌ها که در معماری سنتی ایران تأثیرگذار بوده‌اند بسیار حائز اهمیت است. هدف اصلی تحقیق ارزیابی عوامل فرهنگی (نما و پلان) در شهرسازی در شهراواز و به طور متمرکز بر روی سه بنا از بناهای مهم ساخته شده دوره پهلوی از جمله بنای دانشکده سه گوش، ساختمان سیلو و هتل قو با معماری عصر مدرنیسم اروپایی می‌باشد. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS و آزمون‌های کلموگروف - اسمیرنوف (KS) و علامت (Sing Test) انجام شده است. همچنین فرضیه‌های مطرح شده در این پژوهش بدین صورت است که؛ به نظر می‌رسد شاخص نما در سه بنای مورد مطالعه به عنوان یک عامل فرهنگی و هویتی در معماری عصر پهلوی با معماری مدرنیسم اروپایی ارتباطی ندارد. در فرضیه دوم؛ به نظر می‌رسد شاخص پلان در سه بنای مورد مطالعه به عنوان یک عامل فرهنگی و هویتی در معماری عصر پهلوی با معماری مدرنیسم اروپایی ارتباط دارد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، بر اساس آزمون (KS) مقدار سطح معناداری آزمون در تمامی موارد کمتر از ۰/۰۵ شده است. بنابراین فرض نرمال بودن داده‌ها رد شده است. همچنین براساس آزمون علامت میزان ارتباط شاخص نما با مقدار ۱/۷۳۹ و سطح معناداری ۰/۰۸۲ و شاخص پلان با مقدار ۱/۵۶۲ و سطح معناداری ۰/۱۱۸ در سه بنای مورد مطالعه معنادار نبوده و استفاده از هر دو شاخص (نما و پلان) در معماری دوره پهلوی نسبت به معماری مدرنیسم اروپایی یک اندازه بوده است. در حقیقت این پژوهش نشانگر این موضوع است که قابلیت تأثیرگذاری هر یک از پارامترهای فرهنگی در ساخت بناهای انتخابی پژوهش با توجه به ظرفیت و مکان جغرافیایی مورد مطالعه، متغیر می‌باشند. از سویی دیگر در ارزیابی شاخص‌ها به نسبت پژوهش‌های پیشین که کمتر مورد توجه واقع شده، این پژوهش بدان‌ها به دید عمیق تری نگاه کرده است.

منابع و مآخذ

۱. اکبری، علی اکبر، بذرافکن، کاوه، تهرانی، فرهاد، و سلطانزاده، حسین (۱۳۹۶). تبیین روش‌های طراحی زمینه‌گرایی و منطقه‌گرایی در معماری ایران (نمونه مطالعاتی: اثرهای شاخص با دوره‌های زمانی متفاوت از معماری شهر تهران). فصل‌نامه مدیریت شهری، ۴۸، ۳۲۷-۳۴۲.
۲. بابایی، سعید، و خاک‌زند، مهدی (۱۳۹۷). زمینه‌گرایی در آثار معماران غیر ایرانی در دوره پهلوی اول (مدرسه البرز و ایرانشهر). دوفصل‌نامه مطالعات معماری ایرانی، ۱۴، ۱۹۰-۱۷۱.
۳. بایستی، شهرام، عامری، مهدی، و لشگری، ام‌لیلا (۱۳۹۷). رابطه سنت و مدرنیسم در شکل‌گیری بافت شهرها با تاکید بر ابعاد فرهنگی. فصل‌نامه مدیریت شهری، ۵۱، ۵۵-۷۳.
۴. بهمنی، المیرا، گودرزی، سروش، محمد مهدی و زارعی، محمدابراهیم (۱۳۹۵). بررسی شناخت عوامل زمینه‌گرا در کالبد خانه‌ها و بافت کهن سنندج (با نگاهی به ویژگی‌های عمارت وکیل‌الملک). فصل‌نامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۷(۲۶)، ۵۵-۶۹.
۵. پویا، جعفر، مهدی‌نژاد، جمال‌الدین، و کریمی، باقر (۱۳۹۴). نسبت و رابطه هویت فرهنگی و نقش آن در طراحی معماری. کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری و شهرسازی، تهران، ۱-۱۶.
۶. تقی‌زاده، محمد (۱۳۸۴). تاریخ اهواز از دوران باستان تا انقلاب اسلامی، انتشارات موسسه فرهنگی هنری بشیر علم و ادب، تهران. ۲۸۷ صفحه.
۷. خوشنویس، احمد، و پورابراهیم، امید (۱۳۹۳). نقش معماری زمینه‌گرا در حفظ و انتقال هویت معماری بومی. دومین همایش ملی معماری و توسعه شهری با رویکرد پدافند غیر عامل در معماری و شهرسازی، ۱-۱۳.
۸. ستوده، حسام‌الدین، و کریمی، غلامعلی (۱۳۹۵). بررسی ارتباط بین فرهنگ و معماری بومی و تاثیر آن در ارتقاء کیفیت طراحی. اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری و شهرسازی و مدیریت شهری، تهران. ۵-۱۸.
۹. علی‌محمدی، غلامرضا، و عبدالهی، رکسانا (۱۳۹۷). تبیین مبانی نمود فرهنگ در معماری بومی ایران و ارتباط آن با ایجاد حس تعلق به مکان. فصل‌نامه مدیریت شهری، ۵۰: ۳۳-۴۶.
۱۰. کامی‌شیرازی، سیده‌مهسا، سلطانزاده، حسین، و حبیب، فرح (۱۳۹۶). نقش گروه‌های اجتماعی - فرهنگی در شکل‌گیری کوی‌های مسکونی دوره پهلوی دوم در تهران. پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، ۷(۲)، ۲۵-۴۹.
۱۱. کیانی، مصطفی (۱۳۹۶). معماری دوره پهلوی: اندیشه‌ها، پیدایش و شکل‌گیری معماری دوره بیست ساله معاصر ایران. موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. تهران. ۵۲۶ صفحه.
۱۲. مکملی، نوید (۱۳۹۰). بازخوانی مفاهیمی از معماری و فرهنگ. همایش علوم و فنون معماری اسلامی، موسسه مطالعات تطبیقی معماری و شهرسازی ایران، تهران. ۱۱-۲۷.
۱۳. مولائی، مریم، صفری، حسین، و اسدی‌ملک‌جهان، فرزانه (۱۴۰۰). مطالعه تطبیقی هویت شهر در معماری و عکاسی دوره پهلوی اول. دوفصل‌نامه فضای زیست، ۱(۱)، ۱۳۹-۱۵۷.

۱۴. هلاله، علی، و همتی، محمدمهدی (۱۳۹۲). بررسی تاثیر فرهنگ بر معماری دوره پهلوی اول در اهواز. *اولین کنفرانس ملی معماری و شهرسازی، قزوین، ۱-۱۲*.

15. Borden, I. (2012). Meaning of built environment in Contextual architecture. India. *higher Education press Journal*. 24(3): 20-31.

16. Tang, H.N., & Tareef, H.K. (2012). Revisiting Strategies to Enhance Social Interaction in Urban Public Spaces in the Context of Malaysia. *British Journal of Arts and Social Sciences*. 6(2), 198-212.

نشریه علمی اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی، دوره ۱، شماره ۱، پاییز ۱۴۰۲، صفحات ۲۱-۳۰

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۷/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۲۹

استقرار سکونتگاه‌های روستایی استان کرمانشاه

در ارتباط با گسل‌ها با استفاده از GIS

زهرا غلامی‌راد

دکترای تخصصی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، کارشناس اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان کرمانشاه

کیانوش بهروزی بان‌بیدی

کارشناس ارشد مهندسی بیابان، کارشناس اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان کرمانشاه

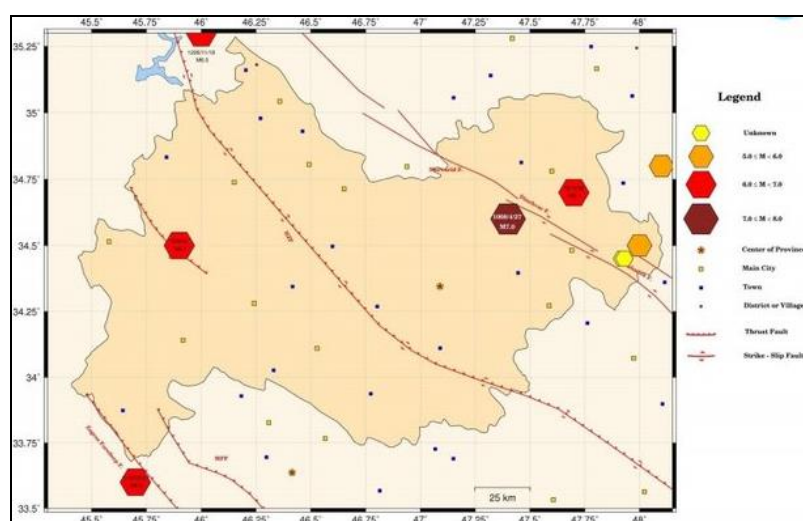
چکیده

پیدایش سکونتگاه‌های بشری و به ویژه روستاها بر پایه‌ی عوامل طبیعی مناسب استوار بوده است. در جهان امروزی، فاصله بین یافته‌های علوم بشری و توانایی آن‌ها برای حفظ جان و مال مردم روز به روز افزایش می‌یابد و خشم طبیعت همچنان به قلع و قمع خود ادامه می‌دهد. علوم، خود نیز در افزایش این خطرات تا حدودی سهیم‌اند و اشکال جدیدی از خطرات را با جلوه‌هایی تازه که ناشی از بکارگیری ناصحیح فناوری می‌باشد. نقش مطالعات ژئومرفولوژیکی و تهیه نقشه‌های ژئومرفولوژی ویژه در عمران روستایی نیز بسیار مهم است. اما در اغلب موارد در تصمیم‌گیری‌ها منجر به تهیه طرح‌های توسعه روستایی می‌شود. عوامل ژئومرفولوژی و تأثیر پدیده‌های مرفوژنیک به فراموشی سپرده شده و مورد توجه قرار نمی‌گیرد. پژوهش حاضر به بررسی و ارزیابی استقرار ۲۷۹۳ مکان روستایی در ارتباط با گسل‌ها در سطح استان کرمانشاه پرداخته است. به منظور بررسی این عوامل از نرم افزار GIS و برای تجزیه و تحلیل از نقشه‌های موضوعی استفاده گردید. طی این فرآیند، ابتدا نقشه‌های پایه تهیه گردید، سپس استقرار سکونتگاه‌ها در رابطه با لایه گسل تحلیل و از آزمون همبستگی پیرسون، جهت تعیین میزان همبستگی عوامل طبیعی با پراکنش سکونتگاه‌ها استفاده شد. نتایج حاصل از روش ضریب همبستگی نشان می‌دهد که بین عامل طبیعی گسل و توزیع سکونتگاه‌ها رابطه معنی داری در ناحیه مورد مطالعه وجود دارد و پراکنش سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه در رابطه با قابلیت‌ها و محدودیت‌های محیطی - کولوژیکی انتظام نیافته‌اند.

کلمات کلیدی: سکونتگاه روستایی، گسل، GIS، استان کرمانشاه

مقدمه

بسترهای طبیعی شرایط لازم را برای استقرار سکونتگاه‌های روستایی ایجاد می‌کنند، ولی بعضی از آن‌ها شرایط پایدارتر را نسبت به بعضی دیگر ایجاد می‌کنند. این بسترها عبارتند از: شیب، ارتفاع از سطح دریا، ساختار زمین‌شناسی، منابع آب، و اقلیم منطقه می‌باشد. هر یک از این بسترها یا عوامل هم به طور انفرادی و هم در رابطه با یکدیگر تفاوت‌هایی را نشان می‌دهند. وجود چنین تفاوت‌هایی است که ویژگی‌های مناطق مختلف را سبب می‌شود. مجموعه این پارامترها را منابع طبیعی و یا منابع اکولوژیکی می‌نامند (اکبراقلی و ولایتی، ۱۳۸۶: ۴۶). استان کرمانشاه بر روی یکی از کمربند‌های زلزله خیز کشور ایران واقع شده است. وقوع زلزله در سال‌های گذشته در مناطقی چون فارسینج در سنقر و علی‌آباد، کارخانه در کنگاور و کرگسار در صحنه، نشان می‌دهد که در پاره‌ای از مناطق استان احتمال وقوع زلزله وجود دارد. این مناطق در مجاورت گسل‌های فعال قرار گرفته‌اند. نظر به اینکه جمع‌کنیری از سکنه استان کرمانشاه در روستاها زندگی می‌کنند و از طرفی موقعیت مکانی روستاهای استان کرمانشاه واقع شدن در بخش شکسته زاگرس و سایر مخاطرات محیطی بروز هرگونه حادثه غیر مترقبه را محتمل می‌نماید، ضرورت شناسایی موقعیت مکانی نامناسب که ممکن است مکان‌های روستائی را در معرض خطر قرار دهد آشکارتر می‌شود (شکل ۱).

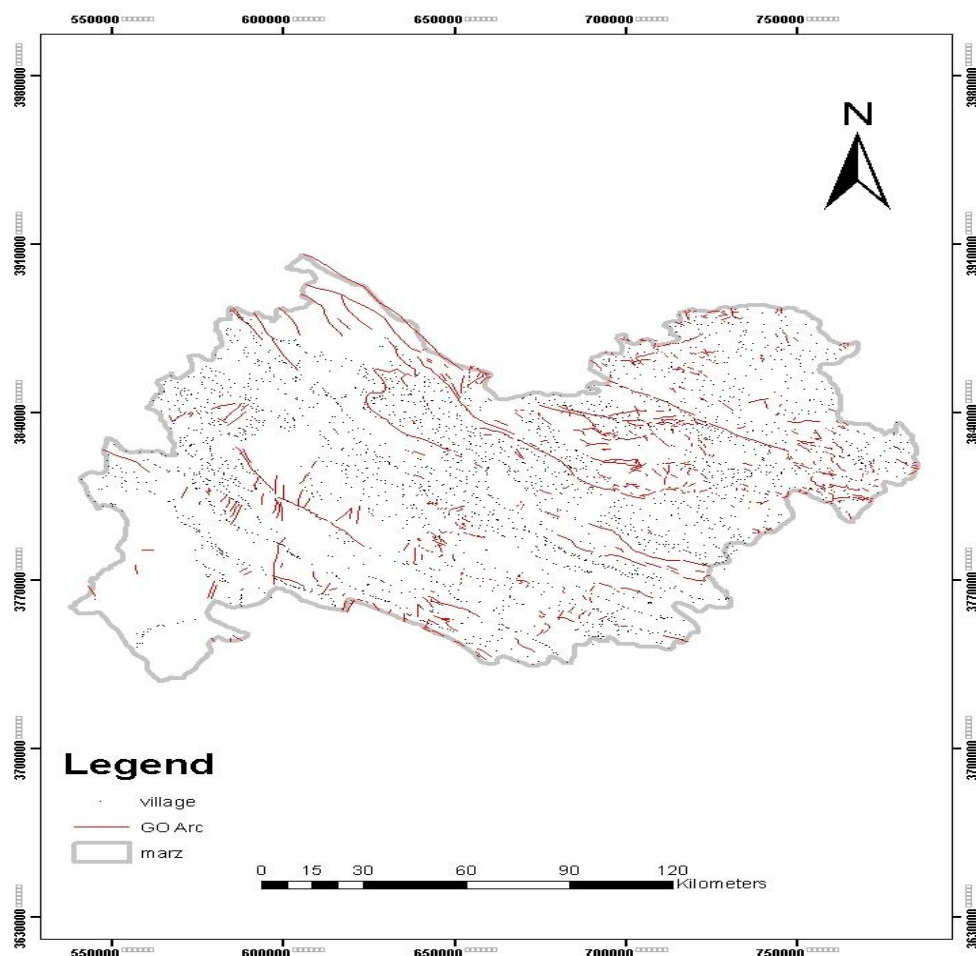
شکل ۱- گسل‌های مهم استان کرمانشاه

مأخذ: موسسه ژئوفیزیک دانشگاه تهران، مرکز لرزه نگاری کشور: ۱۳۹۶

برخی از گسل‌های فعال در استان کرمانشاه:

- گسل صحنه: که (گسل گرین) در جنوب شرقی را به «گسل مروارید» در شمالغربی متصل می‌کند طول تقریبی گسل صحنه ۱۰۰ کیلومتر است و در شمال شهر صحنه قرار دارد. زمین لرزه ی سال ۱۳۳۶ در فارسینج ناشی از این گسل بود و نشان داد که این گسل از نظر لرزه خیزی از توان بالایی برخوردار است.

- گسل مروارید با طول ۲۲ کیلومتر؛ که امتداد گسل صحنه به طرف استان کردستان و شهر کامیاران است.
 - گسل جنوب کرمانشاه.
 - گسل روانسر، در شمال غربی، که پس از عبور از پناه از مرز خارج می‌شود.
 - گسل کرد که از جنوب شرقی کرد تا ارتفاعات شمال باطاق ادامه پیدا می‌کند
- استان کرمانشاه را می‌توان، در امتداد شمال غرب به جنوب شرق، از نظر لرزه خیزی به سه بخش تقسیم کرد:
- شهرستان‌های کنگاور، صحنه، سنقر، کرمانشاه، روانسر، پناه، جوانرود و نوسود که در پهنه‌ی بالا قرار دارند.
 - شهرستان‌های اسلام آباد غرب کرد، سرپل ذهاب، قصرشیرین، گیلان غرب، سومار و نفت‌شهر که در پهنه‌ی با خطر متوسط تا بالا واقع شده‌اند.
 - قسمت شمال شرقی استان که در زون با منطقه‌ی سنندج - سیرجان (در استان کرمان) و در پهنه‌ی با خطر کم تا زیاد قرار گرفته است.

شکل ۲- فاصله از گسل و توزیع روستاهای استان کرمانشاه

مآخذ: نگارندگان، یافته‌های تحقیق

پیشینه تحقیق

فزونی واجارگاه و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان اثر عوامل محیطی در پراکنش سکونتگاه‌های روستایی با تأکید بر مخاطرات طبیعی در حوضه سیاهرود، شهرستان رودبار، استان گیلان پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که در بین این عوامل محیطی، قابلیت اراضی، ارتفاع، شیب و آب که در گذشته در پراکنش سکونتگاه‌های حوضه تأثیر داشته‌اند و به دیگر شاخص‌های محیطی توجه نشده است. با شناسایی عوامل محیطی حوضه وضعیت سکونتگاه‌ها در برابر مخاطرات بررسی شد. در حریم گسل‌ها جمعیتی بالغ بر ۱۵۰۰۰ نفر و در حریم پهنه‌های حرکات دامنه‌ای جمعیتی بالغ بر ۱۰۰۰۰ نفر سکونت دارند. همچنین در حوضه سیاهرود بیشتر حرکات دامنه‌ای در پهنه‌های جنگلی و سازندهای زمین‌شناسی سخت رخ داده و مهم‌ترین عامل آن جاده، گسل و رودخانه بوده است.

سالاری و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی روند گسترش نواحی سکونتگاهی و پیش‌بینی میزان توسعه با رویکرد ژئومورفولوژیکی و مدیریت محیط در شهر پاوه پرداخته‌اند. نتایج تحقیق حاضر بیانگر این است که نواحی سکونتگاهی منطقه مورد مطالعه با رشد روزافزونی مواجه می‌باشد، به طوری که در سال ۱۹۹۸ کل نواحی سکونتگاهی منطقه مورد مطالعه ۴/۱ کیلومتر مربع بوده است، این حالی است که این مقدار در سال ۲۰۱۳ به ۶/۵ کیلومتر مربع رسیده است. همچنین میزان گسترش نواحی سکونتگاهی برای سال ۲۰۳۰ پیش‌بینی شده است که مطابق نتیجه به دست آمده، وسعت نواحی سکونتگاهی در سال ۲۰۳۰ به حدود ۱۰ کیلومتر مربع خواهد رسید.

علیائی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان بررسی نقش عوامل طبیعی در پراکنش و استقرار سکونتگاه‌های روستایی شهرستان زنجان پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که ۷۰ درصد روستاهای این شهرستان در ارتفاع بیشتر از ۱۶۰۰ متر قرار دارند که این امر بیانگر کوهستانی بودن بیشتر مناطق این شهرستان است. همچنین با توجه به گرایش مکان‌گزینی روستاها در مناطق با شیب مناسب، ۷۶٫۲ درصد روستاهای این شهرستان در طبقه شیب ۱۵-۰ درصد استقرار یافته‌اند. در نتیجه با توجه به عدم همبستگی معنادار عوامل طبیعی در مکان‌گزینی مناطق روستایی، با استفاده از شاخص موران که از توابع خود همبستگی فضایی جهت استخراج الگوی توزیع می‌باشد، توزیع فضایی نقاط روستایی محدوده مورد مطالعه از نوع خوشه‌ای است که در این خصوص ضریب موران مثبت و برابر با ۰٫۴۵ بوده که در سطح اطمینان ۱ درصد معنادار می‌باشد.

علوی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان پهنه‌بندی فضایی سکونتگاه‌های روستایی در معرض مخاطرات محیطی با استفاده از تکنیک تصمیم‌گیری چند معیاره و یکور در شهرستان تالش پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد پس از اجرای عملیات پهنه‌بندی فضایی در مدلویکور، مشخص گردید که از ۳۱۵ روستای شهرستان تالش ۱۵۵ روستا یعنی ۴۹ درصد از سکونتگاه‌های روستایی شهرستان در منطقه خطر بالای زلزله استقرار یافته‌اند. با مشخص شدن روستاهای در معرض، گام بعدی شناسایی مسکن مستعد (کم دوام) در این روستاها می‌باشد تا از طریق ظرفیت‌سازی که از طریق برنامه‌ریزی کالبدی توسط متولیان امر بهسازی و نوسازی مسکن، در جهت افزایش مقاومت مسکن کم دوام در مقابل زلزله اقدام گردد.

شیخی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی عوامل طبیعی و معرفی مدل تشخیص پهنه‌های نیازمند جابجایی در سکونتگاه‌های غیر رسمی در محله چاهستانی‌ها در شهر بندر عباس پرداخته‌اند. نتایج به دست آمده از این تحقیق نشان

می‌دهد که بخش‌های شمالی و شمال‌شرقی محله از نظر محیطی در محدوده خطر بالایی قرار دارند و در صورت بروز خطر، آسیب‌های جبران‌ناپذیری را بر جای می‌گذارد. عواملی از قبیل نامناسب بودن ساخت و سازها، مقاومت کم مصالح به کاررفته در ساختمان‌ها و عمر زیاد آنها، وجود معابر تنگ و باریک، استقرار بر روی عناصر منفصل و نامقاوم، شیب زیاد و بالاخره ناپایداری دامنه‌های مشرف به محله در بخش‌های شرقی و خطر حرکات توده‌های، آسیب‌پذیری این محله را تشدید می‌کند. بر این اساس، توجه به عوامل محیطی و تأثیر پدیده‌های مرفوژنیک در تصمیم‌گیری‌هایی که به تهیه طرح‌های ساماندهی این نوع از سکونتگاه‌ها منجر می‌شود، ضرورت دارد.

مبانی نظری

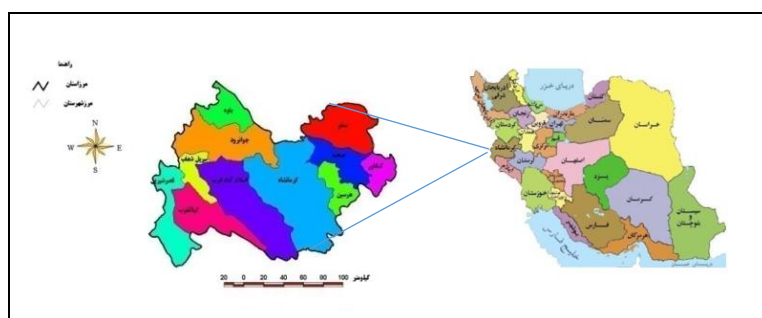
تعیین مکان مناسب برای استقرار و سکونت جمعیتی در قالب شهر یا روستا همچنین تعیین مکان تسهیلات و امکانات خدماتی همچون فروشگاه‌ها، مدارس و ... یکی از مسائل مهم در برنامه‌ریزی‌های شهری و روستایی بحساب می‌آید که معمولاً با توجه به طرح‌های بلندمدت و تفصیلی مورد بررسی قرار می‌گیرد (ملکی، ۱۳۸۸: ۱۴). عوامل و نیروهای گوناگونی در مکان‌گزینی و شکل‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی دخالت دارند که قاعدتاً باید در هرگونه مکانیابی سکونتگاه‌ها مدنظر قرار گیرند. اگرچه نحوه اثرگذاری این عوامل و نیروها بیش از هر چیز به ویژگی‌های زیربنایی بستر محیطی و ساخت‌های بوم‌شناختی بستگی دارد، اما محرک اصلی در این فرآیند، مجموعه انگیزه‌هایی است که برای پاسخگویی به نیازهای اساسی و صورت تقاضاهای بنیادی، به‌صورت مختلف، در میان گروه‌های انسانی بروز می‌یابد. از این رو، شکل‌پذیری متفاوت و مکان‌گزینی متنوع و نهایتاً مکانیابی سکونتگاه‌های انسانی در نتیجه اثربخشی نحوه عینیت‌یابی این انگیزه‌ها، به شکل‌های مختلفی تحقق می‌پذیرد و در نتیجه، سکونتگاه‌ها از یک ناحیه به ناحیه دیگر، هم از نظر ساختاری و هم از لحاظ کارکردی، به شیوه‌های متفاوتی پدیدار می‌گردند (سعیدی، ۱۳۸۷: ۳). نظر به اینکه جمع‌کنتری از سکنه استان کرمانشاه در روستاها زندگی می‌کنند و از طرفی موقعیت مکانی روستاهای استان کرمانشاه واقع شدن در بخش شکسته زاگرس و سایر مخاطرات محیطی بروز هرگونه حادثه غیر مترقبه را محتمل می‌نماید، ضرورت شناسایی موقعیت مکانی نامناسب که ممکن است مکان‌های روستائی را در معرض خطر قرار دهد آشکارتر می‌شود.

مواد و روش تحقیق

روش این تحقیق بصورت کتابخانه‌ای و میدانی است. که در روش میدانی وضعیت موجود بررسی و اطلاعات جمع‌آوری شده در محیط مورد انطباق قرار گرفته است. روش گردآوری اطلاعات نیز شامل: استخراج اطلاعات و آمار از کتب موجود در کتابخانه‌ها، استخراج اطلاعات و آمار از پرونده‌ها و جزوات و گزارشات موجود در ادارات، استخراج مطالب مرتبط با موضوع تحقیق از نشریات و سایت‌های اینترنتی، انجام بررسی و تحقیق میدانی و برداشت‌ها صورت گرفته است. همچنین ابزار گردآوری اطلاعات عبارتند از: استفاده از نقشه‌های توپوگرافی ۱/۲۵۰۰۰۰ و ۱/۵۰۰۰۰۰ و نقشه‌های زمین‌شناسی ۱/۱۰۰۰۰۰ و ۱/۲۵۰۰۰۰، مشاهده میدانی و عکس‌های هوایی و ماهواره‌ای سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح بوده است.

معرفی محدوده مورد مطالعه

استان کرمانشاه با مساحت ۱/۵ درصد از کل مساحت ایران را به خود اختصاص داده و بین ۳۳ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۱۷ دقیقه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۷ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است. استان کرمانشاه در غرب کشور قرار دارد این استان از شمال با کردستان، از شرق با همدان، از جنوب با ایلام همسایه است و در غرب نیز با کشور عراق همجوار است (ملکی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۷۵) (شکل ۱).

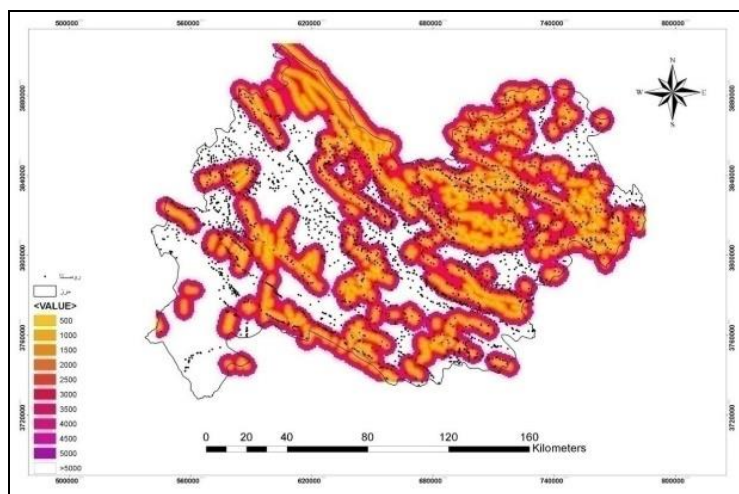
شکل ۱- نقشه موقعیت استان به تفکیک شهرستان در تقسیمات سیاسی کشور

مآخذ: نگارندگان

بحث و یافته‌ها

رقومی نمودن لایه‌ها با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

قسمت عمده استان کرمانشاه در سمت غرب و جنوب غربی روراندگی اصلی زاگرس قرار دارد. با توجه به واحدهای مهم ساختمانی ایران (پیشنهاد اشتوکلین) دو زون مهم ساختمانی یعنی زاگرس و سنندج - سیرجان ساختار کلی زمین شناسی استان را تشکیل می‌دهند. در مناطقی که گسل به ویژه گسل فعال، وجود دارد به دلیل احتمال زمین‌لرزه می‌بایست در نزدیکی گسل‌ها از استقرار سکونتگاه‌ها در آن نواحی اجتناب نمود. جهت تعیین سطوح مناسب و نامناسب منطقه به لحاظ فاصله از گسل، لایه گسل ارزش گذاری گردید. براین اساس، سکونتگاه‌های روستایی تا فاصله کمتر از ۵ کیلومتر از گسل، محدوده نامناسب و فاصله بیشتر از ۵ کیلومتر مناسب می‌باشد (مطیعی لنگرودی، ۲۰۱۴: ۴۰) (جدول ۱). طبق این معیار تعداد ۱۷۵۳ روستا (۶۳/۷۷ درصد، در سطح نامناسب استقرار دارند. و تنها ۱۰۴۰ (۳۷/۲۳) درصد روستاهای استان در سطح مناسب قرار گرفته‌اند (جدول ۲) و (شکل ۳).

شکل ۳- فاصله از گسل و توزیع روستاها

مآخذ: نگارندگان، یافته‌های تحقیق

جدول ۱- طبقات فاصله از گسل و توزیع روستاها در استان کرمانشاه

ردیف	طبقات فاصله از گسل (متر)	تعداد	درصد
۱	۵۰۰	۵۹	۲/۱۱
۲	۱۰۰۰	۶۱	۲/۱۸
۳	۱۵۰۰	۴۸	۱/۷
۴	۲۰۰۰	۶۷	۲/۳۹
۵	۲۵۰۰	۷۱	۲/۵۴
۶	۳۰۰۰	۱۱۳	۴/۰۴
۷	۳۵۰۰	۱۹۸	۷/۰۸
۸	۴۰۰۰	۲۹۷	۱۰/۶۳
۹	۴۵۰۰	۳۵۴	۱۲/۶۷
۱۰	۵۰۰۰	۴۸۵	۱۷/۳۶
۱۱	بیش از ۵۰۰۰	۱۰۴۰	۳۷/۲۳
۱۲	جمع	۲۷۹۳	۱۰۰

مآخذ: نگارندگان، یافته‌های تحقیق

جدول ۲- سطوح فاصله از گسل و تراکم روستاها

فاصله از گسل	سطح مناسب	تعداد روستاها	درصد
بیش از ۵ کیلومتر	مناسب	۱۰۴۰	۳۷/۲۳

۶۳/۷۷	۱۷۵۳	نامناسب	کمتر از ۵ کیلومتر
۱۰۰	۲۷۹۳	جمع	

مأخذ: نگارندگان، یافته‌های تحقیق

رابطه بین عامل فاصله از گسل و پراکنش روستاها

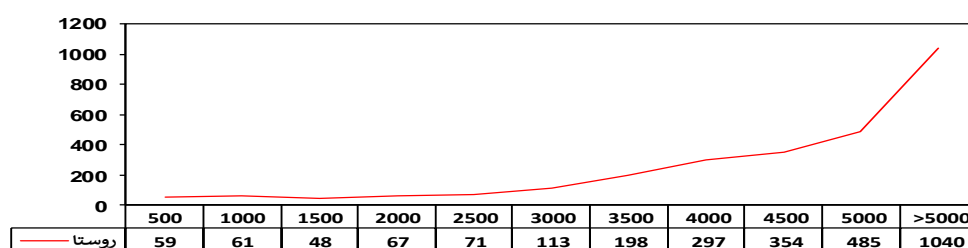
به منظور مشخص کردن تاثیر عامل گسل بر پراکنش سکونتگاه‌های روستایی استان کرمانشاه، براساس آزمون ضریب همبستگی پیرسون صورت گرفت، مقدار ضریب همبستگی بین دو متغیر برابر $0/856$ و با توجه به اینکه سطح معناداری $0/001$ می باشد، بنابراین بین دو متغیر در سطح 99 درصد رابطه معنادار قوی وجود دارد، و نوع همبستگی نیز از نوع مستقیم است. یعنی بیشترین تراکم سکونتگاه‌ها در نزدیکترین فاصله به گسل واقع شده اند و با فاصله از گسل تعداد سکونتگاه‌ها کاهش می‌یابد (جدول ۳) و نمودار (۱).

جدول ۳ - رابطه بین عامل فاصله از گسل و پراکنش روستاها با استفاده از نرم افزار SPSS

		GOSAL	VILAGE
GOSAL	Pearson Correlation	1	.856**
	Sig. (2-tailed)		.001
	Sum of Squares and Cross-products	3.0E+07	4448045
	Covariance	3022727	444804.5
	N	11	11
VILAGE	Pearson Correlation	.856**	1
	Sig. (2-tailed)	.001	
	Sum of Squares and Cross-products	4448045	892190.9
	Covariance	444804.5	89219.091
	N	11	11

مأخذ: نگارندگان، یافته‌های تحقیق

نمودار ۱- رابطه بین گسل و پراکنش سکونتگاه‌های روستایی استان کرمانشاه

مأخذ: نگارندگان، یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

منطقه مورد مطالعه به دلیل کوهستانی بودن در اکثر پارامترهای محیطی اکولوژیک ناپایدار است، که این مسئله در نحوه استقرار سکونتگاه‌های روستایی نیز تاثیر گذار بوده است. ناپایدارترین عامل اکولوژیک در منطقه گسل است قسمت عمده استان در سمت غرب و جنوب غربی روراندگی اصلی زاگرس قرار دارد. با توجه به واحدهای مهم ساختمانی ایران (پیشنهاد اشتوکلین) دو زون مهم ساختمانی یعنی زاگرس و سندج - سیرجان ساختار کلی زمین شناسی استان را تشکیل می‌دهند.

در مناطقی که گسل، به ویژه گسل فعال، وجود دارد به دلیل احتمال زمین لرزه می‌بایست در نزدیکی گسل‌ها از استقرار سکونتگاه‌ها در آن نواحی اجتناب نمود. جهت تعیین سطوح مناسب و نامناسب منطقه به لحاظ فاصله از گسل، لایه گسل ارزش‌گذاری گردید. بر این اساس، سکونتگاه‌های روستایی تا فاصله کمتر از ۵ کیلومتر از گسل، محدوده نامناسب و فاصله بیشتر از ۵ کیلومتر مناسب می‌باشد. طبق این معیار تعداد ۱۷۵۳ روستا (۶۳/۷۷) درصد، در سطح نامناسب استقرار دارند، و تنها ۱۰۴۰ (۳۷/۲۳) درصد روستاهای استان در سطح مناسب قرار گرفته‌اند. بنابراین می‌توان پیشنهادهایی در این ارتباط مطرح کرد که عبارتند از:

- با توجه به مطالعات صورت گرفته لازم است بررسی‌های دقیق‌تری از وضعیت روستاهای استان صورت گیرد تا بتوان با دقت بیشتری پهنه بندی مناسبی از روستاها بدست آورد.

- استان کرمانشاه بر روی کمربند زلزله خیز کشور یعنی زون سنندج - سیرجان واقع شده است. وقوع زلزله در سال‌های گذشته چون فارسینج در سنقر و علی آباد کارخانه در کنگاور و کرگسار در صحنه مؤید این موضوع است که این استان در مجاورت گسل‌های فعال قرار گرفته است. مهمترین گسل‌های استان عبارتند از: ابرگسل زاگرس، گسل نهاوند، گسل دینورصحنه، گسل سرتخت، گسل مروارید. محاسبات انجام گرفته نشان می‌دهد که بیش از ۲۴ درصد از روستاها معادل ۲/۴ درصد مساحت استان در موقعیت خطر وقوع زلزله قرار دارند. ۷۱ درصد مساحت استان در موقعیت خطر زیاد و بیش از ۲۶ درصد مساحت استان در موقعیت خطر متوسط قرار دارد. سازه‌هایی مسکونی، آموزشی، بهداشتی، خدماتی و ... غیره که در این سکونتگاه‌های روستایی وجود دارد به لحاظ کیفیت ابنیه نوساز، مرمتی و تخریبی شناسایی شود، و نسبت به مقاوم سازی آن‌ها براساس آیین نامه اقدام نمود (بهرامی، ۱۳۹۰: ۱۰۲).

منابع و مأخذ

۱. اکبرآقایی، فرحناز، و ولایتی، سعدالله (۱۳۸۶). بررسی جایگاه عوامل طبیعی در استقرار سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی سکونتگاه‌های روستایی ارتفاعات کپه‌داغ - هزار مسجد). فصل‌نامه جغرافیا، ۵(۱۲ و ۱۳)، ۴۵-۶۶.
۲. بهرامی، رحمت‌الله (۱۳۹۰). تحلیلی بروضعیت مسکن روستایی در استان کرمانشاه، نشریه مسکن و محیط روستا، ۳۰(۱۳۴)، ۹۵-۱۰۴.
۳. سالاری، ممند، نیری، هادی، گنجائیان، حمید، وامانی، خبات (۱۳۹۹). ارزیابی روند گسترش نواحی سکونتگاهی و پیش‌بینی میزان توسعه با رویکرد ژئومورفولوژیکی و مدیریت محیط در شهر پاوه. فصل‌نامه پژوهش‌های ژئومورفولوژی کمی، ۹(۱)، ۸۶-۱۰۱.
۴. سعیدی، عباس (۱۳۸۷). برخی معیارهای مکانیابی سکونتگاه‌های روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. نشریه مسکن و محیط روستا، ۲۷(۱۲۴)، ۲-۱۱.
۵. شیخی، محمد، فیضی، وحید، و شمسی پور، علی اکبر (۱۳۹۳). ارزیابی عوامل طبیعی و معرفی مدل تشخیص پهنه‌های نیازمند جابجایی در سکونتگاه‌های غیررسمی در محله چاهستانی‌ها در شهر بندرعباس. فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی، ۳۰(۲)، ۱۶۱-۱۷۸.
۶. علوی، سیدعلی، رمضان‌نژاد، یاسر، فتاحی، احدالله، و خلیفه، ابراهیم (۱۳۹۴). پهنه‌بندی فضایی سکونتگاه‌های روستایی در معرض مخاطرات محیطی با استفاده از تکنیک تصمیم‌گیری چندمعیاره ویکور در شهرستان تالش، فصل‌نامه برنامه‌ریزی منطقه ای، ۵(۲۰)، ۱۲۵-۱۳۶.
۷. علیائی، محمدصادق (۱۳۹۸). بررسی نقش عوامل طبیعی در پراکنش و استقرار سکونتگاه‌های روستایی شهرستان زنجان. فصل‌نامه مهندسی جغرافیایی سرزمین، ۳(۵)، ۴۵-۵۷.
۸. فرونی و اجارگاه، بهزاد، شاه‌فروغ، محمد، و بهزاد، اردوان (۱۴۰۱). اثر عوامل محیطی در پراکنش سکونتگاه‌های روستایی با تأکید بر مخاطرات طبیعی در حوضه سیاهرود، شهرستان رودبار، استان گیلان. فصل‌نامه مدیریت مخاطرات محیطی، ۹(۴)، ۳۵۵-۳۶۵.
۹. مطیعی‌لنگرودی، سیدحسن، (۱۴۰۲)، جغرافیای اقتصادی ایران، انتشارات جهاددانشگاهی مشهد، چاپ هشتم، ۳۸۴ص.
۱۰. ملکی، امجد (۱۳۸۸) ارزیابی موقعیت مکانی استقرار اماکن روستائی در شهرستان کرمانشاه. فصل‌نامه پژوهشی جغرافیای انسانی، ۳(۳)، ۱۳-۲۶.
۱۱. ملکی، امجد، شوهانی، داود، و علایی‌طالقانی، محمود (۱۳۸۸). پهنه‌بندی تحول کارست در استان کرمانشاه. فصل‌نامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۱۳(۱)، ۲۷۱-۲۹۵.
۱۲. موسسه ژئوفیزیک (۱۳۹۶)، مرکز لرزه‌نگاری کشور، دانشگاه تهران.

نشریه علمی اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی، دوره ۱، شماره ۱، پاییز ۱۴۰۲، صفحات ۳۱-۴۴

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۷/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۰۷

ارزشیابی توزیع فضایی خدمات عمومی شهری (مطالعه موردی شهرستان گتوند)

اردشیر رستمی

دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران

چکیده

توزیع نامناسب خدمات عمومی در شهرها باعث شکل‌گیری معضلات اجتماعی و زمینه‌ساز نابرابری‌ها و بی‌عدالتی در آن‌ها شده است. از سوی دیگر تاثیر جبران‌ناپذیری بر ساختار، ماهیت و جدایی‌گزینی طبقاتی محلات شهری و در نهایت مدیریت شهرها را با چالش‌های جدی مواجه کرده است. با توجه به اهمیت موضوع در این پژوهش به ارزشیابی توزیع فضایی خدمات عمومی در سه مولفه و بیست و یک گویه در چهار شهر شهرستان گتوند پرداخته شده است. روش پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و بر اساس روش به صورت پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، ساکنان شهرهای مورد مطالعه بوده است. به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کلموگروف-اسمینروف و جهت بررسی وضعیت متغیرهای پژوهش از آزمون علامت و با استفاده از نرم-افزار Spss استفاده شده است. در بخش تحلیل یافته‌ها، با توجه به نتایج آزمون کلموگروف-اسمینروف مشاهده می‌شود که مقدار سطح معناداری آزمون در تمامی موارد کمتر از ۰/۰۵ شده است. پس فرض نرمال بودن داده‌ها رد شده است. همچنین نتایج حاصل از آزمون علامت در ارزیابی متغیرهای پژوهش در شهرهای مورد مطالعه نشان می‌دهد؛ شهر صالح‌شهر با امتیاز ۳/۰۲، شهر ترکالکی با امتیاز ۲/۶۹، شهر جنت مکان با امتیاز ۲/۶۱ و شهر سماله با امتیاز ۲/۵۳ قرار گرفته‌اند. بنابراین با توجه به اینکه عدد ۳ به عنوان میانه نظری پاسخ متغیرها انتخاب شده، میزان رضایت‌مندی شهروندان از خدمات عمومی به غیر از شهر صالح‌شهر در سه شهر دیگر از وضعیت مناسبی برخوردار نمی‌باشد.

کلمات کلیدی: توزیع فضایی، خدمات عمومی شهری، آزمون علامت، شهرستان گتوند

مقدمه

در عصر کنونی توسعه و توزیع خدمات شهری بیانگر توسعه اقتصاد شهری در شهرها می باشد به طوری که این پدیده خدماتی رفاهی را باید یکی از عوامل مهم و ضروری در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر شهری دانست (مهرفزون، ۱۳۹۶: ۱۹۰). بدون تردید امروزه نحوه تخصیص و توزیع امکانات و خدمات شهری در سطح شهر، علاوه بر آن که میزان توسعه یافتگی نواحی شهری را مشخص می کند، یکی از مهمترین عوامل تعیین کننده میزان توسعه یافتگی شهرهاست، به گونه ای که هر چه میزان امکانات و خدمات شهری در نواحی و مناطق شهری بیشتر باشد آن مناطق در درجه بالاتری از توسعه نسبت به سایر مناطق شهری قرار دارند. اما صرف وجود نواحی توسعه یافته، دال بر ارتقاء درجه توسعه یافتگی کل شهر نیست چرا که یک شهر زمانی در سطح بالایی از توسعه قرار می گیرد که کل مناطق شهری آن در همه ابعاد از سطح بالایی برخوردار باشند. به منظور حل مسائل ناشی از عدم تعادل های منطقه ای، گام نخست شناخت و سطح بندی نواحی شهری از نظر برخورداری در زمینه های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی می باشد. یکی از مهمترین موضوعات در مطالعات شهری، دسترسی عادلانه به تسهیلات و امکانات است که خود تحت تأثیر توزیع و پراکنش مراکز خدمات و انواع تسهیلات شهری براساس طرح های کاربری اراضی است (میرزائی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲). امروزه با گسترش شهرنشینی مقوله خدمات شهری و کیفیت آن مورد توجه متخصصان، برنامه ریزان و شهروندان قرار گرفته و بدین لحاظ اساساً طرح مباحث خدمات شهری با توسعه شهرنشینی همراه بوده است. گذشته از نوع و ماهیت خدمات شهری که خود متأثر از ساختارهای اقتصادی، سیاسی، اداری و حتی اقلیمی دارای اشکال مختلف و متفاوتی است، خدمات شهری همواره به عنوان یکی از شاخص های بارز مدنیت از دیرباز مطرح بوده است (بزی و عبداللهی پور حقیقی، ۱۳۹۲: ۲۰۲). در همین راستا می توان گفت؛ توجه به خدمات شهری و دسترسی آسان به خدمات شهری یکی از راه کارهای اساسی برای عدالت اجتماعی در شهرها می باشد که برای رسیدن به تحقق و برقراری عدالت اجتماعی در شهر باید این امکانات و خدمات به گونه ای صورت گیرد که به نفع تمامی اقشار و گروه های اجتماعی جامعه گردد. در این راستا کاربری ها و خدمات شهری از جمله عوامل مؤثر و مفیدند که به پاسخگویی نیازهای جمعیتی، افزایش منفعت عمومی و توجه به استحقاق و شایستگی افراد می توانند با برقراری عادلانه تر، ابعاد عدالت فضایی، اجتماعی، اقتصادی را برقرار نمایند (ملکی و رضایی اسحق و ندی، ۱۴۰۱: ۷۷). زیستن در محیط مسکونی مطلوب آرزوی بسیاری از افرادی است که بنا به دلایل متفاوت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و کالبدی قادر به انتخاب مکان مناسب نیستند (شهبان و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۲). در چند دهه اخیر سکونتگاه های شهری با سرعت زیادی گسترش یافته اند و به شهرهای بزرگ تبدیل شده اند این وضعیت در کشورهای در حال توسعه حادثتر است به طوری که یکی از بارزترین ویژگی های شهرنشینی در این کشورها توزیع فضایی نامناسب شهر - هاست (بسطامی نیا و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۸). با توجه به رشد ستابان شهرنشینی در کشور ما، نابرابری در برخورداری از خدمات و تضاد میان محله ها، چالشی عمده در شهرها محسوب می شود. بنابراین ضروری است مهم ترین مسئولیت برنامه ریزان و متصدیان شهری، تلاش برای دستیابی به فرصت های برابر در دسترسی گروه های مختلف جامعه ی شهری به خدمات و از بین بردن تضاد در تامین فرصت ها باشد (عبداللهی و مسلمی، ۱۳۹۷: ۶۹۷).

اهمیت و ضرورت توزیع خدمات عمومی شهری به عنوان عامل درآمد زایی، اشتغال‌زایی، خدماتی و رفاهی از شاخص‌های کاربردی برای توسعه اقتصاد شهری در شهرها و یکی از خواسته‌ها و ریشه‌های عمیق و استوار در فرهنگ غنی و بارور شهروندان ایران اسلامی است و نقش آن در شهرها سبب توسعه اقتصادی، بهبودی شهرها، زیباسازی شهرها، اشتغال‌زایی، عمران و بهسازی، سرمایه‌گذاری، توسعه صنعت گردشگری و... می‌شود که هرکدام از این عناوین مطرح شده در شهرها موجب توسعه اقتصادی و اجتماعی خواهد شد. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع در این پژوهش به ارزشیابی توزیع فضایی خدمات عمومی شهری در چهار مولفه و بیست و هشت گویه در چهار شهر شهرستان گتوند پرداخته شده است. در این ارتباط می‌توان به سوال اصلی تحقیق اشاره کرد:

- ارزشیابی مولفه‌های خدمات عمومی شهری در محدوده مورد مطالعه چگونه است؟
- توزیع فضایی شهرهای محدوده مورد مطالعه از نظر مولفه‌های خدمات عمومی شهری چگونه است؟

پیشینه تحقیق

ملکی و رضایی اسحق‌وندی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل شاخص‌های عدالت اجتماعی و دسترسی به خدمات شهری در منطقه یک شهر کرمانشاه پرداخته است. نتایج کلی نشان می‌دهد شاخص‌های عدالت اجتماعی در توزیع مناسب خدمات شهری تأییر مثبت و معناداری دارد.

میرزائی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل مکانی-زمانی شاخص‌های دسترسی به خدمات شهری در طول توسعه بلندمدت شهر قزوین پرداخته است. نتایج پژوهش نشان داد هر چه فاصله از هسته مرکزی شهر قزوین بیشتر می‌شود، دسترسی به خدمات شهر کمتر است. در واقع، نواحی مرکزی شهر تسهیلات بیشتری دارند و با فاصله گرفتن از مرکز شهر از میزان آن‌ها کاسته می‌شود و به گاهاً به صفر می‌رسد.

بزی و عبداللهی پورحقیقی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل پراکنش مکانی خدمات شهری بر مبنای خواست مردم شهر استهبان پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد در توزیع خدمات شهری (در ایجاد و توسعه خدمات) مردم مشارکت اندکی داشته‌اند و همچنین شهرداری و سایر سازمان‌های مرتبط با خدمات شهری نیز هیچ‌گونه نظرسنجی از مردم در زمینه کمبود خدمات شهری در شهر استهبان انجام نداده‌اند و خدمات شهری نیاز مردم شهر را در حد کمی برآورده ساخته است.

عبداللهی و مسلمی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل توزیع فضایی خدمات عمومی شهری با استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری ویکور و واسپاس در شهر کرمان پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد توزیع فضایی خدمات در مناطق چهارگانه شهر کرمان نامتعادل و اختلاف میان مناطق در برخورداری از خدمات شهری مشهود است. براساس نتایج هر دو مدل، مناطق ۲ و بهترین وضعیت و مناطق ۳ و ۴ وضعیت ضعیفی را از نظر داشتن خدمات شهری دارند.

لوپز (۲۰۰۹)، در پژوهشی با عنوان میزان رضایت شهروندان از مدیریت شهری در شهر کلگری کانادا پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان داد؛ ۶۸ درصد از ساکنین از نحوه ارائه خدمات شهری ابراز رضایت داشته‌اند. و ۷ درصد هم ناراضی بوده و بقیه رضایت‌مندی در حد متوسطی داشته‌اند.

اختر و همکاران (۲۰۰۹)، در تحقیقی با عنوان ارزیابی عملکرد یکی از شرکت‌های خدماتی وابسته به شهرداری داکا در کشور بنگلادش از دیدگاه شهروندان پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد دو متغیر سواد و سن بر قضاوت شهروندان روی عملکرد این شرکت تأثیری نداشته است، اما میزان درآمد شهروندان تأثیر مثبتی را روی ارزیابی آن‌ها از عملکرد خدمات شهری بویژه در رابطه با جمع‌آوری زباله‌های شهری داشته است. بنابراین گروه‌های با درآمد بالاتر ارزیابی مثبتی نسبت به گروه‌های کم درآمد داشته‌اند.

مبانی نظری

خدمات و نظام شهری^۳

عدم تعادل و تمرکز شدید از جمله ویژگی‌های کشورهای جهان سوم است که این ویژگی معلول نتایج سیاست‌های رشد قطبی به شمار می‌رود. جمعیت شهرها (اندازه شهرها)، به طور گسترده بین سکونتگاه‌های گوناگون با اندازه‌ها و الگوهای متفاوتی در مناطق مختلف توزیع شده‌اند. این الگوهای کاملاً متفاوت، بیشتر روشنگر مناطقی است که رشد شهرها در آن به طور بی‌برنامه و با سیاست‌های نابرابر اتفاق می‌افتد. طی این روند معمولاً بزرگترین شهرها، سریع‌ترین نرخ‌های رشد را پیدا می‌کنند که این امر موجب بروز و ظهور تسلط جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی یک یا چند شهر بر شهرهای دیگر در داخل نظام شهری یک کشور یا منطقه می‌گردد (مومنی، ۱۵:۱۳۸۹). امروزه زندگی در شهرها با توجه به ساختار فضائی-کالبدی آن‌ها، پیچیدگی مناسب‌ها و فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی، تعمیق و گسترش تقسیم کار اجتماعی و اقتصادی، نیازهای فزاینده فرهنگی، فراغتی و اجتماعی شهروندان بیش از هر دوره دیگری وابسته به خدمات شده است. تقسیمات سه گانه عرصه‌های فعالیت اقتصادی که شامل فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی و خدماتی بوده، در چند دهه اخیر به طور گسترده‌ای تحت تأثیر گسترش و پیچیدگی فعالیت‌های خدماتی دگرگون شده و گروه‌های نوین خدماتی نظیر خدمات اطلاع‌رسانی، خدمات فراغتی، خدمات رایانه‌ای و غیره پدیدار شده است لذا با توجه به نقش روزافزون فعالیت‌های خدماتی در نظام شهرنشینی، ضرورت‌های جدیدی در روند برنامه‌ریزی شهری پدید آمده است و مساله چگونگی پراکنش مراکز خدماتی و نحوه دسترسی به خدمات اینگونه مراکز از اهمیت فرآیندها برخوردار است (معروف‌نژاد و رستمی، ۱۳۹۷: ۹۴۳). بررسی‌های تجربی روشن می‌کند که وجه ممیزه و مشخصه شهرنشینی جهان سومی فعلی ناموزون و بی‌عدالتی است. پیامد این امر گسترده شدن تفاوت‌های اجتماعی-اقتصادی در بین شهروندان و شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیر

1Lpsos

2Akther et al

3Services and Urban System

رسمی و ناهنجاری‌های اجتماعی است. به همین منظور امروزه در مطالعات و برنامه‌ریزی‌ها و توزیع خدمات عمومی به عدالت اجتماعی و رفاه شهروندان توجه فراوانی شده است. الگوی توزیع و دسترسی نامناسب خدمات عمومی از جمله عواملی است که موجب محروم ماندن برخی شهروندان از امکانات و زیر ساخت‌های شهری و پیامدهای منفی آن‌ها می‌باشد. این الگوی توزیع نامناسب، جداگزینه‌های اکولوژیک و شکاف روزافزون و دو قطبی شدن مناطق و گروه‌های اجتماعی را در شهرها سبب شده است و دستیابی به مقدمات توسعه پایدار شهری را امکان‌ناپذیر می‌سازد (Griffiths, 2000).

خدمات عمومی و فضاهای شهری^۱

نگاه ما به فضاهای شهری می‌تواند بر اساس الگوهای متفاوت مردم در خلق مکان‌ها و محله‌های متنوع باشد. به عنوان گزینه‌ای دیگر می‌توانیم فضاهای شهری را از دیدگاه افرادی ببینیم که براساس ظرفیت ذهنی‌شان درک متفاوتی از شهرها دارند. بدین طریق می‌توانیم به تعداد همان افراد، به درک‌های متفاوتی از فضای شهری برسیم. مساله مهم در مورد فضاهای عمومی جاذب برای مردم، ایجاد حس مطلوب بودن یا راحتی در آنها است. واقعیت‌گرایان ناپذیر آن است که مردم در فعالیت‌های معماران، برنامه‌ریزان و غیره از روی کیفیت و به ویژه کمیت کالبدی آن چه در اطراف خود می‌بینند یا تجربه می‌کنند، قضاوت خواهند کرد روابط اجتماعی و معاشرت عمومی مردم در قرارگاه‌های رفتاری عمومی صورت می‌گیرد. آنان جذب قرارگاهی می‌شوند که توانایی و میل به سازگاری با الگوهای ثابت رفتاری که در آنجا روی می‌دهند را داشته باشند طی بیست سال اخیر تحقیقات زیادی در کشورهای مختلف دنیا، به خصوص در آمریکا به منظور تدوین شاخص‌های ارزیابی کیفیت محیط انجام شده است. در آمریکا تحقیقات گسترده‌ای از سال ۱۹۸۳ تاکنون به منظور دستیابی به شاخص‌هایی برای ارتقاء کیفیت محیط سکونت از طریق سیاست‌گذاری‌های دولتی صورت گرفته است.

در کشورهایی همچون کانادا، فرانسه، هلند، نروژ و انگلستان به منظور ارزیابی و ارتقاء کیفیت محیط در مقیاس‌های ملی و محلی، شاخص‌ها و چشم‌اندازهایی در سیاست‌گذاری‌ها و اهداف ملی در نظر گرفته شده است، Montalvo, (2009:11). شهرسازان و برنامه‌ریزان عموماً مؤلفه‌های مختلفی را از جنبه‌های گوناگون در مورد کیفیت محیط شهری عنوان می‌کنند. برنامه‌ریزان و طراحان دارای نقطه نظرهای خاص خود در مورد شهرها بوده و مجموعه‌ای مشخص از ارزش‌ها را درباره کیفیت شهر قائل هستند که می‌توان به این موارد اشاره نمود: مشارکت و کنترل محله‌ای، خودکفایی، ثبات اجتماعی و فضاهایی که روابط اجتماعی غیررسمی را تسهیل می‌کند. گرچه ممکن است ارزش‌های اصلی باشند، ولی اغلب عوامل دیگری چون برابری و عدالت، سلامتی، پاکیزگی، تعادل، نظم، پرهیز از اتلاف و برقراری رابطه نزدیک با طبیعت نیز مورد تأکید قرار گرفته است. پیشنهادهایی نیز ممکن است جنبه‌های دیگری نظیر تنوع و آزادی، لذت به وجود آوردن، تکامل شخص یا گروه و یا حتی گاه آسایش، کارایی عملکرد یا دسترسی خوب را در برگیرد. ساوت ورت^۲ دوازده معیار کلی را به عنوان عامل اصلی مؤثر در کیفیت محیط شهری مطرح کرده است که عبارتند از: دسترسی،

^۱Public Services and Urban Spaces

^۲Southworth

راحتی و آسایش، سرزندگی و حیات، شغف و شادی، شکل، حفاظت از محیط، تنوع و تجانس، معنی، خوانایی ساخت، باز بودن فضاها، مرمت و نگهداری و سلامتی و ایمنی حفاظت بیولوژیکی، تنوع، تحرک، انتخاب محل سکونت، اجتناب از تبعیض اجتماعی و امکان گسسته شدن از پیوندهای اجتماعی نیز بخشی از عوامل برشمرده هستند (قربانیان، ۱۳۹۰: ۶).

مواد و روش تحقیق

روش پژوهش کمی است و در انجام آن از روش پیمایشی استفاده شده و جمع آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش، ساکنان چهار شهر شهرستان گتوند است که با استفاده از رابطه کوکران، حجم نمونه، ۳۷۹ نفر بدست آمده است. نمونه برداری از جامعه آماری، به صورت تصادفی ساده انجام شد. در این تحقیق سه شاخص و بیست و یک گویه/زیرشاخص انتخاب گردید (جدول ۱). در هر شاخص چند معرف در نظر گرفته شد و پرسشنامه براساس آن تنظیم گردید. سوالها براساس طیف لیکرت طراحی شدند و پاسخها به ۵ دسته‌ی خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم تقسیم شدند. برای برآورد روایی ابزار پژوهش، از اعتبار صوری استفاده شد. در این روش، گویه‌های هر مفهوم، در اختیار صاحب نظران و متخصصان قرار گرفت. اجماع و توافق نظر آنها برسر طیفی منسجم از گویه‌ها برای سنجش هر مفهوم، به اعتبار صوری ابزار پژوهش منجر شد. برای برآورد پایایی پژوهش، از تکنیک آلفای کرونباخ استفاده شد. که مقادیر آن برای هر قلمرو به صورت جداگانه در جدول ۱، نشان داده شده است. آلفای محاسبه شده برای هر متغیر، عددی مطلوب (۰/۷۵) است.

جدول ۱- شاخص و گویه‌های انتخابی پژوهش

شاخص	گویه/زیرشاخص
عمران و خدمات	۱. وضعیت و ایجاد خیابان، کوچه و میدین. ۲. نام‌گذاری معابر و نصب لوحه نام آن‌ها. ۳. وضعیت جمع آوری و دفع آب‌های سطحی. ۴. وضعیت زیباسازی و بهبود محیط کالبدی. ۵. احداث، توسعه و نگهداری فضای سبز عمومی و پارک‌ها. ۶. وضعیت و گسترش حمل و نقل عمومی. ۷. وضعیت و احداث پارکینگ های عمومی. ۸. وضعیت و تجهیز روشنایی معابر. ۹. وضعیت و احداث سرویس‌های بهداشتی در سطح شهر. ۱۰. وضعیت و احداث میدین/بازرچه میوه و تره بار. ۱۱. وضعیت پاکیزگی و بهداشت محیط (جمع‌آوری زباله و نظیف معابر).
نظارت	۱۲. وضعیت نظارت بر ساخت و سازها. ۱۳. وضعیت نظارت بر سدمعبر و مشاغل مزاحم. ۱۴. وضعیت نظارت بر تکدی‌گری. ۱۵. وضعیت نظارت بر صدور پروانه کسب اصناف. ۱۶. وضعیت نظارت بر اخذ عوارض شهرداری.
اجتماعی - فرهنگی	۱۷. وضعیت و نظارت بر فضاها و ورزشی همگانی. ۱۸. برگزاری مراسم مذهبی و جشن‌های عمومی. ۱۹. رسیدگی به شکایات مردمی در شهرداری. ۲۰. مشارکت مردم در امور شهر. ۲۱. تکریم ارباب رجوع.

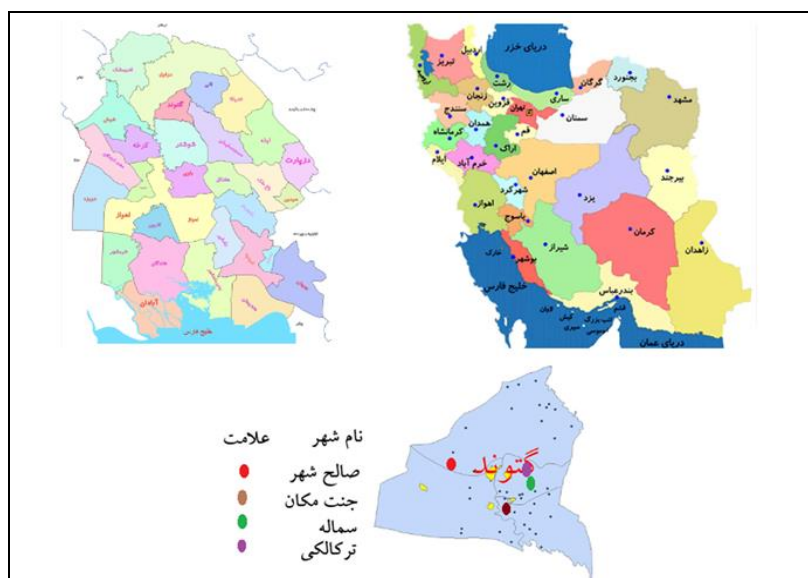
جدول ۲- میزان پایایی سازه های تحقیق

میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا
۰/۷۶	۵	۰/۷۸	۴	۰/۷۳	۳	۰/۷۷	۲	۰/۷۵	۱
۰/۷۳	۱۰	۰/۷۳	۹	۰/۷۶	۸	۰/۷۴	۷	۰/۷۲	۶
۰/۷۵	۱۵	۰/۷۵	۱۴	۰/۷۴	۱۳	۰/۷۷	۱۲	۰/۷۹	۱۱
۰/۷۳	۲۰	۰/۷۳	۱۹	۰/۷۹	۱۸	۰/۷۵	۱۷	۰/۷۴	۱۶
								۰/۷۶	۲۱

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر گتوند از شهرهای استان خوزستان است. این شهر مرکز شهرستان گتوند است و در سال ۱۳۹۵، تعداد ۲۴۲۱۶ نفر جمعیت داشته است. گتوند پیش از این در بخش گتوند شهرستان شوشتر قرار داشت که با ارتقاء بخش گتوند به شهرستان، تقسیمات کشوری آن نیز تغییر کرد. شهرستان گتوند در شمال شهرستان شوشتر قرار دارد و دارای دو ناحیه دیمچه و عقیلی است. شهرستان گتوند دارای ۵ شهر به نام های، گتوند، جنت مکان، سماله، ترکالکی، صالح شهر می باشد (شکل ۱). نتیجه حاصل از سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ کشور نشان می دهد به ترتیب شهرهای جنت مکان با جمعیت ۵۳۶۰ نفر، شهر ترکالکی با ۵۶۸۸ نفر، صالح شهر با ۱۵۰۰۰ نفر و شهر سماله با ۱۷۸۴ نفر اعلام شده است.

شکل ۱- موقعیت محدوده مورد مطالعه در کشور، استان و شهرستان گتوند

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

بر اساس یافته‌های توصیفی مستخرج از پرسشنامه؛ ۲۹۶ نفر پاسخ‌دهندگان مردان و ۸۳ نفر زنان می‌باشند. از نظر مدت زمان سکونت هر یک از پاسخ‌دهندگان در محله، ۳۰۱ نفر بیشتر از ۲۰ سال و ۷۸ نفر کمتر از ۲۰ سال سکونت داشتند (جدول ۳).

جدول ۳- فراوانی جنسیت و مدت زمان سکونت در محدوده مورد مطالعه پژوهش

تعداد مردان	تعداد زنان	مدت زمان سکونت (بیشتر از ۲۰ سال)	مدت زمان سکونت (کمتر از ۲۰ سال)
۲۹۶	۸۳	۳۰۱	۷۸

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

یافته‌های استنباطی

برای ارزیابی توزیع فضایی خدمات عمومی با استفاده از پرسشنامه تنظیم شده در چهار شهر صالح‌شهر، ترکالکی، سماله و جنت مکان با انتخاب بیست زیرشاخص در قالب سه شاخص اصلی (عمران-خدمات، نظارت و اجتماعی- فرهنگی) از منظر ساکنان این شهرها انجام گردید. در هر یک از شهرها از روش آماری میانگین پاسخ‌ها استفاده شده است. بنابراین با توجه به اینکه در جریان گردآوری داده‌ها از طیف ۵ درجه ای لیکرت استفاده شده و رتبه‌های ۱ تا ۵ به پاسخ‌ها اختصاص داده شده است، امتیاز انشان دهنده میزان بسیار کم رضایتمندی و امتیاز ۵ نشان دهنده بیشترین میزان رضایتمندی بوده است. بنابراین می‌توان عدد ۳ را به عنوان میانه نظری پاسخ‌ها انتخاب کرد و میانگین امتیاز میزان رضایتمندی شهروندان در این ۴ شهر را با عدد ۳ مقایسه نمود. در ابتدا به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها و مؤلفه‌ها از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. فرض صفر به این صورت انتخاب شده است که داده‌ها نرمال باشند. سطح آزمون نیز ۵ درصد در نظر گرفته شد. نتایج تحلیل این آزمون در جدول ۴، نشان داده شده است. براساس نتایج به دست آمده از پژوهش، در کل میزان رضایت شهروندان دارای امتیاز ۲/۸۳ است که پایین تر از حد میانگین است (جدول ۵).

جدول ۴- نتایج آزمون کلموگروف - اسمیرنوف برای شاخص‌های پژوهش

شاخص	آماره کلموگروف اسمیرنوف Z	سطح معناداری
عمران و خدمات	۰/۲۷۳	۰/۰۰۰۰
نظارت	۰/۲۱۹	۰/۰۰۰۰
اجتماعی- فرهنگی	۰/۲۴۷	۰/۰۰۰۰

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

با توجه به نتایج بدست آمده از جدول ۴، مشاهده می‌شود که مقدار سطح معناداری آزمون در تمامی موارد کمتر از ۰/۰۵ شده است. پس فرض نرمال بودن داده‌ها رد شده است. بنابراین به منظور بررسی امتیاز مولفه‌ها و گویه‌های پژوهش و میزان رابطه آن‌ها از آزمون ناپارامتری علامت یا نشانه استفاده شد که نتایج آن در جدول ۵، قابل مشاهده است.

جدول ۵- نتایج محاسبه مجموع امتیاز و میانگین مولفه‌ها و گویه‌های پژوهش با استفاده از آزمون علامت

میانگین	امتیاز	گویه‌ها	مولفه‌ها
	۳/۱	وضعیت و ایجاد خیابان، کوچه و میداين	
	۳/۱۱	نام‌گذاری معابر و نصب لوحه نام آن‌ها	
	۲/۷۸	وضعیت جمع‌آوری و دفع آب‌های سطحی	
	۲/۷۶	وضعیت زیباسازی و بهبود محیط کالبدی	
	۳/۰۹	احداث، توسعه و نگهداری فضای سبز عمومی و پارک‌ها	عمران
۲/۸۹	۲/۸۲	وضعیت و گسترش حمل‌ونقل عمومی	و
	۲/۸۵	وضعیت و احداث پارکینگ‌های عمومی	خدمات
	۳/۱	وضعیت و تجهیز روشنایی معابر	
	۲/۷۳	وضعیت و احداث سرویس‌های بهداشتی در سطح شهر	
	۲/۷۱	وضعیت و احداث میداين/بازراچه میوه و تره بار	
	۲/۷۸	وضعیت پاکیزگی و بهداشت محیط (جمع‌آوری زباله و نظیف معابر)	
	۲/۹۹	وضعیت نظارت بر ساخت و سازها	
	۲/۸۵	وضعیت نظارت بر سد معبر و مشاغل مزاحم	
۲/۸۳	۲/۸۵	وضعیت نظارت بر تکدی‌گری	نظارت
	۲/۷۴	وضعیت نظارت بر صدور پروانه کسب اصناف	
	۲/۷۶	وضعیت نظارت بر اخذ عوارض شهرداری	
	۲/۶۳	وضعیت و نظارت بر فضاهای ورزشی همگانی	
	۲/۹۸	برگزاری مراسم مذهبی و جشن‌های عمومی	اجتماعی
۲/۷۷	۲/۹۵	رسیدگی به شکایات مردمی در شهرداری	و
	۲/۶۶	مشارکت مردم در امور شهر	فرهنگی
	۲/۶۴	تکریم ارباب رجوع	

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

با توجه به تحلیل نتایج پرسشنامه‌های پژوهش بوسیله آزمون ناپارامتری علامت/ نشانه و داده‌های بدست آمده در جدول ۵، مشاهده می‌شود که به غیر از چهار گویه؛ وضعیت و ایجاد خیابان، کوچه و میدین با امتیاز ۳/۱، نام‌گذاری معابر و نصب لوحه نام آن‌ها با امتیاز ۳/۱۱، احداث، توسعه و نگهداری فضای سبز عمومی و پارک‌ها با امتیاز ۳/۰۹، وضعیت و تجهیز روشنایی معابر با امتیاز ۳/۱ که بالاتر از حد متوسط ارزیابی (عدد ۳) قرار گرفته‌اند بقیه گویه‌ها در شهرهای مورد مطالعه پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی (عدد ۳) قرار دارند که نشان‌دهنده وضعیت ضعیف در پاسخ به سنجش گویه‌های مذکور است. همچنین در ارزیابی امتیاز بیست و یک گویه پژوهش تنها چهار گویه امتیاز بالاتر از حد متوسط (۳) بدست آورده‌اند که در بین این چهار گویه، نام‌گذاری معابر و نصب لوحه نام آن‌ها با امتیاز ۳/۱۱ بالاترین میزان ارزیابی میدانی را به خود اختصاص داده‌است.

در ادامه پژوهش برای محاسبه میانگین میزان ارتباط مجموع متغیرها در چهار شهر محدوده مورد مطالعه پژوهش محاسبه گردید که براساس جدول ۶، شهر صالح شهر با امتیاز ۳/۰۲ و انحراف معیار ۰/۷۸ شده است. از سوی دیگر مقدار آماره آزمون $1/373$ و سطح معناداری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است. بنابراین با توجه به اینکه میانگین وضعیت متغیرهای پژوهش در شهر صالح شهر از متوسط (۳) بیشتر شده است. می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت این متغیرها در آن به نسبت سه شهر دیگر بهتر بوده است.

جدول ۶- نتایج آزمون علامت در میزان ارتباط متغیرهای پژوهش در شهر صالح شهر

میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
۳/۰۲	۰/۷۸	۱/۳۷۳	۰/۰۳۱

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

نتایج آماری ارزیابی مولفه‌های پژوهش در شهر سماله با توجه به داده‌های جدول ۷، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط مجموع متغیرها در این شهر برابر ۲/۵۳ و کمتر از حد متوسط (۳) شده است. از سویی دیگر مقدار سطح معناداری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است. بنابراین آزمون معنادار بوده و می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت متغیرهای پژوهش در شهر سماله ضعیف ارزیابی می‌گردد.

جدول ۷- نتایج آزمون علامت در میزان ارتباط متغیرهای پژوهش در شهر سماله

میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
۲/۵۳	۰/۸۷	۱/۴۵۲	۰/۰۲۵

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

با توجه به داده‌های جدول ۸، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط مجموع متغیرها در شهر ترکالکی برابر ۲/۶۹ و کمتر از حد متوسط (۳) با انحراف معیار ۰/۶۴ شده است. از سوی دیگر مقدار آماره آزمون $1/343$ و سطح معناداری آزمون کمتر از

۰/۰۵ شده است. بنابراین آزمون معنادار بوده و می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت متغیرهای پژوهش در شهر ترکالکی ضعیف ارزیابی می‌گردد.

جدول ۸- نتایج آزمون علامت در میزان ارتباط متغیرهای پژوهش در شهر ترکالکی

میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
۲/۶۹	۰/۶۴	۱/۳۴۳	۰/۰۲۹

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

با توجه به داده‌های جدول ۹، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط مجموع متغیرها در شهر جنت‌مکان برابر ۲/۶۱ و کمتر از حد متوسط (۳) با انحراف معیار ۰/۶۲ شده است. از سوی دیگر مقدار آماره آزمون ۱/۳۹۶ و سطح معناداری آزمون کمتر از ۰/۰۵ شده است. بنابراین آزمون معنادار بوده و می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت متغیرهای پژوهش در شهر جنت‌مکان ضعیف ارزیابی می‌گردد.

جدول ۹- نتایج آزمون علامت در میزان ارتباط متغیرهای پژوهش در شهر جنت‌مکان

میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
۲/۶۱	۰/۶۲	۱/۳۹۶	۰/۰۱۵

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

نتایج کلی آزمون علامت نشان می‌دهد وضعیت بررسی ۲۱ گویه در چهار شهر مورد مطالعه به ترتیب: شهر صالح شهر با امتیاز ۳/۰۲، شهر ترکالکی با امتیاز ۲/۶۹، شهر جنت‌مکان با امتیاز ۲/۶۱ و شهر سماله با امتیاز ۲/۵۳ قرار گرفته‌اند. بنابراین می‌توان اذعان داشت شهر صالح شهر با توجه به میانگین وضعیت متغیرهای آن که از متوسط (۳) بیشتر شده است به نسبت سه شهر دیگر در محاسبات آماری وضعیت بهتری را نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

توجه به جنبه‌های ساختار فضایی شهر از نظر نحوه پراکنش جمعیت و نحوه توزیع خدمات در مناطق شهری، یکی از موارد مهم در ارائه برنامه‌ریزی صحیح و کاربردی در محیط‌های شهری است. همان‌طور که مشخص است پژوهش‌های متعددی در ارتباط با موضوع تحقیق صورت گرفته است که عمدتاً به ارزیابی توزیع فضایی خدمات در سطوح متفاوت محلی، ملی و استانی پرداخته‌اند. آنچه مسلم است و لزوم نوآوری پژوهش حاضر است را از مطالعات گذشته مشخص می‌کند توجه اساسی به شاخص‌های موثر برای تعادل‌بخشی فضایی در بهره‌مندی ساکنان از خدمات اساسی در راستای عدالت اجتماعی در سطح شهرهای محدوده مورد مطالعه است.

در این پژوهش هدف ارزشیابی توزیع فضایی خدمات عمومی در سه مولفه و بیست و یک گویه در چهار شهر شهرستان گتوند است. نتایج به دست آمده از تحقیق حاکی از آن است که چهار شهر شهرستان گتوند از توزیع خدمات و امکانات موزون برخوردار نیستند. به صورتی که شهر صالح‌شهر با بیشترین سطح جمعیتی در بین ۳ شهر دیگر از نظر ارائه خدمات در وضعیت بهتری قرار گرفته است. این نکته گویای این است که خدمات موجود در شهر صالح‌شهر اگر چه از نظر تعداد بیشترین تعداد را در انواع خدمات دارد ولی با توجه به جمعیت شهر این مقدار آن کافی نیست. نکته حائز اهمیت این است که شهر صالح‌شهر با بیشترین میزان جمعیت بعد از شهر گتوند مرکز شهرستان گتوند در بین سه شهر دیگر از لحاظ سطح توزیع و افزایش خدمات عمومی شهری با مقدار بسیار کمی نسبت به حد متوسط آزمون به عمل آمده (عدد ۳) با امتیاز ۳/۰۲ قرار گرفته است. که این موضوع نشان می‌دهد که توزیع و افزایش خدمات عمومی شهری در این شهر خصوصاً بحث عمران و نظارت و مسایل اجتماعی - فرهنگی بهتر بیشتر مورد توجه قرار گیرد. پیشنهادهای مطرح در این پژوهش به قرار زیر است:

۱- با توجه به اینکه شهرستان گتوند ناحیه ای است که از لحاظ کشاورزی و دامپروری می‌تواند مستعد باشد از این رو تمرکز بر روی فعالیت این بخش با نگاه تقویت و احداث کشت و صنعت‌های موجود... در رونق و ایجاد اشتغال جوانان بومی آن حائز اهمیت است.

۲- نزدیک بودن به خط‌آهن سراسری جدید الاحداث شوشتر - اندیمشک - اهواز - خرمشهر - تهران و بالعکس می‌تواند در انتقال تولیدات معدنی شهرستان گتوند به مرکز کشور یا صادرات به سواحل جنوبی خلیج فارس حائز اهمیت باشد.

۳- تقویت و توجه به صنایع جانبی کشت و صنعت کارون نیز می‌تواند در ایجاد اشتغال ساکنان ناحیه بسیار مهم باشد (صنایع الکل سازی - صنایع چوب و کاغذ - تهیه خوراک دام و...).

منابع و مأخذ

۱. بزلی، خدارحم، و عبدالمهی پورحقیقی، ابوالفضل (۱۳۹۲). تحلیل پراکنش مکانی خدمات شهری بر مبنای خواست مردم (مطالعه موردی: شهرستانها). فصل نامه جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، ۲۴(۴۹)، ۲۰۱-۲۱۴.
۲. بسطامی نیا، امیر، صفایی پور، مسعود، ملکی، سعید، تازش، یوسف، و امیدپور، کورش (۱۳۹۶). سیر تحولات سلسله مراتب شهری در استان خوزستان طی دهه های (۸۵-۱۳۳۵). فصل نامه آمایش محیطی، ۱۰(۳۶)، ۴۷-۶۸.
۳. شهبان، پویان، سعیدپور، سمیرا، و پیرایه گر، میلاد (۱۳۹۳). سنجش رضایت مندی سکونتی ساکنان (باقت جدید) و ساکنان محله خواهرامام (باقت قدیم) در رشت. فصل نامه آمایش محیطی، ۷(۲۴)، ۴۱-۶۲.
۴. عبداللهی، علی اصغر، و قاسمی، مسلم (۱۳۹۷). تحلیل توزیع فضایی خدمات عمومی شهری با استفاده از تکنیک های تصمیم گیری Waspas و Vikor (مطالعه موردی: کرمان). فصل نامه پژوهش های جغرافیایی برنامه ریزی شهری، ۶(۴)، ۷۱۵-۶۹۵.
۵. قربانیان، جبریل (۱۳۹۰). بررسی تپه ها و ساختار زمین شناسی شهر اهواز، اولین همایش زمین شناسی و سیستم های اطلاعات جغرافیایی، شیراز.
۶. معروف نژاد، عباس، و رستمی، اردشیر (۱۳۹۷). ارزیابی هفت شاخص خدمات شهری در چهارشهر شهرستان گتوند با استفاده از مدل اسکالوگرام. فصل نامه جغرافیا و روابط انسانی، ۱(۲)، ۹۴۰-۹۵۶.
۷. ملکی، سعید، و رضایی اسحق وندی، ساره (۱۴۰۱). تحلیل شاخص های عدالت اجتماعی و دسترسی به خدمات شهری (مطالعه موردی: منطقه یک، شهر کرمانشاه). فصل نامه جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۹(۴)، ۷۵-۹۱.
۸. مومنی، مهدی، و حاتمی، مجتبی (۱۳۸۹). تحلیل جغرافیایی از نابرابری و عدم تعادل فضایی توسعه در استان یزد. فصل نامه جغرافیا و مطالعات محیطی، ۲(۴)، ۱۵-۲۵.
۹. مهرافزون، محمد (۱۳۹۶). تبیین نقش توزیع خدمات شهری در توسعه اقتصاد شهری (مطالعه موردی: شهر بروجرد). فصل نامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس، ۹(۳۳)، ۱۸۹-۲۱۲.
۱۰. میرزائی، عصمت، نصیرلو، عباس، و کیامیری، فاطمه (۱۴۰۰). تحلیل مکانی- زمانی شاخص های دسترسی به خدمات شهری در طول توسعه بلند مدت شهر قزوین. فصل نامه مطالعات جامع در مدیریت شهری، ۲(۸)، ۱-۱۷.
11. Akther, M., Islam, I., & Uddin Hassan, M. (2009). Evaluation of municipal services in selected wards of Dhaka city corporation: Citizen,s perspective Bangladesh. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 4(1S), 133-145.
12. Griffiths, S. (2000). Historical space and the practice of spatial history: The spatiofunctional transformation of Sheffield. 1770-1850. University College London, UK.
13. Lpsos, R. (2009). The city of Calgary Citizen Satisfaction Survey. Canada, p37. -
14. Montalvo, J. N. (2009). Spatial Equity in the Urban Environment: Assessing Neighborhood Accessibility to Public Amenities, Masters theses. University of Alberta. Edmonton

زیست‌پذیری شهری با رویکرد حق به شهر: مفاهیم، ابعاد و شاخص‌ها

صدیقه دولت‌شاه

دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، مسئول پژوهش و مطالعات شهری، شهرداری بندرماهشهر

چکیده

امروزه زیست‌پذیری در بیشتر کشورهای توسعه یافته به عنوان یک اصل راهنما در چارچوب گفتمان پایداری در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی شهری گسترش پیدا کرده است. زیست‌پذیری شهری و حق به شهر مفاهیمی مرتبط با توسعه پایدار و عدالت اجتماعی در شهرها هستند و در ایجاد شهرهایی سالم، پویا و عادل تأثیرگذار هستند. این مقاله ضمن معرفی زیست‌پذیری و حق به شهر به عنوان رویکرد غالب در برنامه‌ریزی شهری جهان معاصر خاستگاه نظری، دیدگاه‌های تأثیرگذار و ادبیات نظری-تجربی، ابعاد و شاخص‌های آن را بررسی کرده است. این تحقیق به لحاظ هدف بنیادی-نظری و داده‌های آن، به روش کتابخانه‌ای - اسنادی فراهم آمده است. با توجه به گستردگی مباحث و رویکردهای تئوریک موجود در این زمینه، در این پژوهش تنها آن دسته از تحقیقاتی که تناسب بیشتری با موضوع تحقیق حاضر داشته‌اند مورد بررسی قرار گرفته‌اند. سپس به بررسی نظریات هانری لوفور حق به شهر و نظریه کوین لینچ، مارکوزه، تووی فنستر، هاروی و... همچنین مفاهیم پشتیبان و نزدیک به زیست‌پذیری همچون توسعه پایدار، شهر سالم، نوشهرگرایی، رشد هوشمند و شهر فشرده پرداخته شده است. یافته‌های مقاله بیانگر این موضوع است که با توجه به شرایط امروز، در بیشتر شهرهای جهان توافق کلی درباره اهمیت و ضرورت شناخت، تحلیل و تبیین زیست‌پذیری شهری و حق به شهر در ابعاد گوناگون وجود دارد اما اجماع نظر درباره تعریف، معیارها و شاخص‌های آن وجود ندارد. مهم‌ترین علت این امر را می‌توان در وابستگی مستقیم این مفهوم به شرایط مکانی، زمانی و مهم‌تر از همه، بستر اجتماعی-اقتصادی و مدیریتی جامعه هدف دانست.

کلمات کلیدی: زیست‌پذیری، حق به شهر، توسعه پایدار، رشد هوشمند

مقدمه

در دهه‌های اخیر، رشد و گسترش روزافزون شهرها از یک سو و اهمیت مطالعه در زمینه زندگی شهری و شیوه‌های دستیابی به حقوق شهروندی از سوی دیگر سبب شده است تا زمینه‌های لازم برای طرح مباحثی در مورد مفهوم حق به شهر مطرح گردد، مفهومی که برای اولین بار توسط هنری لوفور بیان گردید. در حال حاضر در اغلب شهرهای جهان مفهوم حق به شهر به مشابه کنشی برای گسترش حقوق زیست ساکنان شهری و دستیابی به حقوق شهروندی، درک شده و از ضرورت‌های زیستی-حقوقی شهر تلقی می‌گردد. ما در دورانی زندگی می‌کنیم که آرمانهای حقوقی بشر، چه از نظر سیاسی و چه اخلاقی، نقش عمده یافته‌اند. و نیروی بسیاری صرف ترویج اهمیت آن برای ایجاد جهانی بهتر شده است (تقوایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲). حق به شهر، یک حق بشری است که شامل تعلق یافتن شهر به شهروندان و مشارکت آنان در امور شهری می‌شود. قرار گرفتن این حق در چارچوب حقوق بشر به جای حقوق مدنی به این معنا است که هر انسانی صرف نظر از ملیت، قومیت و ویژگی‌های فرهنگی، تنها به دلیل انسان بودن شایسته بهره‌مندی از این حق است. تعلق یافتن به شهر با حرکت در شهر، حضور در آن، احساس آرامش و داشتن فضاهای مناسب برای خود ممکن می‌شود در حالی که مشارکت در شهر با دخالت داشتن در سیاست‌گذاریهای شهری، تصمیم‌گیری در مورد مسائل فضایی، کالبدی و اقتصادی شهری و مالکیت و کنترل بخشی از این فضا ممکن می‌شود (شارع‌پور و خدایاری مطلق، ۱۳۹۵: ۳). مشارکت شهروندان نه تنها سبب افزایش تحقق حقوق شهری و افزایش رضایت شهروندان می‌شود، بلکه با افزودن دیدگاه‌های مردمی از طریق مشارکت در فرآیند‌های تولید فضای شهری سبب ایجاد فضاهایی می‌شود که هم از نظر زیبایی‌شناسی و هم از جنبه کاربردی با فرهنگ و برداشتهای عمومی مردم تناسب دارند (شارع‌پور و رهبر، ۱۳۹۴: ۳). حق به شهر و حقوق شهروندی در دهه‌های اخیر تحت تأثیر نظام‌های حاکم بر شهرها دچار تحول و تغییرات اساسی شده است. اگرچه در ابتدای تاریخ مدرن، حق به شهر و شهروندی صرفاً در چارچوب رابطه فرد و دولت - ملت تعریف می‌شده است ولی امروزه به علت تغییرات و تحولات اجتماعی و سیاسی از جمله نظام سلطه سرمایه‌داری و ظهور جنبش‌های اجتماعی شهری، تفسیرهای جدیدی از حق به شهر صورت گرفته است. لذا در راستای تحقق هر چه بیشتر این حق، امروزه در اداره امور شهرها بهره‌گیری از الگوی حکمروایی خوب شهری که در آن دولتها، شهروندان و نهادهای خصوصی در یک جریان افقی و فرابخشی به مشارکت بپردازند، به عنوان پارادایمی در نظام مدیریت و حکمروایی شهرها مورد استفاده قرار می‌گیرد (تقوی و حبیبی، ۱۳۹۷: ۳۳). امروزه رویکردهای نظری و دیدگاه‌های گوناگونی برای مواجهه با این شرایط در جهان مطرح و به کار گرفته شده است که از جمله می‌توان پایداری، روستا شهر، کیفیت زندگی، رشد هوشمند، نوشهرگرایی و زیست‌پذیری اشاره کرد.

پیشینه تحقیق

یغفوری و کاشفی دوست (۱۳۹۷) مقاله تحت عنوان ارزیابی و سنجش مؤلفه‌های برآمده از حق به شهر (نمونه موردی: شهر پیرانشهر) با هدف ارزیابی حق به شهر در شهر پیرانشهر پرداختند. روش این پژوهش توصیفی - تحلیلی می‌باشد جهت تحلیل

یافته‌ها از آزمون t -test تک نمونه‌ای استفاده شده است با استفاده از آزمون میانگین محلات پانزده گانه شهر پیرانشهر از لحاظ تحقق حق به شهر رتبه بندی شده‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد نارضایتی شهروندان در دو مؤلفه حکمروایی شهری و دسترسی فضایی می‌باشد ولی در شاخص‌های شمولیت اجتماعی و سرزندگی شهری تا حدودی رضایت شهروندان را به همراه داشته است.

شارع‌پور و خدایاری مطلق (۱۳۹۵) «بررسی تأثیر شاخص‌های مطلوبیت فضای شهری بر میزان تحقق حق به شهر» می‌باشد. که هدف مطالعه بررسی تأثیر شاخص‌های مطلوبیت فضای شهری بر نحوه استفاده از حق به شهر بوده است. روش تحقیق از نوع پیمایشی که از تکنیک پرسشنامه با حجم نمونه ۳۰۵ نفر، استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان داد که ۳۲٪ از تغییرات حق به شهر توسط جنس، سن، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، مدت اقامت و شاخص کیفیت فضا نقش اساسی در تبیین میزان تحقق حق به شهر دارند. و نیازهای روحی و روانی برای شهروندان مهمتر از نیازهای اقتصادی است.

ساسان‌پور و لطیفی (۱۳۹۵)، در پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه خوارزمی تحت عنوان تحلیل زیست‌پذیری در مناطق کلان‌شهر اهواز با هدف بررسی زیست‌پذیری مناطق کلان‌شهر اهواز در راستای توسعه پایدار پرداختند. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی می‌باشد. جامعه آماری شامل مناطق و شهروندان کلان‌شهر اهواز می‌باشد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که زیست‌پذیری کلان‌شهر اهواز در هر چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی در حد نامطلوب ارزیابی شده است. که این روند کنونی به سمت توسعه پایدار پیش نخواهد رفت.

تولایی و خزاعی نژاد (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان تحلیل زیست‌پذیری در بخش مرکزی شهر تهران مورد پژوهش: محله‌های منطقه ۱۲، روش این پژوهش پیمایشی می‌باشد و ۳۸۲ پرسشنامه در میان ساکنین محله‌ها به روش تصادفی توزیع گردیده است. نتایج نشان می‌دهد در بعد اقتصادی محله‌های کوثر و آبشار نامطلوب‌ترین و محله‌های ایران و قیام مطلوب‌ترین. در بعد اجتماعی محله شهید هرنندی بدترین وضعیت و محله‌های قیام و ایران زیست‌پذیرترین محله‌ها. در بعد تاریخی نازیست‌پذیرترین محله کوثر و مطلوب‌ترین محله‌ها سنگلج. در بعد خدمات و زیرساخت‌ها، نامطلوب‌ترین محله‌ها پامنار و بهارستان و مطلوب‌ترین محله قیام. در بعد محیطی نامطلوب‌ترین محله بازار و امامزاده یحیی و مطلوب‌ترین قیام و سنگلج. و در بعد مدیریت شهری نازیست‌پذیرترین محله بازار و زیست‌پذیرترین محله پامنار و ایران می‌باشد.

رهبری و شارع‌پور (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان تفاوت‌های جنسیتی در بهره‌مندی از حق به شهر در تهران پرداخته‌اند. نویسندگان به ارائه یک چهارچوب مفهومی برگرفته از لوفور پیرامون حق به شهر اقدام کرده‌اند. در این پژوهش، نگارندگان با استفاده از روش‌های کمی مانند تکنیک رگرسیون چند متغیره، مدل مفهومی ارائه شده بر اساس نظریه لوفور را مورد آزمون قرار داده‌اند. ضمن این که با بررسی ارتباط میان مفهوم جنسیت و ادراک شهروندان از بهره‌مندی از حق به شهر نشان داده‌اند که حق به شهر اساساً مفهومی جنسیتی است و زنان تهرانی نسبت به مردان تهرانی شانس کمتری برای احساس بهره‌مندی از آن دارند. در این اثر به این نتیجه رسیده‌اند که بهره‌مندی زنان از حق به شهر نیز کمتر از مردان است.

لسوتیس (۲۰۲۰) شهر تته موزامبیک که کارگران حضور کارکنان معدنی عدالت فضایی را در این شهر از بین برده و مشکلاتی را از طریق تغییرات کاربری های گسترده ناشی از رشد شهری به همراه آورده است. برای چنین شهری می توان مقابله با مشکلات شهری را به عنوان راهکاری برای رفع معضلات عدالت فضایی مطرح نمود. دیازپارا و لاور (۲۰۲۰) شهرهایی که نسبتاً مهاجران حومه نشین بیشتری می پذیرند امکان تعمیق نابرابر در دسترسی به حق به شهر در بین شهروندان افزایش می یابد. زنلا و همکاران^۳ (۲۰۲۰) در مقاله ای با عنوان ارزیابی زیست پذیری شهری در ارتباط با اثرات رفاه انسانی و محیطی، برای ارزیابی زیست پذیری می بایست از شاخص ترکیبی استفاده کرد که بطور همزمان می بایست رفاه انسانی و هم ابعاد محیطی را بررسی کرد. بیبری^۴ (۲۰۱۹) در مقاله ای با عنوان مروری بر پایداری شهرهای هوشمند و هوشمندتر در عصر کلان داده ها، مطالعه ادبیات بین رشته ای و فرا رشته ای پرداخته است. کوزاریان و والته^۵ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان زیست پذیری و رفاه ذهنی در شهرهای اروپا پرداخته اند، در این پژوهش آن ها شهرهای شمالی اروپا را دارای رفاه ذهنی بیشتر ارزیابی نموده و معتقدند شهرهای کوچک اروپایی زیست پذیری و رفاه ذهنی بالاتری دارند. سوفسکا^۶ (۲۰۱۷) درک زیست پذیری در شهر از طریق روش های هوشمند برنامه ریزی شهری به سوی آینده زیست پذیر پایدار، شهرهای هوشمند فرصت های فراوانی را برای زیست پذیری آینده شهرها فراهم می کنند. و این هم از طریق کاربرد تکنولوژی و اینترنت و هم از طریق افزایش انعطاف پذیری محیط های شهری به واسطه کارایی بیشتر و توسعه ایداعات فراهم می شود. ایزار^۷ (۲۰۱۹) سیاست گذاری حق - محور در زمینه تخصیص زمین برای توسعه شهری را راهکاری برای رفع نارضایتی و بهبود کیفیت زندگی شهروندان مورد- توجه قرارداد. جبارین^۸ (۲۰۱۴) ارزیابی حق به شهر در شهرهای عربی فلسطین که نابرابری در دسترسی به حقوق شهروندی در آنجا ریشه های قومیتی دارد. با توجه به اینکه عمده محله های محروم با مناطق سکونت شهروندان غیر بومی منطبق است. مارکوزه پیتر^۱ (۲۰۱۰) حق زندگی در شهر و حق نسبت به شهر است. وی معتقد است که تفاوت بارزی میان حق زندگی در شهر و حق نسبت به شهر وجود دارد. می توان گفت اول (حق زندگی در شهر) به صورت جمعی و دومی (حق نسبت به شهر) به صورت فردی ارائه می شود. همچنین تفاوت های سیاسی و استراتژیک میان ابهامات موجود و ماهیت آن ها را نشان می دهد. به نظر نویسنده این مطالعه هر یک از این حقوق به یکدیگر وابسته هستند. همانطوری که ما بر این عقیده ایم که احتمال دارد دنیای دیگری باشد و زندگی شهری دیگری نیز به تبع آن وجود داشته باشد.

1-Lesutis

2-Diaz-Parra & Lover

3-Zenalla et al

4-Bibari

5-Kozaryan & Valente

6-Sofeska

7-Izar

8-Marcuse peter

مبانی نظری

مفهوم زیست‌پذیری

زیست‌پذیری مفهومی کلی است که تاکنون تعاریف متعددی برای آن ارائه شده است. بیشتر محققین آن را مفهومی دشوار برای اندازه‌گیری و تعریف بیان کرده‌اند. چنانکه ساوتورث معتقد است زیست‌پذیری مفهومی نسبتاً مبهم است که توسط افراد مختلف به صورت‌های گوناگون تفسیر می‌شود و هیلن ضمن اشاره به عدم توافق درباره ابعاد و ویژگی‌های زیست‌پذیری، آن را همچون چتری می‌داند که معانی متفاوت را در بر می‌گیرد. در ادامه نمونه‌هایی از تعاریف ارائه شده به اجمال آورده شده تا ضمن نشان دادن تنوع موجود، در رسیدن به تعریف و درک و بینش جامع‌تر کمک کند (تولایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۹).

جدول ۱- برخی از تعاریف ارائه شده درباره زیست‌پذیری و شهر زیست‌پذیر

پژوهشگر	تخصص	مکان	سال	تعریف
Marsman and Leidemeijer	محیط زیست	هلند	2001	ارزیابی مطلوب ساکنان از محیط زندگی را اساس زیست‌پذیری می‌دانند.
Evans	جغرافیا	استرالیا	2002	زیست‌پذیری سکه‌ای است که دو رو دارد: معیشت یک روی آن و پایداری بوم‌شناختی روی دیگر آن است. بنابراین، شهر زیست‌پذیر باید هر دو روی سکه را با هم داشته باشد و معیشت شهروندان رادر کنار حفاظت از کیفیت محیط زیست آنها تأمین کند.
Throsby	اقتصاد	استرالیا	2005	زیست‌پذیری مجموعه ویژگی‌هایی است که محیط شهر را به مکانی جذاب برای زندگی تبدیل می‌کند. این ویژگی‌ها می‌تواند به ویژگی‌های قابل لمس (دسترس) به زیر-ساختهای شهری و ویژگی‌های غیرقابل لمس (حس مکان، هویت محلی و...) تقسیم شود.
عبدالصمد هادی	جغرافیا	مالزی	2005	زیست‌پذیری به رفاه فیزیکی، اجتماعی و روانی کمک می‌کند و باعث توسعه فردی همه ساکنان یک شهر، روستا یا منطقه می‌شود و اصول کلیدی آن مشتمل بر عدالت، کرامت، دسترسی، صمیمیت، مشارکت و توانمندسازی است.
Robert Cowan	شهرسازی	انگلستان	2005	شهر زیست‌پذیر شهری مناسب برای زندگی و فراهم آوردن کیفیت مطلوب زندگی است.
Heylen	اقتصاد	بلژیک	2006	زیست‌پذیری به نگاه فرد به محیط زیستش مرتبط است و لذا دربرگیرنده ارزیابی ذهنی فرد از کیفیت محل زندگی است.

مرور تعاریف ارائه شده نشان می‌دهد، هرچند تاکنون اجماع نظر در تعریف زیست‌پذیری به وجود نیامده است، اما در تعاریف ارائه شده مشترکاتی چون تأمین رفاه و رضایت ساکنان، کیفیت زندگی، تأمین نیازهای گوناگون، دستیابی به زندگی مطلوب و رضایت بخش و... به چشم می‌خورد.

مفهوم حق به شهر

حق به شهر یک حق بشری است که شامل تعلق یافتن شهر به شهروندان و مشارکت آنان در امور شهری می‌شود. قرار گرفتن این حق در چارچوب حقوق بشر به جای حقوق مدنی به این معنا است که هر انسانی صرف نظر از ملیت، قومیت و ویژگی‌های فرهنگی (Jabareen, 2014, 135)، تنها به دلیل انسان بودن شایسته‌ی بهره‌مندی از این حق است (Simone, 2006, 321). تعلق یافتن به شهر با حرکت در شهر، حضور در آن، احساس آرامش و داشتن فضاهای مناسب برای خود ممکن می‌شود (Sharepour & Khanyari, 2016: 138) در حالی که مشارکت در شهر با دخالت داشتن در سیاست‌گذاری‌های شهری، تصمیم‌گیری در مورد مسائل فضایی، کالبدی و اقتصادی شهری و مالکیت و کنترل بخشی از این فضا ممکن می‌شود (Izar, 2019, 47). امروزه به علت تغییرات و تحولات اجتماعی و سیاسی از جمله نظام سلطه سرمایه‌داری و ظهور جنبش‌های اجتماعی شهری، تفسیرهای جدیدی از حق به شهر صورت گرفته است (Meriläinen, 2020, 187). لذا در راستای تحقق هرچه بیشتر این حق، امروزه در اداره امور شهرها بهره‌گیری از الگوی حکمروایی خوب شهری (Ziari et al, 2018: 1) که در آن دولت‌ها، شهروندان و نهادهای خصوصی در یک جریان افقی و فرابخشی به مشارکت پردازند، به‌عنوان پارادایمی در نظام مدیریت و حکمروایی شهرها مورد استفاده قرار می‌گیرد (Taghavi & Habibi, 2018: 46).

مواد و روش تحقیق

این تحقیق به لحاظ هدف بنیادی- نظری و داده‌های آن، به روش کتابخانه‌ای - اسنادی (نظیر کتاب‌ها، رساله‌ها، طرح‌ها، مقالات، سایت‌های علمی و منابع الکترونیکی) فراهم آمده است. با توجه به گستردگی مباحث و رویکردهای تبیینی موجود در این زمینه، در این پژوهش تنها آن دسته از تحقیقاتی که تناسب بیشتری با موضوع تحقیق حاضر داشته‌اند مورد بررسی قرار گرفته‌اند. سپس به بررسی نظریات هانری لوفور حق به شهر و نظریه کوین لینج، مارکوزه، تووی فنستر، هاروی و... همچنین مفاهیم پشتیبان و نزدیک به زیست‌پذیری همچون توسعه پایدار، شهر سالم، نوشهرگرایی، رشد هوشمند و شهر فشرده پرداخته شده است.

یافته های تحقیق

مدل های سنجش زیست پذیری

در این قسمت به اختصار به معرفی و بررسی مدل های سنجش زیست پذیری که در سطح جهانی مورد قبول و استفاده قرار گرفته اند، می پردازیم.

مدل وینهوون^۱

رووت وینهوون در مقاله‌ای با عنوان چهار کیفیت زندگی، به بررسی تفصیلی انواع کیفیت زندگی پرداخته است. وی چهار نوع کیفیت زندگی را بر اساس درونی یا بیرونی بودن نسبت به انسان در نظر گرفت که به شرح زیر است:

جدول ۲- مدل وینهوون

فرصت های بیرونی	فرصت های درونی
محیط زیست پذیر	توان فرد برای زندگی
بعد اکولوژیکی: اقلیم مناسب، هوای تمیز، مسکن مناسب و جادار	سلامت فیزیکی و سلامت روانی فرد
بعد اجتماعی: آزادی، برابری و برادری	پرانرژی و انعطاف پذیر بودن
بعد اقتصادی: کشور ثروتمند، امنیت اقتصادی، توسعه اقتصادی	نداشتن بیماری های روانی
بعد فرهنگی: شکوفایی هنر و علم، آموزش های همگانی	نداشتن بیماری های جسمی
	داشتن استقلال و خلاقیت
	داشتن سواد و آموزش رسمی مدرسه
	داشتن مهارت های مختلف
برای نزدیکان: مانند پرورش کودکان و مراقبت از دوستان	لذت از زندگی
برای جامعه: مانند شهروند خوب بودن	رضایت از ابعاد مختلف زندگی: مانند رضایت از کار
برای نوع بشر: مانند انجام یه اختراع	حالات روانی متفاوت: مانند ناراحتی و یا خوشحالی و رضایت از زندگی
رضایت درونی: مانند اعتبار، اعتماد به نفس	

ماخذ: 4: veenhoven, 2001

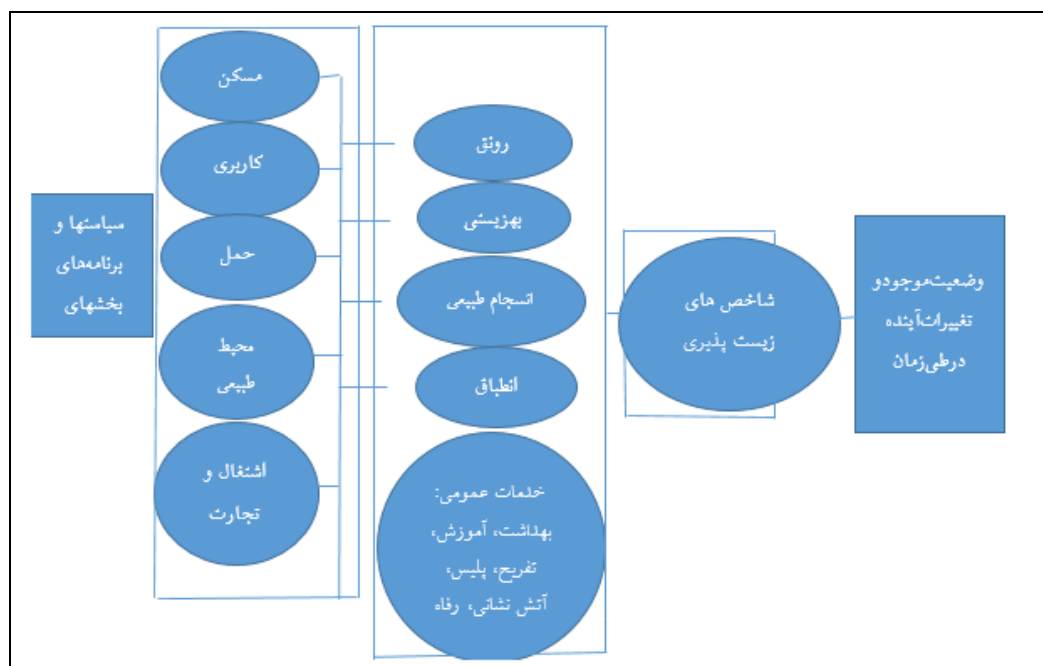
در نیمه بالایی جدول ۲، نوع کیفیت زندگی بالقوه نشان داده شده است که نشان دهنده فرصت های بیرونی در محیط و توان درونی برای بهره برداری از آن ها است. فرصت های بیرونی با اصطلاح زیست پذیری و فرصت های درونی با اصطلاح توان زندگی نشان داده شده اند. نیمه پایین جدول مربوط به کیفیت زندگی با تاکید بر نتایج آن است که به وسیله ارزش آن ها برای

محیط و یا برای افراد، مورد قضاوت و داوری قرار می‌گیرد. ارزش بیرونی زندگی با اصطلاح فایده زندگی و ارزش درونی آن با اصطلاح لذت زندگی عنوان شده است (veenhoven, 2001: 4).

مدل متابولیزم شهری

مفهوم متابولیزم شهری اولین بار در سال ۱۹۶۵ توسط ولمن معرفی و بعدها توسط نیومن و کن وورسی توسعه داده شد (Shaharudin, 2008: 4). ولمن محیط زیست شهر را به عنوان یک اکوسیستم در نظر گرفت و به اندازه گیری فعالیت های سوخت و ساز در آن پرداخت. بر مبنای کار وی، متابولیزم شهری می تواند برای تعیین میزان زیست پذیری و نیز آسیب پذیری نواحی مورد مطالعه قرار گیرد. این مدل بر مبنای قوانین ترمودینامیک است که نشان می دهد هر چیزی که وارد یک سیستم بیولوژیکی شود باید از آن عبور نماید و مقدار ضایعات آن نیز بستگی به میزان منابع مصرف شده دارد این مدل بر مبنای نمودار شماره ۱، دارای ویژگی هایی چون هدف محوری (افزایش زیست پذیری و کاهش ضایعات)، توان افزایشی در جهت بکارگیری معیارهای مناسب (استانداردها و شاخص ها)، بخش های اصلی یک سکونتگاه (بهداشت، حمل و نقل، مسکن) و دارای تفکر سیستمی است. این نمودار شهرها و حومه ها را به عنوان سیستم هایی در نظر می گیرد که نیازمند ورودی از منابع کلیدی هستند. این ورودی ها در فرآیندهای خانگی و صنعتی یا شهری و دولتی و برای تولید دو دسته خروجی به کار گرفته می شوند. خروجی اول زیست پذیری است که هدف آن، بهبود شاخص ها در طول زمان است. دسته دوم از خروجی ها، ضایعات هستند که کاهش و از بین بردن آنها در طول زمان مطلوب است. زیست پذیری در این مدل به معنی نیازمندی های بشری برای تأمین تسهیلات اجتماعی، بهداشت و رفاه در گستره محیط انسان ساخت و طبیعی است (تولایی و دیگران، ۱۳۹۴: ۷۵).

در این مدل به عنوان اجزای زیست پذیری در نظر گرفته می شوند. بخش سوم از این مدل تحت عنوان شاخص های مربوط به اجزای سه گانه زیست پذیری تعریف می شود (تولایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۶).

نمودار ۲- مدل سنجش زیست پذیری شهرداری های کانادا

مآخذ: تولایی و دیگران، ۱۳۹۴: ۶۶

حمایت از حق به شهر در مجامع جهانی

در سال ۱۹۹۶ مفهوم حق به شهر در اجلاس بین المللی هیئات در استانبول به صورت روشنی مطرح شد و حق به مسکن برای اولین بار بررسی شد و سپس در سال ۲۰۰۴ منشور جهانی حق به شهر ارائه شد (Dener, 2012:90) (جدول ۳).

جدول ۳ - بخش های مختلف منشور جهانی حق به شهر

بخش ها	ماده	موضوع
بخش اول (گرایش های کلی)	۱	حق به شهر
	۲	اصول حق به شهر
بخش دوم	۳	توسعه شهری عادلانه و پایدار
(حقوق مرتبط با مدیریت شهرها)	۴	مشارکت در طرح بودجه شهر
	۵	شفافیت در مدیریت شهر
	۶	حق به اطلاعات عمومی
	۷	آزادی و تمامیت

مشارکت سیاسی	۸	
حق استفاده تجمع کردن، گردهمایی کردن، بروز دادن دموکراتیک در فضای عمومی شهری	۹	
حق عدالت	۱۰	بخش سوم (حقوق سیاسی و مدنی شهرها)
حق به امنیت عمومی و همزیستی مسالمت آمیز بر اساس صلح، همبستگی و چندفرهنگی	۱۱	
دسترسی به خدمات عمومی شهری و خانگی و تأمین آنها	۱۲	
حق به حمل و نقل عمومی	۱۳	
حق به مسکن	۱۴	بخش چهارم (حقوق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی به شهر)
حق به آموزش	۱۵	
حق به کار	۱۶	
حق به فرهنگ و اوقات فراغت	۱۷	
حق به سلامت	۱۸	
حق به محیط‌زیست	۱۹	
تدابیری برای تحقق حق به شهر	۲۰	بخش پنجم (گرایش‌های نهایی)
نقض حق به شهر	۲۱	
قانونی بودن حق به شهر	۲۲	
تعهدات با منشور حق به شهر	۲۳	

ماخذ: World Charter for the right to the city, 2004

برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد اصول اساسی حق به شهر را غیرقابل تقسیم بودن حقوق بشر؛ عدم تبعیض و فراگیر؛ اولویت دهی به گروه‌های آسیب پذیر و به حاشیه رانده شده و برابری جنسیتی می‌داند (Un-HABITAT, 2008:133).

نظریه پردازان حق به شهر

هانری لوفور

مفهوم حق به شهر که یکی از جنجالی ترین و شناخته شده ترین مفاهیم مطرح شده توسط لوفور است و در کتابی به همین عنوان در سال ۱۹۶۷ میلادی، درست یکسال پس از خیزش جنبشهای اجتماعی - سیاسی در اروپا و آمریکا به چاپ رسید. این کتاب که درست یک قرن بعد از کتاب سرمایه مارکس به چاپ رسید؛^۱ به نوعی بزرگداشت و در امتداد این اثر محسوب

^۱-کتاب سرمایه نوشته ی مارکس و انگلس برای اولین بار در سال ۱۳۶۴ به چاپ رسیده است.

میشود. این کتاب که تبدیل به شعاری اجتماعی برای فعالان شهری شده است، بر انگیزاننده‌ی مباحث علمی و اجتماعی بسیاری در حوزه نابرابری‌های شهری شده است. لوفور حق به شهر را درخواست برای دسترسی تحول یافته به زندگی شهری می‌داند (گافمن و لباس، ۱۹۹۶: ۱۵۶). هاروی مفهوم حق به شهر را این گونه توضیح می‌دهد: حق به شهر بسیار فراتر از آزادی فردی برای دسترسی به منابع شهری است؛ بلکه حق به تغییر شهر برای ایجاد تغییر در خودمان است. این حق پیش از آن که فردی باشد اشتراکی است چرا که این تغییرات نیازمند یک قدرت جمعی برای باز شکل دهی به فرایندهای شهری است. آزاد ساختن و بازسازی شهر و خودمان به نظر من یکی از ارزشمندترین حقوق بشری است که بسیار مورد بی‌اعتنایی قرار گرفته است (هاروی، ۲۰۰۸: ۲۴). به نظر میرسد که برای لوفور، نه خانه بلکه شهر است که ایجاد کننده وجود و خودآگاهی شمرده میشود (گافمن و لباس، ۱۹۹۶: ۸). در حق به شهر هاروی لوفور این مسئله را مطرح میکند که پراکسیس شهری نیازمند هم زمانی و هم مکانی است که در آن جریان روابط هر روزه‌ی زندگی و تعاملات اجتماعی ممکن می‌شود. طراحان شهری نمی‌توانند پراکسیس را طراحی کنند اما می‌توانند فضای مناسب آن را ایجاد کنند و راه را برای انجام آن فراهم کنند.

دیوید هاروی

استاد دانشگاه ایالتی نیویورک که به عنوان یکی از برترین جغرافیدانان و متفکران علوم اجتماعی دنیای امروز، به دلیل برداشت‌های نئومارکسیستی خود از مفهوم حق به شهر نیز شهرت دارد. هاروی از خلال ارائه یک روایت تاریخی از رشد سرمایه داری در شهر و در قالب سرمایه گذاری املاک و مستغلات، ایده خود را از حق به شهر لوفور تشریح می‌کند. او معتقد است که بسیاری از بحران‌های مالی در ۳۰ سال اخیر ریشه در مسائل شهری و بحران‌های زمین و مسکن داشته‌اند. به طوری که در دهه ۱۹۹۰، مازاد پول بسیار زیادی در دنیا به دست آمد که جایی برای خرج کردن آن وجود نداشت. لذا با تکیه بر روایت مالی سرمایه داری و مستغلات، نظریه تولید فضای لوفور را بسط داد و بارها برای صورت بندی اقتصاد سیاسی فضا به آن مراجعه و این بسط را به مفهوم گزاره‌ای از رابرت پارک جامعه شناس شهری ارجاع داد که: شهر موفق‌ترین تلاش بشر برای شکل دادن به جهانی است که در آن زندگی می‌کند و این مهم را مطابق میل خود شکل می‌دهد. اما اگر شهر جهانی باشد که انسان آن را خلق کرده است، در عین حال جهانی است که انسان محکوم است از این پس در آن زندگی کند. بنابراین انسان بدون داشتن درک درست از ماهیت کاری که انجام داده با ساختن شهر، خود را نیز بازآفرینی کرده است (تقوی و حبیبی، ۱۳۹۷: ۳۸). هاروی اینگونه به مفهوم حق به شهر وارد می‌شود که شهر در دوران مدرن همواره موضوعی چالش برانگیز بوده است. از سویی تنها جایگاه زیستی است که بر ساخته امیال و آرزوهای انسانی برای اجتماعی زیستن بوده است، و از سوی دیگر مکان تبلور عینی بسیاری ناکامی‌ها و تبعیض‌های ضد انسانی است. فضای شهری در عصر سلطه سرمایه داری مملو از تناقض شده به طوری که در روابط تولیدی سرمایه داری همه چیز به کالا تبدیل می‌شود، فضای شهری نیز به

1-Kofman and Lebas

2-Harvey

یکی از راهبردی‌ترین کالاهای آن تبدیل گشته است. سرمایه داری در بطن خود به خصوصیات متناقض دامن زده و نمی‌تواند خواسته ساکنان و شهروندان شهر برای دست‌یابی به مسکن شایسته و فضای سکونتی مطلوب را پاسخگو باشد. چنین مطالبه‌ای در کنار تناقضات درونی به ناچار راه به نوع دیگری از شهر و فضای شهری می‌گشاید، فضایی که در آن ارزش استفاده، خود را بر ارزش مبادله تحمیل می‌کند، مانند انقلاب‌ها، اعتراض‌ها و کنش‌هایی که شهر زمینه آن را فراهم آورده است. لذا شهر در ذات خود واجد امکانات رهایی‌بخش است، امکاناتی خارج از سیطره ایدئولوژی فروکاهنده سرمایه داری که خود را، چه در جنبش‌های اعتراضی و چه در زندگی روزمره شهری، به نمایش می‌گذارند. هاروی برخلاف لوفور، بقای سرمایه داری در تولید فضا که در سلب مالکیت فضا می‌بیند و از همین ایده حق به شهر را در شهرهای امروز به طور روزافزونی از دست رفته می‌یابد. مثال تاریخی سلب مالکیت اقدامات بارون هوسمان در پاریس است که به نام نوسازی و بهسازی مدنی آلونک‌ها و محله‌های فقیرنشین این شهر را ویران و عامدانه طبقه کارگر و عناصر متمرد را از مرکز شهر جابجا کرد (تقوی و حبیبی، ۱۳۹۷: ۳۹). هاروی همچنین موضوع دیگری را در بیانیه حق به شهر خویش مطرح و بیان می‌کند که «مصرف فضا» در مقابل «فضای مصرفی» وجود دارد. اگر از دیدگاه جامعه‌شناسی سیاسی به آن نگاه کنیم، پدیده مصرف فضا در اولویت است، ولی اقتصاد سیاسی «فضای مصرفی» را مطرح و مهم می‌داند، همانطور که امروزه در طرح‌های شهری معاصر و در بحث بازآفرینی شهری شاهد آن هستیم. از دیدگاه فضای مصرفی، هر چه سودآورتر بهتر ولی از زاویه مصرف فضا برخورد دیگری را می‌طلبد. بنابراین حق به شهر حق تغییر دادن خودمان از طریق تغییر دادن شهر است. به علاوه این حق امری است عمومی و نه فردی زیرا از بدو پیدایش، شهرها از طریق تمرکز جغرافیایی و اجتماعی تولید اضافی به وجود آمده‌اند. بنابراین توسعه شهری همیشه پدیده‌ای طبقاتی بوده است، وضعیتی عمومی که امروزه تحت نظام سرمایه داری در حال ادامه یافتن است. در حالی که شهروند حق تغییر شهر و فضاهای شهری را دارد و به همین دلیل است که در سال ۲۰۰۴ سازمان ملل، منشور حق به شهر را تهیه و به کشورهای ابلاغ کرد و آن را جز حقوق بشر قرار داد. حق داشتن شهر به مراتب بیشتر از آزادی فردی برای دسترسی به منابع شهری است: این حق است که با تغییر شهر خودمان را تغییر دهیم. علاوه بر این، این یک حق رایج است نه یک حق حقوقی، زیرا این تحول به ناچار وابسته به اعمال قدرت جمعی برای تغییر شکل روندهای شهرنشینی است. من می‌خواهم استدلال کنم که آزادی ساخت و بازسازی شهرها و شهرکها یکی از با ارزش‌ترین و در عین حال بی‌توجه‌ترین حقوق بشر است (David Harvey, 2008: 43).

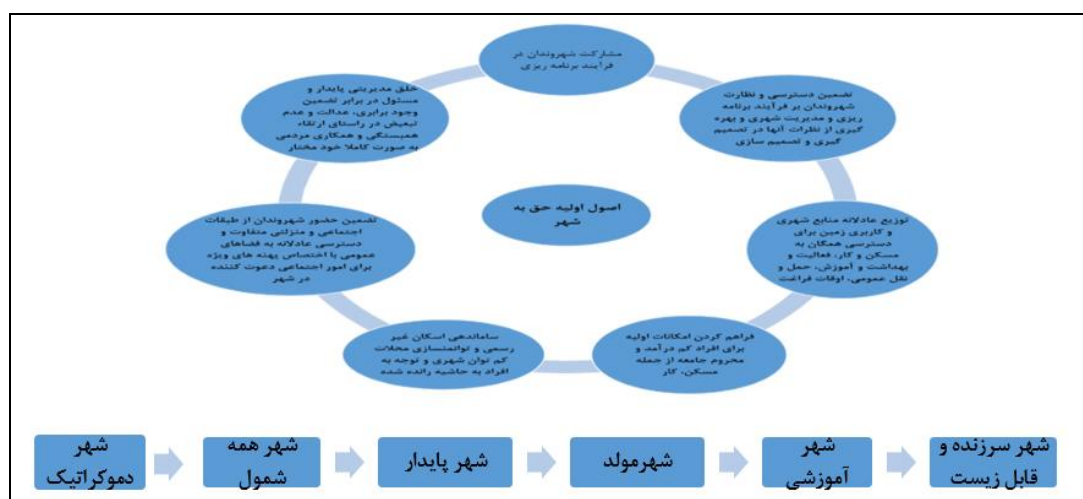
مارک پورسل

مارک پورسل استاد دپارتمان طراحی و برنامه‌ریزی دانشگاه واشنگتن، یکی از برجسته‌ترین مفسران آرای لوفور و مفهوم حق به شهر اوست که غالباً این مفهوم را به عنوان ال‌ترناتیوی برای شهروندی ارائه می‌کند. پورسل با بازخوانی آرای لوفور در شهرهای جهانی معاصر، احتمال استفاده از حق به شهر را به عنوان پیشنهادی امیدبخش برای مقابله با سلب حقوق در دوران نئولیبرالیسم شهری مورد بررسی قرار می‌دهد. کسی که با انتشار مقاله بازنشاسی لوفور مطرح می‌کند که حق به شهر در واقع یکی از استراتژی‌هایی است که می‌تواند برای بازسازی دموکراسی شهری در شهرهای جهانی به کار بسته شود. لذا حق به شهر در هر تصمیم‌گیری که منجر به تولید فضای شهری شود، نقش محوری به ساکنان اعطا می‌کند، به علاوه حق به شهر

در شهرهای جهانی معاصر، نمایانگر حق ساکنان برای دسترسی کالبدی، تصرف و استفاده از فضای شهری جهت تأمین نیازهای خودشان می باشد. بنابه استدلال پورسل، حق به شهر برای همه کسانی است که در شهر زندگی می کنند و بخشی از تجربه و فضای زیست را تشکیل می دهند. که لزوماً مسائل مربوط به مقیاس و اینکه چطور و چه گروه هایی را می توان بخشی از کلیت تجربه زیست شده به حساب آورد، را موجب می شود. (تقوی و حبیبی، ۱۳۹۷: ۴۱).

دن میشل

دن میشل استاد دانشگاه سیراکیوز در ایالت نیویورک است که به طور ویژه در کتاب "حق به شهر مشخص، عدالت اجتماعی و پیکار برای فضای همگانی" به حق به شهر توجه کرده و آن را در سال ۲۰۰۳ چاپ کرده است. او در این کتاب به صداقت بیان می کند که تعلق شهر به تمامی ساکنان (چه شهروند چه غیر شهروند، چه قانونی و چه غیرقانونی از نظر مقامات دولتی و شهری) حق طبیعی مسلم آنها است.

نمودار ۳- ارائه اصول حق به شهر

مأخذ: تقوی و حبیبی، ۱۳۹۷: ۴۶

با توجه به مفاهیم، نظرات و نمودار فوق، مفهوم حق به شهر به عنوان یک پارادایم رادیکال به دنبال ایجاد تغییرات مفهومی در بستر شهروندی شهرهای امروزی است.

کوپن لینچ

کوپن لینچ از جمله پژوهشگران و نظریه پردازانی است که در تدوین و ترویج مبانی و مفاهیم مربوط به «زیبا شناسی شهری» و «ادراک سیمای شهر» نقش مهمی را ایفا نموده است. وی معتقد است که شهر مانند بنای نفیس معماری، ساختمانی است که در فضا شکل می گیرد با این تفاوت که مقیاسی بزرگ تر دارد و تنها با گذشت زمان شکل و سیمای نهایی خود را می یابد. لینچ به جای اهداف اقتصادی به مناسبات انسانی و اجتماعی توجه داشته

است. از نظر او فضای شهری وسیله ای است برای برقراری ارتباطات اجتماعی که افراد از طریق آن اطلاعات، ارزشها، احساسات و یا رفتار مورد نظر را به دیگران انتقال می دهند. ظاهر محیط های شهری و عوامل متحرک در آن خاصه مردم و فعالیت های آن، استفاده کنندگان از فضا را تحت تأثیر قرار می دهد. لینچ معتقد است که فضا باید دارای هویت قابل ادراک، قابل شناسایی به یاد ماندنی و واضح و نمایان باشد. (به نقل از خدایاری و شارع پور، ۱۳۹۵: ۳۴).

پیتر مارکوزه

پیتر مارکوزه، پسر فیلسوف و نظریه پرداز انتقادی هربرت مارکوزه، وکیل و استاد بازنشسته آلمانی-آمریکایی برنامه ریزی شهری است. از جمله آثار او میتوان به از ایالتها و کشورها تقسیم: فضای شهری در سال ۲۰۰۲، شهرها برای مردم نه برای سود: نظریه شهری انتقادی و حق به شهر در سال ۲۰۱۲ و در دفاع از مسکن: سیاست های بحران در سال ۲۰۱۶ می توان اشاره کرد. پیتر مارکوزه تأکید می کند امروز دلایل راهبردی سیاسی برای فراهم کردن پایه های نظری برای خواسته های جدید جنبش حق به شهر وجود دارد که عبارت است از ملحق کردن افرادی که کنار گذاشته شده اند به آنهایی که به حساب آورده شده اند و با وجود عقب نشینی محافظه کارانه برنامه ریزی بعد از سال ۱۹۶۸، حق به شهر در عمل با خواسته های مشهودی که بعضی از آنها بر مفاهیم سنتی عدالت تکیه داشتند تو سعه پیدا کرد. مارکوزه تو ضیح میدهد حق به شهر، حق تولید شهر در عین لذت بردن از آن است و این دو وابسته و مرتبط به هم هستند و این حق صرفاً حق به یک انتخاب از چیزی که تولید شده بعد از تولید آن نیست بلکه حقی برای تعیین آنچه تولید می شود و نحوه تولید آن و مشارکت در تولیدش است (Erdi Lelandais, 2014).

تووی فنستر

تووی فنستر، استاد جغرافیای دپارتمان جغرافیا و محیط زیست دانشگاه تل آویو است. فنستر بر پایه تحقیقات خود در سال های ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۲ در لندن و اور شلیم، از دید جنسیت به زندگی روزمره و حق به شهر می نگرد. وی اشاره می کند که حق به شهر جنسیتی به این معنی است که ارزیابی های حق به استفاده و حق به مشارکت باید شامل تمامی مباحث مربوط به روابط قدرت پدرسالارانه هم در فضای عمومی و هم در فضای خصوصی باشد و میزان آسیب رسانی چنین روابط قدرتی را به تحقق حق به شهر برای زنان، افراد اقلیتهای قومی و نژادی و ... در نظر بگیرد. از این دید بحث مذکور در مفهوم پردازی فعلی لوفور از حق به شهر مورد غفلت قرار گرفته که موجب نسبتاً خالی شدن این مفهوم می شود (Fenster, 2010).

ادوارد ویلیام سوچا

ادوارد سوچا جغرافیدان سیاسی پست مدرن و نظریه پرداز شهری در دانشکده برنامه ریزی UCLA است از جمله آثار او عبارت انداز جغرافیاهای پسامدرن: تأکید مجدد بر فضا در نظریه اجتماعی انتقادی در سال ۱۹۸۹، شهر: لس آنجلس و نظریه شهری در پایان قرن بیستم در سال ۱۹۹۶ مکان سوم: سفرهایی به لس آنجلس و دیگر مکانهای واقعی و تصور شده در سال ۱۹۹۶، پسامتروپولیس: مطالعات انتقادی شهرها و مناطق در سال ۲۰۰۰، در جست و جوی عدالت فضایی در سال ۲۰۱۰ به

سوی یک دموکراسی منطقه ای در سال ۲۰۱۱، عدالت فضایی و حق به شهر در سال ۲۰۱۱ و لس آنجلس من: از ساختار بندی مجدد شهر تا شهرنشینی منطقه ای در سال ۲۰۱۴، برای سوچا، حق به شهر متناظر با جست و جوی عدالت فضایی و دموکراسی و حقوق شهروندی در سطح شهر و منطقه کلان شهری است (Dybska&Baudry2015,3). در جدول (۴) به نکات کلیدی مطرح شده توسط نظریه پردازان حوزه عدالت پرداخته شده است.

جدول ۴- نظریه پردازان برجسته حوزه عدالت و نکات کلیدی نظریات آن‌ها

منابع	نکات کلیدی	ماهیت نظریه	نظریه پرداز
(Miraftab, 2012)	ساختار زدایی فرضیه وحدت حقوق و عدالت - تأکید بر فرم های حقوقی جمعی مبتنی بر گروه های اجتماعی خود اتکا و خود انگیزته همچون نظریه حق به شهر - رد تأثیر حقوق فردی منتج از مکتب لیبرالیسم بر بروز عدالت - تأکید بر ریشه افراد در قشر، جنسیت و ارتباطات فرهنگی	عدالت اجتماعی	آیریس یانگ
(Fainstein, 2014) (Rawls, 1971)	درخواست مطالبه برای برابری و انصاف - تخصیص منابع بر اساس اصل تفاوت	عدالت اجتماعی	جان رالز
(Fainstein, 2014) (Harvey & Potter, 2009)	نفی جنبه ایده آلیستی حقوق و عدالت - حق هدایت برابر - حفظ حقوق شهروندان کم درآمد - تساوی در تخصیص و بهره وری از فضاهای عمومی و خصوصی برای تمامی استفاده کنندگان شهری - لزوم تفهیم عدالت اجتماعی و شهرسازی در ارتباط با یکدیگر	عدالت اجتماعی و عدالت شهری	دیوید هاروی و اندی مریفیلد
(Fainstein, 2014)	تأکید بر سه اصل تنوع، عقلانیت ارتباطی مبتنی بر دموکراسی مشورتی و انصاف برای بروز عدالت شهری - تأکید بر توزیع برابر منابع - برنامه ریزی و طراح به عنوان میانجی	عدالت شهری	سوزان فاینشتاین
(Mitchel, 2003)	فضاهای باز عمومی به عنوان عرصه ای برای تحقق عدالت شهری و دموکراسی شهری	حق به شهر و عدالت شهری	دون میشل
(Soja, 1996, 2010)	برابری، عدالت اجتماعی و آزادی در دسترسی به حقوق انسانی و امکانات موجود در فضا در بستری از مفهوم دیالکتیک فضایی - اجتماعی - تأکید بر سه اصل برابری، دموکراسی و تنوع جهت نیل به عدالت فضایی	عدالت فضایی	ادوارد سوچا
(Griffin et al., 2015)	تأکید بر ده اصل انصاف، انتخاب، دسترسی، مالکیت، ارتباط، تنوع، مشارکت، مشمولیت، تعلق، زیبایی و نوآوری خلاقانه به عنوان اصول بهبود بخش عدالت شهری	عدالت شهری	تونی گریفین

مفهوم حق شهروندی

تعریف مفهوم شهروندی و حق شهروندی نسبت به ایدئولوژی‌های گوناگون و روند تاریخی، متفاوت و همواره در حال تغییر بوده است. از تعریف لیبرال دموکراسی گرفته تا توصیف تئوری انتقادی از شهروند، این مسأله همواره مورد بحث و تکمیل و اصلاح است. در وسیع‌ترین معنی، مفهوم شهروندی حقوق و وظایف و عضویت در یک اجتماع سیاسی را شامل می‌شود. بسیاری از فلاسفه، مفهوم شهروندی را به عنوان یک وظیفه مطرح می‌کنند. به طور کلی امروزه تعریف مفهوم شهروندی و اعطای حقوق گوناگون مدنی، اجتماعی و سیاسی به شهروندان، بر پایه انگاره‌ی عضویت در دولت - ملت متکی به نظام لیبرال و به طور کلی کاپیتالیسم، مورد پرسش قرار گرفته و در کنار این انگاره، مفهوم شهروندی بر اساس نظریاتی نوین در حال باز تعریف شدن است. این نظریات، مفهوم شهروندی را در مقیاس شهری و با پیش فرض عضویت در با همستان‌های شهری در نظر می‌گیرند (حیدری و زارعی، ۱۳۹۸: ۱۵).

مفاهیم مرتبط با زیست‌پذیری

زیست‌پذیری و توسعه پایدار

اگرچه مفهوم زیست‌پذیری و توسعه پایدار دارای وجوه مشترک فراوانی می‌باشند، اما در بعد زمانی و مکانی دچار افتراق معنا می‌شوند، چرا که دغدغه اصلی توسعه پایدار تهدید آثار بلندمدت طراحی و برنامه‌ریزی در مقیاس جهانی است. دغدغه اصلی زیست‌پذیری در ارتباط با مکانی خاص و زمان حال است. در این میان سه رویکرد وجود دارد: گروهی این دو را در راستای یکدیگر میدانند، گروهی دیگر زیست‌پذیری را جزئی از اجزای توسعه پایدار دانسته و نهایتاً گروه آخر این دو را در تضاد کامل پایداری به حساب آورده و تحقق این دو را در کنار هم ناممکن می‌دانند در واقع زیست‌پذیری در مورد زمان "حال" یا "چیزی که قرار است روی دهد" مصداق پیدا می‌کند. مفهومی با استانداردهایی برای قابلیت زندگی که نه تنها از کشوری به کشور دیگر، بلکه از شهری به شهر دیگر متغیر است. به نظر می‌رسد زیست‌پذیری بیش تر ملموس است، و از این رو بیش تر دست‌یافتنی است (ساسان پورو همکاران، ۱۳۹۷: ۲۴۴).

نوشهرگرایی

نوشهرگرایی در اواخر قرن بیستم برای پاسخگویی به معضلات جامعه معاصر آمریکا از جمله عدم سرزندگی شهرها، حذف پیاده‌روها از برنامه‌ریزیها، وجود مناطق بی‌روح و مراکز بی‌هویت و از هم گسیخته در شهرها و مواردی از این دست مطرح شد. این رویکرد بیشتر بر اصول ساخت مکان، ساخت بافتهای سنتی شهری، ایجاد تصویری ذهنی از زندگی کوچک مقیاس و تنظیم و تعدیل برنامه‌ریزی‌های تجویزی متمرکز بود. کارهای متأخرتر نوشهرگرایی عمدتاً بر توسعه‌های درونزا و بسط جنبشها به محیطهای ساخته شده و تغییر چهره محلات شهر مرکزی متمرکز بود. این جنبش در عمل توانست علاوه بر به دست آوردن شهرت کافی در بازار، درجات بالایی از رضایت و زیست‌پذیری را برای ساکنان خود به ارمغان آورد هر چند که با انتقاداتی نیز مواجه شد (ساسان پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۳). برای نوشهرگراها نوشهرگرایی گزینه‌ای برای مقابله با

پراکندگی شهری، زوال و پژمردگی حمل و نقل خودرو محور، جدایی کاربری ها و عدم سرمایه گذاری در بخش مرکزی شهرهاست.

رشد هوشمند

منشا پیدایش نظریه رشد هوشمند در اصل اعتقاد بسیاری از برنامه ریزان مبنی بر پیامدهای نامطلوب رشد مداوم حومه های پراکنده بود که پیامدهایی چون گسترش نامحدود بیرونی، آلودگی هوا و ازدحام ترافیک، ناتوانی توسعه مجدد محله ها قدیمی، تفکیک کاربری ها و مواردی مشابه داشت. از این رو در اواسط دهه 1990، جنبشی به منظور هدایت و کنترل رشد شهری مورد توجه قرار گرفت که به نام رشد هوشمند شهرت یافت (تولایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳۹). که بنا به تعریف آژانس حفاظت محیطی، رشد هوشمند رویکردی قاعده مند است که مدیریت رشد را با به کارگیری سیاست بالا بردن تراکم حوزه های توسعه یافته کنونی و محدود کردن ساخت و ساز در زمین های سبز به دست گرفته است. برخی از اقدامات این گروه به طور خاص برای ایجاد تغییر در پراکندگیها و بخشایش های غیر پایدار، توسعه آزادراه ها و حمایت از زیست پذیری شکل گرفته است عبارت اند از: حفاظت از منابع طبیعی موجود، متراکم سازی توسعه های شهری، تسهیلات عمومی مناسب و کافی، توسعه مسیرهای حمل و نقل، مقابله با پراکندگی و عدم انسجام شهرها، حفظ هویت و ارتقا کیفیت زندگی در بافتهای شهری، تاکید بر زندگی در اجتماع محلی و حفاظت از منابع طبیعی موجود (Hall, 2003: 33-47).

شهر فشرده

جنبش دیگر شهر فشرده است که در حفظ کردن حومه های شهری و محدود کردن رشد شهری نشات گرفته است. راهبرد شهر فشرده عمدتاً بر تشویق توسعه درونی توسعه مجدد زمین های برون فیلد، متراکم سازی و حفاظت و صیانت از زمین و حفاظت از فضاهای باز و زمین های کشاورزی متمرکز بوده و به جای آنکه بر مسائل مقیاس محلی و یا رویکرد مبتنی بر مکان در خصوص زیست پذیری بپردازد، بیشتر متمایل به مقیاسهای منطقه ای است. هرچند طرفداران این نگرش به شهر، به شدت پراکندگی های شهری را مورد انتقاد قرار می دهند اما وندل کاکس پیشنهاد می دهد که فهم نوستالژیک از زیست پذیری از دست رفته افسانه ای بی بنیاد است (ساسان پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۴). از ویژگی های شهرهای فشرده این است که عموم مردم در فاصله پیاده روی با تسهیلات اجتماعی قرار دارند و یک سرویس حمل و نقل مناسب اتوبوس می تواند کارا و پاسخگوی نیازها باشد. علاوه بر این، توسعه اصلی بناها، خیابانها و فضاهای عمومی است که مردم را به مراکز شهری جذب می کند و نیز در خدمت حداکثر کارایی از نظر انرژی است. صرفاً تراکم نشان دهنده کیفیت شهری نیست. فرم های مختلف معماری اعم از بلوک های بلند در کنار ساختاری سنتی در خیابان و تعدادی بلوک شهری که یک فضای باز را محصور کرده اند، می توانند با تراکم یکسان ساخته شوند، اما کیفیت های کاملاً متنوعی را عرضه کنند (نوابخش و کفاشی، ۱۳۸۷: ۱).

شهر سالم

شهر سلامت جنبشی جهانی است که توسط سازمان بهداشت جهانی بر پایه یازده کیفیتی که خانه سازی تا ویژگیهای اجتماعی و اقتصادی را در برگرفته و سلامت را فراتر از نبود بیماری و فقدان سلامت معرفی می نماید، بنیان گذاری شد. این

گروه با نگرش خاص به بحث پزشکی پیش گیرانه در حوزه سلامت اهمیت نقش محیط را در افزایش سلامت شهروندان مورد مطالعه قرار دادند. یازده کیفیت مورد تاکید این گروه عبارتند از: محیط کالبدی ایمن و پاکیزه، اکوسیستمی که امروز ایستا و در آینده پایدار است، انسجام اجتماعی، درجه بالای مشارکت، رفع نیازهای ابتدایی، اقتصادی فعال و خلاق، وابستگی به گذشته و تاریخ و هویت شهر، فرم شهری همساز با پیشینه تاریخی، بالا بودن میزان سلامتی (Encyclopedia of urban studies, 2010). گروه دیگر در تحقیقات زیست پذیری با تاکید بر نقش زمان، دوره زندگی شهروندان را از کودکی تا سالمندی را مورد مطالعه قرار داده و محیط را، زمانی زیست پذیر می دانند که نیازهای انسان را در بازه زمان زندگی برطرف نموده، فرصت زندگی بیشتری را در مکان برای افراد ارائه نماید. این گروه با طرح واژه پژمردگی در مکان محیطی را زیست پذیر می دانند که فرد بدون احساس وابستگی بتواند در محیط برای مدت‌های طولانی زندگی نموده و به پیری برسد.

شاخص های حق به شهر و زیست پذیری

شاخص ها از یک سو، ابزاری برای شناخت دقیق شرایط موجود در جامعه در یک مقطع زمانی اند و از سوی دیگر، نشان دهنده تصویر روندها و دگرگونی هایی که طی دوره مشخص رخ داده است. چنان که اندازه گیری زیست پذیری در صورتی که بر اساس دانش و فرهنگ محلی هر مکان باشد، بسیار معنادارتر و مرتبط تر است. بر این اساس، توجه به مردم محلی هر مکان در مطالعه زیست پذیری از ضروریات است. معیارهای زیست پذیری همچنین باتوجه به شرایط مکانی و زمانی مختلف، متفاوت اند. بنابراین، قابل تعویض با یکدیگر نیستند و باید توسط مردم در مکان ها و در مقیاس های زمانی مختلف مورد درک و سنجش قرار گیرند (Pandey, 2013: 374). بنابراین با توجه به مباحث مطرح شده شاخص‌ها و متغیرهای زیر برای مطالعه زیست پذیری پیشنهاد می‌شود:

جدول ۵- شاخص‌ها و متغیرهای حق به شهر و زیست‌پذیری

ابعاد	شاخص ها
وضعیت مسکن	۱- اندازه واحد مسکونی ۲- نوع ساخت و طراحی مسکن ۳- وسایل خانگی و مبلمان مسکن ۴- امکانات و تأسیسات واحد مسکونی ۵- کیفیت نوسازی و استحکام واحد مسکونی ۶- وضعیت تعداد واحدهای مسکونی ۷- کنترل ساخت و سازها و تصمیمات مرتبط با فضاهای شهری ۸- روابط همسایگی در محل سکونت ۹- قیمت مسکن در محله ۱۰- اجاره بهای مسکن در محله ۱۱- امکانات و حمایت‌های دولتی برای خرید مسکن
حمل و نقل شهری	۱- وضعیت ترافیک ۲- کیفیت وسایل حمل و نقل عمومی ۳- هزینه حمل و نقل عمومی ۴- کیفیت خیابانها ۵- کیفیت مسیرهای پیاده
سلامت و بهداشت و درمان	۱- حمایت های بهداشتی و درمانی ۲- هزینه های بهداشت و درمان ۳- دسترسی به مراکز بهداشتی و درمانی ۴- دسترسی به پزشک متخصص ۵- سلامتی روحی، شادابی و خشنودی ۶- هزینه های بهداشت و درمان
تفریحات و سرگرمی ها	۱- مراکز تفریحی در محله ۲- خدمات ورزشی در محله ۳- توزیع امکانات شهری ۴- کیفیت برنامه ها

و فیلم های تلویزیونی صدا و سیما ۵- دسترسی به سینما ۶- دسترسی به برنامه ها و فیلم های ماهواره ای	
۱- روابط درون خانوادگی ۲- مشارکت و همفکری در تصمیم گیری های خانواده ۳- ارتباط و دیدار با خویشان و بستگان نزدیک ۴- تغذیه خانواده	وضعیت خانواده
۱- دسترسی به مدارس در محله ۲- کیفیت مدارس در محله ۳- دسترسی به کتابخانه و سالن مطالعه در محله ۴- کیفیت آموزش عالی در شهر	وضعیت آموزش
۱- هزینه های زندگی ۲- مقدار درآمد ۳- امنیت شغلی ۴- فاصله تا محل کار ۵- وضعیت اشتغال ۶- نرخ مالیات ۷- فاصله موجود میان فقیر و غنی در شهر ۸- فاصله تا محل کار	اشتغال و شرایط اقتصادی
۱- امنیت در ارتباط با جرم و جنایت ۲- امنیت زنان و کودکان در محله ۳- مراکز انتظامی و امنیتی ۴- تصادفات جاده ای و خیابانی ۵- خدمات آتش نشانی ۶- ایمنی ساختمانهای مسکونی در مقابل زلزله و بلایای طبیعی	وضعیت امنیت و ایمنی
۱- سازمان ها و نهادهای غیر دولتی (NGO) ۲- مشارکت در تصمیمات شورایی محله ۳- عملکرد شهرداری ۴- عملکرد شورای شهر ۵- عملکرد نماینده مجلس ۶- عملکرد دولت و مدیران دولتی ۷- عملکرد ادارات مختلف ۸- حقوق شهروندی ۹- امنیت سیاسی ۱۰- آزادی ادیان و مذاهب ۱۱- آزادی قومیت ها ۱۲- عدالت اجتماعی ۱۳- مشارکت مردم در تصمیم گیریهای شهری ۱۴- آزادی مطبوعات و رسانه ها	جامعه مدنی و حکمروایی شهری
۱- دسترسی به مراکز عرضه و فروش نیازهای روزانه ۲- دسترسی به مراکز خرید در سطح شهر ۳- کیفیت کالاهای مصرفی خود ۴- کیفیت اینترنت و سرعت دریافت اطلاعات ۵- خدمات پستی ۶- خدمات بانکی ۷- روشنایی و نور خیابانها و فضاهای شهری ۸- امکانات و مبلمان فضاهای شهری ۹- طراحی فضاهای عمومی مانند گذرگاه ها، مکانهای تفریحی و محله های شهر	امکانات و خدمات شهری
۱- آب آشامیدنی ۲- برق ۳- گاز ۴- تلفن ۵- سیستم دفع آبهای سطحی ۶- سیستم فاضلاب	تأسیسات و تجهیزات
۱- آلودگی هوا ۲- آلودگی صوتی ۳- کیفیت آب ۴- جمع آوری زباله در محله ۵- نخاله های ساختمانی ۶- سد معابر توسط فروشندگان سیار و دستفروشان ۷- نظافت بازار روز ۸- تعداد و کیفیت پارک ها و فضاهای سبز در محله خود	محیط زیست
۱- زندگی در محله ۲- زندگی در شهر ۳- تغییرات زندگی در چهار سال گذشته ۴- امید به بهتر شدن زندگی در آینده	رضایتمندی کلی

منبع: نگارنده

نتیجه گیری و پیشنهادها

مفهوم زیست‌پذیری و رویکرد حق به شهر از جنبه های مغفول مانده در نظام برنامه‌ریزی شهری ایران است؛ زیرا در سایه‌ی مدیریت شهری سنتی، و عدم توجه به مفهوم حکمرانی خوب شهری، همواره دیدگاه‌های از بالا به پایین بر روند تصمیمات

حکومت محلی غلبه داشته است. از سوی دیگر مشکلات ناشی از رشد جمعیت و مهاجرت، تنوع گروه‌های مهاجر، عدم تطابق زیرساخت‌های شهری با حجم جمعیت‌پذیری شهری، دو قطبی شدن بافت‌های شهری به سستی و مدرن، عدم توجه به عدالت اجتماعی در تصمیم‌گیری‌های مدیران شهری، عدم تعادل در توزیع عادلانه خدمات در سطح محلات و... میزان زیست‌پذیری شهرهای ایران را تحت‌الشعاع خود قرار داده است. یکی از بزرگترین و مهمترین مشکلات شهری در قرن حاضر شرایط نامطلوب و نامناسب اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و کالبدی در شهرهاست. در این مقاله به مفاهیم حق به شهر از دیدگاه نظریه پردازان غربی، و مفاهیم زیست‌پذیری و نظریه‌های نزدیک به زیست‌پذیری از جمله رشد هوشمند، نوشهرگرایی شهر فشرده، شهر سالم و توسعه پایدار پرداخته شده است. زیست‌پذیری اصول و شاخص‌های مختلفی از جمله فضاهای عمومی، کاربری مختلط، تنوع حمل و نقل، امنیت، مشارکت، هویت و حس تعلق به مکان، پیاده روی و... را مورد توجه قرار می‌دهد. از این رو ابعاد حمل و نقل شهری، وضعیت مسکن، سلامت و بهداشت و درمان، تفریحات و سرگرمی‌ها، اشتغال و شرایط اقتصادی، وضعیت امنیت و ایمنی، امکانات و خدمات شهری و... به همراه مجموعه شاخص‌ها و معیارهای آنها در شناخت وضع موجود مورد استفاده قرار گرفته است. این مقاله بر پایه برخی از معتبرترین منابع علمی، تلاش کرده است تا مهم‌ترین تعاریف و شاخص‌های ارائه شده در زمینه زیست‌پذیری در جهان را معرفی کند؛ هر چند تعاریف و شاخص‌های ارائه شده برای زیست‌پذیری از یک اجتماع به اجتماع دیگر متفاوت است و از این رو رسیدن به نظری فراگیر در این زمینه دشوار می‌نماید. شاید به اجمال بتوان گفت یک شهر زیست‌پذیر، یک شهر موفق است؛ شهری که در آن معضلات زیست محیطی، اجتماعی، اقتصادی و... وجود ندارد، یا در کمترین حد ممکن است. علاوه بر این، ویژگی‌های زیر که به طور صریح یا ضمنی در چارچوب شاخص‌ها و متغیرهای مورد بحث این مقاله مفهوم می‌یابند و در یک مکان زیست‌پذیر محقق می‌شوند، عبارتند از: دسترسی مناسب و پیاده به زیرساخت‌ها، هوای پاک، مسکن مناسب، اشتغال، فضای سبز، تفریح و پارک، رستوران، فروشگاه و مرکز خرید، مطب پزشک و مراکز درمانی، مراکز آموزشی و مدارس و بسیاری موارد مشابه دیگر. این امر به ساکنان محلات کمک می‌کند تا راحت‌تر به محل کارشان برسند، یا در محلات نزدیک محل کارشان سکونت‌گزینند و از این طریق در وقت و هزینه‌ها صرفه‌جویی کنند، سبب کاهش آلودگی‌های محیطی شوند و زمان بیشتری را با خانواده و دوستان خود سپری کنند. در تصمیمات مدیریت شهری در جهت تأمین نیازهایشان مشارکت کنند و نسبت به مکان زندگی شان حس تعلق و دلبستگی دارند و با یکدیگر معاشرت می‌کنند. از این رو، مردم و مکان دو سوی قلمرو زیست‌پذیری قرار دارند. زیست‌پذیری بر تجربه انسان از مکان تأکید دارد و این تجارب را در ظرف مکان و زمان در نظر می‌گیرد. از این نظر، اتکای صرف بر داده‌های به دست آمده از مکان یا مردم به گمراهی و دور شدن از هدف زیست‌پذیری می‌انجامد. پیشنهادهای پژوهش به شرح زیر می‌باشد.

۱- دسترسی همه شهروندان به زیرساخت‌ها، تأسیسات و خدمات شهری.

۲- در نظر گرفتن شاخص‌های عینی و ذهنی زیست‌پذیری شهری و حق به شهردر برنامه ریزی‌های شهری جهت افزایش کیفیت زندگی شهروندان.

۳- برنامه ریزان و طراحان شهری باید در خلق فضاهای مناسب که امکان بروز و حضور تمام گروه‌ها و ایجاد شهر سالم را به وجود می‌آورد بکوشند.

۴- ایجاد فضاهای عمومی شاد و سرزنده که موجب افزایش مشارکت مدنی و گرد هم آمدن مردم می‌گردد.

منابع و مأخذ:

۱. تولایی، سیمین، و خزاعی نژاد، فروغ (۱۳۹۴). تحلیل زیست‌پذیری در بخش مرکزی شهر تهران، رساله دکتری، دانشگاه خوارزمی تهران.
۲. تقوی، شیوا، و حبیبی، میترا (۱۳۹۷). کندوکاوی در نظام حکمروایی شایسته در راستای ارتقاء حق‌به‌شهر هر شهری برای افرادغنی، شهری است برای افراد فقیر. *مجله علمی تخصصی ایران چارسو*، شماره سوم.
۳. حیدری، فردین، و زارعی، مجید (۱۳۹۸). مفهوم حق به شهر و ارتباط آن با طراحی شهری شهروند مدار، *مجله منظر* ۱۱، ۲۳-۱۴.
۴. حیدری، محمدتقی، شماعتی، علی، ساسان‌پور، فرزانه، سلیمانی، محمد، واحدنژاد، روشنی (۱۳۹۳). تحلیل عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: بافت فرسوده بخش مرکزی شهر زنجان). *فصل‌نامه علمی پژوهشی فضای جغرافیایی*، سال هفدهم، شماره ۵۷، ۱-۲۵.
۵. سلیمانی مهرنجانی، محمد، تولایی، سیمین، رفیعیان، مجتبی، زنگانه، احمد، و خزاعی نژاد، فروغ (۱۳۹۵). زیست‌پذیری شهری: مفهوم، اصول، ابعاد و شاخص‌ها. *نشریه پژوهش‌های جغرافیایی برنامه ریزی شهری*، ۴(۱)، ۲۷-۵۰.
۶. ساسان‌پور، فرزانه، عزیزاده، سارا، و اعرابی مقدم، حوریه (۱۳۹۷). قابلیت سنجی زیست‌پذیری مناطق شهری ارومیه با مدل RALSPI. *نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۱۸(۴۸)، ۲۴۱-۲۵۸.
۷. ساسان‌پور، فرزانه، و لطیفی، امید (۱۳۹۵). تحلیل زیست‌پذیری در مناطق کلان‌شهر اهواز، پایان‌نامه ارشد دانشگاه خوارزمی
۸. شارع‌پور، محمود، و رهبری، لادن (۱۳۹۴). جایگاه شهروندان تهرانی در نردبان آرنستاین: بررسی جنسیتی بعد مشارکتی حق به شهر. *فصل‌نامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی*، ۱۵(۵۷).
۹. شارع‌پور، محمود، و خدایاری مطلق، صفیه (۱۳۹۵). بررسی تأثیر شاخص‌های مطلوبیت فضای شهری بر میزان تحقق حق‌به-شهر، پایان‌نامه ارشد، دانشگاه مازندران.
۱۰. نوابخش، مهرداد، و کفاشی، مجید (۱۳۸۷). مفهوم شهرفشرده و فرم‌های شهری پایدار. *فصل‌نامه جغرافیایی سرزمین*، ۵(۴)، ۱-۱۵.
۱۱. یغفوری، حسین، و کاشفی دوست، دیمن (۱۳۹۷). ارزیابی و سنجش مؤلفه‌های برآمده از حق‌به‌شهر (شهر پیرانشهر)، *فصل‌نامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۹(۳۵)،
12. Diaz-Parra., I. & Jover., J. (2020) Overtourism, place alienation and the right to the city: insights from the historic centre of Seville, Spain, *Journal of Sustainable Tourism*, Published Online: 25 Jan 2020.
13. Dybska., A. & Baudry., S. (2015). Introduction: Spatial Justice and the Right to the City: Conflicts around Access to Public Urban Space, *European journal of American studies*, 10(3), 3-10.
14. Encyclopedia of urban studies, (2010). Ray Hutchison Pub University of Wisconsin, Green Bay.
15. Erdi Lelandais., G. (2014). Right to The City as an Urban Utopia? Practices of Every day Resistance in a Romani Neighbourhood in Istanbul. Understanding the City. *Henri Lefebvre and Urban Studies*.

- 16.Fenster., T. (2010). The Right to the City and Gendered Everyday Life, in Cities for All Proposals and Experiences towards the Right to the City, Sugranyes. A & Mathivet.C, *Habitat International Coalition*, HIC.p326.
- 17.Hall., p. (2003). *smart Growth on two continedis*, in p Neal. ed. Urban villages and the making of communities spon press London.
18. Harvey., D. (2008). Debates and Developments: The Right to The City, *International Journal of Urban and Regional*, 27(4), 939-941.
- 19.Harvey.,D. (2009). *The Right to The City New Left Review*, V53, 23-40.
- 20.Marcuse., P. (2010). Rights in Cities and Right to the City? In Ana Sugranyes and Charlotte Mathivet (eds), Cities for all: proposals and Experiences Towards the Right to the City, Santiago, Chile: *Habitat International Coalition*: 89-100.
- 21.Meriläinen Eija, S., Fougère., M. & Wojciech., P. (2020). Refocusing urban disaster governance on marginalised urban people through right to the city, *Environmental Hazards*, V19, 87-208.
- 22.Bibari., S.(2019). On the sustainability of smart and smarter cities in the era of big data: an interdisciplinary and transdisciplinary literature review, *Journal of Big Data*, v6, 110-121.
- 23.Dener., A. (2012). *The right to inhabit in the city: Yeni Sahra squatter settlement in Istanbul*.
- 24.Harvey., D. (2012). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*, Verso Istanbul Technical University, No1,86-103.
- 25.Izar., P. (2019). Can public–private partnerships help achieve the right to the city in Brazil? The case of Casa Paulista program in São Paulo, *Journal of Urban Affairs*.
- 26.Jabareen., Y. (2014). The right to the city revisited: Assessing urban rights – The case of Arab Cities in Israel, *Habitat International*, V41, 135-141.
- 27.Kozaryn., A. & Valente., R. (2019). Livability and Subjective Well-Being Across European Cities, *Applied Research in Quality of Life*, V14, 197–220.
- 28.Lesutis., G. (2020). Planetary urbanization and the right against the urbicidal city, *Urban Geography*, *Published online*: 20 May 2020.
- 29.Shahrudin, I. & Hadi., A.S. (2008). Spatial Urban Metabolism for livable city, *Bluprints for sustainable infrastructure conference*, 9-12 december, Auckland.
- 30.Sofeska., L. (2017). Understanding the Livability in a City Through Smart Solutions and Urban Planning Toward Developing Sustainable Livable Future of the City of Skopje, *Procedia Environmental Sciences*, V 37, 442-453.
- 31.UN-Habitat. (2008). *State of the World's Cities 2010/2011*, Bridging The Urban Divide.
- Veenhoven., R. (2001). the four qualities of life or dering concepts and measures of the good life, *journal of happiness studies*.
- 32.World Charter for the right to the city. (2004). *Un-Habitat*.
- 33.Zanella., A. Camanho., A.S. & Dias., T.G. (2020). The assessment of cities' livability integrating human wellbeing and environmental impact, *Annals of Operations Research*, 3-12.

نشریه علمی اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی، دوره ۱۵، شماره ۱، پاییز ۱۴۰۲، صفحات ۶۹-۸۲

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۷/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۲۹

جایگاه و نقش مدیریت خدمات شهری در محلات کلان‌شهرها (مطالعه موردی: منطقه ۲ شهری اهواز)

لاله خواجوی‌نیا

مدرس مدعو گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحدها شههر، دانشگاه آزاد اسلامی، ماهشهر، ایران

چکیده

ارزیابی و مدیریت عملکرد یکی از مباحث ویژه مدیریت منابع انسانی، استراتژیک است و ابزار مناسبی برای ارتقای عملکرد کارکنان و سازمان به حساب می‌آید. توسعه پایدار شهری نیز به نوعی مدیریت عملکرد با ملزومات و پیش‌نیاز آنها و طراحی و اجرای در سازمان فضایی شهرها است. هدف اصلی این پژوهش ارزیابی عملکرد مدیریت خدمات شهری و در سطح منطقه دو کلان‌شهر اهواز است. جامعه آماری تحقیق ساکنان منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز و حجم نمونه مورد بررسی با استفاده از فرمول کوکران ۳۹۹ نفر تعیین گردید. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی طبقه بندی شده بوده است. روش این پژوهش پیمایشی با استفاده از پرسشنامه و برای تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های میانگین، T دو متغیره، همبستگی پیرسون، لون و Aniva استفاده شده است. نتایج تحقیق بوسیله آزمون میانگین نشان می‌دهد؛ میزان رضایت شهروندان از محلات منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز امتیاز ۲/۶۹ کسب کرده که نشان دهنده رضایت پایین‌تر از حد متوسط و عدم رضایت شهروندان از عملکرد حوزه مدیریت خدمات شهری است.

کلمات کلیدی: مدیریت خدمات شهری، محلات شهری، منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز.

مقدمه

امروزه در عصر جهانی شدن، به سبب پیشرفت دانش و تکنولوژی، سرعت در ارتباطات و تغییر و تحولاتی که در ارزش‌ها و فرهنگ‌ها، انتظارات و مطالبات سیاسی ملت‌ها ایجاد شده، بر فرآیند تحولات اداری نیز تاثیر گذاشته است. تغییر سلیقه‌ها، خواسته‌ها و توقعات شهروندان، سبب شده است که تحول، از امری درون‌زا به امری برون‌زا تبدیل شود. شهرداری یکی از نهادهای جامعه مدنی است که در قانون اساسی در چارچوب حاکمیت در عرصه‌های اجتماعی، محلی و شهری جزو ساختار توسعه‌ای و مشارکتی کشور محسوب می‌شود و یکی از ضرورت‌های نظام اجتماعی است که الزاماً با ساختارهای که تنها از طریق مداخله مردم امکان‌پذیر است نمایان می‌گردد و در واقع سازمان شهرداری به‌عنوان سازمان محلی و غیردولتی به منظور اداره امور محلی و ارائه خدمات لازم به هدف مدیریت و توسعه کالبدی، اقتصادی، اجتماعی در محدوده شهر و اطراف آن به وجود آمده است. وظیفه آن برآورده ساختن نیازهای مشترک شهروندان بوده که هر کدام از افراد به تنهایی قادر به بر آورده ساختن آن‌ها نیستند (رجب‌صلاحي، ۱۳۸۱: ۵۷). شهرداری‌ها زمانی در رسیدن به اهداف خود و حفظ تعادل بین نیازهای حال و آینده موفق خواهند شد که رضایت شهروندان مد نظر داشته باشند رضایت شهروندان موجب خواهد شد که آن‌ها در انجام امور و مسئولیت‌ها حضور فعال داشته باشند و مشارکت شهروندی به‌عنوان محور اصلی تصمیم‌گیری مدنظر قرار گیرد، رضایت شهروندان عامل اصلی بهبود مستمر در فرآیند کارهایی است که در جهت افزایش کارایی و بهبود کیفیتی مدیریت جامع شهری صورت گیرد (شیخ محمدی، ۱۳۸۴: ۳۵). در دهه‌های اخیر با افزایش جمعیت در شهرهای کشور که تحت تاثیر دو عامل رشد طبیعی جمعیت شهرها و مهاجرت شهرهای کوچک و روستاییان به شهرهای میانی و بزرگ بوده است، این عمل به گونه‌ای انجام گرفته که متناسب با آن فضا‌های شهری و زیرساخت‌های مورد نیاز تجهیز نشده است. عمده‌ترین اثری که رشد شتاب‌آلود شهرها در پی داشته بهم ریختگی فضایی و رشد نابسامان، توزیع ناعادلانه ی کاربری‌ها، نابرابری سرانه‌ها و مکان‌یابی‌های نامناسب و مطالعه نشده و بهم خوردن نظام توزیع خدمات است کخ این امر به نوعی در همه ی شهرهای ایران به چشم می‌خورد (کیانی، ۱۳۸۶: ۷۹). به منظور دست‌یابی به عدالت اجتماعی رعایت اصول مربوط به تعادل فضایی و پراکنش معقول خدمات شهری امریست الزامی که باید بیش از پیش مورد توجه برنامه ریزان شهری و منطقه‌ای قرار گیرد. خدمات شامل طبیف وسیعی از فعالیت‌های مختلف می‌باشد که ارتباط تنگاتنگی باحیات شهری دارند. غالباً خدمات و شهرها باهم دیگر پیوند جغرافیایی دارند اگرچه خدمات در روستاها نیز وجود دارد ولی برخی از آن‌ها به دلایل خاص خود و باتوجه به شاخصه ی خاص و ارتباط مستقیمی که با زندگی شهروندان دارند به خدمات شهری معروفند و نبود یا مدیریت نادرست خدمات می‌تواند معضلات اساسی از قبیل بی نظمی شهری، معضلات اجتماعی، سیاسی خدماتی مورد نیاز برای اداره ی امور شهری را در بر گیرد (خدارحیمی، ۱۳۸۰: ۱۳). در این میان با توجه به ناکارآمدی رویکردهای بالا به پایین در برنامه ریزی‌ها و نیز فزونی گرفتن مسائل و چالش‌های پیش روی کلان‌شهرها و شهرهای امروزی، توجه به رویکردها و شیوه‌های مشارکتی و دموکراتیک در برنامه‌ریزی‌ها و نظریه‌پردازی‌های جدید در شیوه‌های اداره امور بیش از پیش احساس میشود. در واقع کاهش نقش دولت و بازنگری در وظایف و کارکردهای آن و افزایش نقش نهادهای غیردولتی در اداره زندگی اجتماعی را می‌توان مبین ضرورت گذار از حکومت به حکمروایی تلقی کرد (توکلی نیا و شمس پویا، ۱۳۹۶: ۱۹۶). افزایش سریع جمعیت توأم با گسترش شهرنشینی و رشد و توسعه روز افزون

شهرها به ویژه از دهه ۱۹۵۰ میلادی مشکلات فراوانی در کشورهای مختلف به ویژه کشورهای جهان سوم ایجاد کرد که این خود موجب گردید سیستم مدیریتی شهر با چالش‌ها و تنگناهایی مواجه گردد. در سیستم مدیریت شهری نوین برای رفع این مشکلات و چالش‌ها، الگوهای متعددی ارائه شده است. ذکر این مسأله ضروری است که افزایش سریع جمعیت، توأم با گسترش سریع شهرنشینی و شهری شدن مشکلات فراوانی را در کشورهای مختلف پیش روی سیاست‌گذاران و مسئولین به خصوص مدیران شهری و دست‌اندرکاران بدنه سیستم شهری به جا گذاشته است. همچنین اهمیت و ضرورت مسئله اینجاست که یک محیط شهری پیچیده، پویا و متنوع نیازمند ظرفیت مدیریت قابل توجهی است تا بتواند عدالت اجتماعی را در فضاهای شهری ایجاد نماید که به نظر می‌رسد حکمروایی شهری قابلیت فراهم کردن آن را دارد و الگوی حکمروایی خوب در حال حاضر اثر بخش‌ترین، کم هزینه‌ترین و پایدارترین شیوه اعمال مدیریت است تا بتوان عدالت اجتماعی را در فضاهای شهر اعمال نمود و رضایت شهروندان را کسب کرد. حکمروایی شهری امروزه در اداره شهر مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد و به عنوان پارادایمی در مدیریت شهرها معرفی می‌شود (رضایی و شمس‌الدینی، ۱۳۹۸: ۲۷). بنابراین باتوجه به ضرورت و اهمیت موضوع مدیریت خدمات شهری و مشارکت شهروندان در بهتر محقق شدن آن در این پژوهش یک سوال اصلی مطرح شده است.

- ارزیابی منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز از حیث توجه به مدیریت خدمات شهری چگونه است؟

پیشینه تحقیق

جودی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی عملکرد مدیریت شهری پایدار با رویکرد رضایتمندی شهروندان در محلات شهر اردبیل پرداخته‌اند. نتایج معادلات ساختاری نشان داد که عملکرد مدیریت شهری در ابعاد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی- مدیریتی، زیست‌محیطی و فیزیکی- کالبدی بر رضایت شهروندان شهری مؤثر است. بر همین اساس ابعاد فیزیکی- کالبدی با ضریب تأثیر (۰/۴۶۹)، زیست‌محیطی با ضریب تأثیر (۰/۳۹۵) در اولویت اول و دوم و شاخص اقتصادی- مدیریتی با ضریب تأثیر (۰/۲۴۳) و شاخص اجتماعی- فرهنگی با ضریب تأثیر (۰/۱۷۶) در اولویت‌های سوم و چهارم قرار گرفته‌اند.

رضایی و وزنگی آبادی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی و تحلیل نقش کنشگران مدیریت شهری در مدیریت یکپارچه بافت تاریخی کلان‌شهر شیراز با استفاده از مدل ANP پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که به دلیل مدیریت متمرکز حاکم بر بافت تاریخی، نهادهای ملی و حکومتی بیشترین نقش را در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بافت تاریخی ایفا می‌نمایند. همچنین سازمان‌های مدیریت محلی مانند شهرداری و شورای شهر بیشتر از آنکه نقش مدیریتی ایفا نمایند تنها به عنوان نهادهای ناظر، خدماتی و عمرانی به فعالیت می‌پردازند.

حاجی لو و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان تحلیلی بر عوامل مؤثر بر نظام مدیریت شهری کلان‌شهر تهران در راستای مدیریت یکپارچه شهری پرداخته‌اند. فلاح پور و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان بررسی جایگاه شهر جهانی در مدیریت شهری کلان‌شهر تبریز پرداخته‌اند. نتایج تحقیق بر مظلوب بودن میزان آشنایی مدیران و مسئولان شهری با جهانی شدن

و شهر جهانی، عدم وجود ظرفیت های نهادی- مدیریتی لازم و عملکرد نامطلوب مدیران شهری در تبدیل کلان‌شهر تبریز به شهر جهانی مورد تایید قرار گرفته است.

لی و همکاران (۲۰۰۹)، در توصیف مطالعه خود بر مؤلفه‌های مهمی از قبیل تأمین نیازها، روابط مؤثر بر یکدیگر، خدمات تفکیک شده و اثربخشی فردی تأکید کرده‌اند. بر اساس این مدل، عوامل تأمین نیازها و خدمات تفکیک شده به طور مستقیم بر رضایت شهروندی تأثیر می‌گذارند.

گوتیز و همکاران (۲۰۰۹)، در مقاله‌ای به بررسی رابطه بین کیفیت خدمات، رضایت مردم و اعتبار حکومت محلی بر اساس گزارش رضایت شهروندان از سنجش کیفیت خدمات دولت محلی پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد ارتباط بین کیفیت خدمات و رضایت ارتباط مستقیم در حالی که ارتباط میان کیفیت و اعتبار غیرمستقیم است. همچنین رضایت و اعتبار ارتباط محکمی با هم دارند.

گنورگ‌جی و وان‌رایزن (۲۰۰۷)، در پژوهشی با عنوان تکه‌های یک پازل: پیوند عملکرد دولت، رضایت و اعتماد شهروندان پرداخته‌اند. آن‌ها اعتقاد دارد که پرسش مهم در بررسی عملکرد شهرداری این است که شهروندان چگونه به عملکرد خوب یا بد، عکس‌العمل نشان می‌دهند.

بورنو (۲۰۰۵)، در بررسی رضایت شهروندان از خدمات شهرداری و کیفیت زندگی در شهر ورکستر انگلستان به این نتیجه رسید که: پاسخگویان از ورکستر به عنوان محلی برای زندگی از خدمات شهر و کیفیت زندگی راضی هستند. نزدیک به دو سوم پاسخگویان به طور کلی از کیفیت زندگی در شهر رضایت خود را اعلام نمودند، ۸۲ درصد از سیستم جمع‌آوری زباله راضی بودند و ۶۷ درصد از این شهر به عنوان محلی برای رشد فرزندانشان راضی بودند. ۹۷ درصد از کارکنان کتابخانه‌های شهر راضی بودند. بیشتر پاسخگویان معتقدند که جرم و جنایت نسبت به سال گذشته ثابت مانده در حالی که ۳۱ درصد معتقدند افزایش داشته و ۶ درصد معتقدند کاهش داشته است.

مبانی نظری

مدیریت خدمات شهری و مشارکت شهروندی^۵

امروزه توسعه روزافزون شهرنشینی و رشد جمعیت در جهان موجب گسترش بیش از پیش شهرها گردیده است. بدیهی است که شهروندان به دلیل تنوع نیازها، خواستها، آداب و رسوم، علایق و توان‌ها قشرهای مختلفی به وجود می‌آورند که دستیابی آن‌ها به این مطالبات از یکسو به شهروندان و از سوی دیگر به مدیریت شهری بستگی دارد. رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و شکل‌گیری مقیاس‌های جدید از رشد شهری در طی چند دهه اخیر موجب شده است که شهر و شهرسازی معاصر با

1-Lee et al

2-Gutierrez et al

3-Gregg and Van Ryzin

4-Bureau

5- Management of Urban Services and Citizen Participation

چالش‌های نوینی مواجه گردد. به دلیل گستردگی ابعاد و تغییر در ماهیت مسائل شهری و پیچیدگی این مسائل، جامع‌نگری و توجه به ابعاد و جنبه‌های مختلف مسئله به منظور حل پایدار آن‌ها را اجتناب ساخته است. در این میان توجه و تأکید برنامه‌ریزی و مدیریت شهرها، بیش از هر زمان دیگری به سطوح پایین‌تر و ابعاد ملموس زندگی شهری متوجه شده است. احساس رضایت شهروندان از محیط شهر و خدماتی که شهرداری ارائه می‌دهد، عامل مهمی در جهت ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت در توسعه شهری و بهبود کیفیت محل سکونت خویش است. علاوه بر این، رضایت شهروندان از عملکرد مدیریت شهری موجب ترغیب آنان برای همکاری با نهادهای شهری در جهت انجام بهتر وظایف و ارائه خدمات در سطح شهر می‌شود. ایجاد حس رضایت در شهروندان و مشارکت دادن آن‌ها در اداره شهر نیازمند برنامه‌ریزی منظم و همه‌جانبه است که مدیریت شهری را قادر می‌سازد با ارائه تصویری مطلوب از شهرداری و ایجاد تعاملی مؤثر، شهروندان را در عرصه فعالیت‌های شهری امیدوار سازد. گام اول در این زمینه، طراحی سازوکار مناسب به منظور شناسایی و درک چگونگی نگرش مردم نسبت به عملکرد شهرداری و میزان رضایت آنان از ارائه خدمات شهری است. بنابراین به جز مسئله رضایتمندی که از عوامل مهم پایداری مدیریت شهری محسوب می‌شود و شهرداری ملزم به برآوردن آن است، مسائل دیگری نیز وجود دارند که در بهبود و پایداری مدیریت شهری نقش مؤثر ایفا می‌کنند، از جمله این مسائل، مسئله حفظ محیط زیست می‌باشد؛ که شاید یک وظیفه متقابل نهادی - شهروندی محسوب می‌شود و شهروندان می‌توانند از طریق مشارکت با نهادهای مربوطه این راستا گام بردارند و در حفظ و توسعه بیشتر آن کوشش کنند. البته به شرط آنکه امکان مشارکت شهروندان مهیا گردد. کارشناسان حوزه زیست محیطی بر این باورند که جهت اشاعه فرهنگ کاهش آلودگی هوا، کاهش مصرف انرژی، رفع مشکلات محیط زیست، پاکیزگی محیط شهر و غیره مشارکت مردمی به عنوان بار سوم محیط زیست بسیار مهم است به شرطی که این مشارکت واقعی باشد. در این واقع مشارکت واقعی، مشارکتی است که مردم خود را شریک در تصمیم‌گیری ببینند و بخشی از وظایف را بر عهده بگیرند که این به حل شدن بسیاری از مشکلات، به ویژه در زمینه محیط زیست بر می‌انجامد (حسینی، ۱۳۹۹: ۶۰).

مواد و روش تحقیق

مطالعه حاضر از لحاظ هدف‌گذاری کاربردی و از لحاظ روش‌شناسی «توصیفی - تحلیلی» می‌باشد. برای گردآوری داده‌های توصیفی پژوهش از منابع و اسناد کتابخانه‌ای و برای گردآوری بخش تحلیلی پژوهش به روش پیمایشی بوده است. در این پژوهش هشت شاخص از مولفه‌های خدمات شهری انتخاب (جدول ۱) و از طریق پرسشنامه و استفاده از دیدگاه ساکنان محلات منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز انجام شده است. حجم نمونه مورد بررسی ۳۹۹ نفر که از طریق روش طبقه‌بندی تصادفی انجام و برای سنجش روایی ابزار تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده، ضریب آلفای کرونباخ در شاخص‌های مورد سنجش (۰/۷۳) محاسبه شده که روایی آن مورد پذیرش است (جدول ۲).

جدول ۱- مولفه و زیرمولفه‌های انتخابی پژوهش

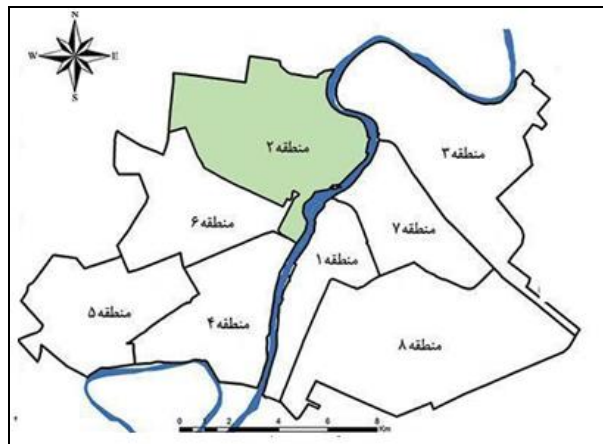
مولفه	زیرمولفه
خدمات شهری	C1. کنترل پاکیزگی و بهداشت محیط از طریق جمع آوری زباله و نظیف معابر
	C2. احداث، توسعه و نگهداری فضای سبز عمومی و پارکها
	C3. ایجاد و توسعه مبلمان شهری
	C4. اقدام در جهت توسعه وسایل حمل و نقل عمومی
	C5. تعیین محل مناسب برای توقف وسایل نقلیه عمومی
	C6. روشنایی و امنیت معابر در شب
	C7. احداث سرویس‌های بهداشتی در سطح پارک‌های منطقه
	C8. مشارکت مردمی در تصمیم‌گیری‌ها
	C9. نام‌گذاری معابر و نصب لوحه

جدول ۲- میزان روایی سازه‌های تحقیق

کدشاخص	میزان	کدشاخص	میزان	کدشاخص	میزان	کدشاخص	میزان
آلفا	۰/۷۰	آلفا	۰/۷۱	آلفا	۰/۷۴	آلفا	۰/۷۲
C1	۰/۷۰	C3	۰/۷۱	C5	۰/۷۴	C7	۰/۷۲
C2	۰/۷۵	C4	۰/۷۳	C6	۰/۷۶	C8	۰/۷۱
C9	۰/۷۹						

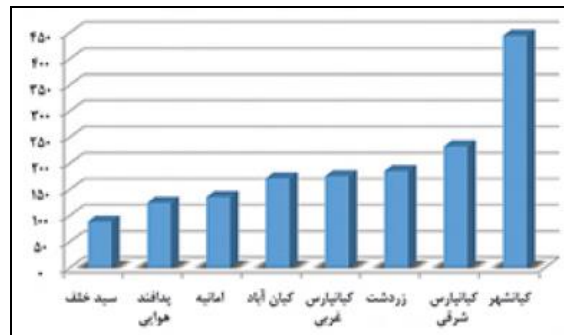
معرفی محدوده مورد مطالعه

منطقه ۲ شهرداری اهواز در بخش غرب و شمال غربی شهر اهواز در امتداد رودخانه کارون واقع است (شکل ۱). این منطقه دارای هشت محله و ۴ ناحیه شهری است. که ناحیه یک شامل کیان آباد و خیابان‌های غربی کیانپارس. ناحیه دو شامل امانیه. ناحیه سه شامل خیابان‌های شرقی کیانپارس و کوی سیدخلف و ناحیه ۴ شامل کیان شهر و شهرک زردشت را در برمی‌گیرد. که محله کیانشهر از نظر مساحت بزرگترین و محله کیانپارس غربی پرجمعیت‌ترین به حساب می‌آید (شکل ۲ و ۳). محدوده این منطقه از شمال به کوی سیدخلف و شهرک زردشت و از جنوب به امانیه و خیابان تخت سلیمان و از شرق به جاده ساحلی تا کوی سیدخلف و از غرب به مسیر خانه سازی و جاده پدافند ختم می‌شود. براساس برآورد جمعیتی در سال ۱۳۹۵ این منطقه دارای ۱۰۷۲۷۴ نفر بوده است.

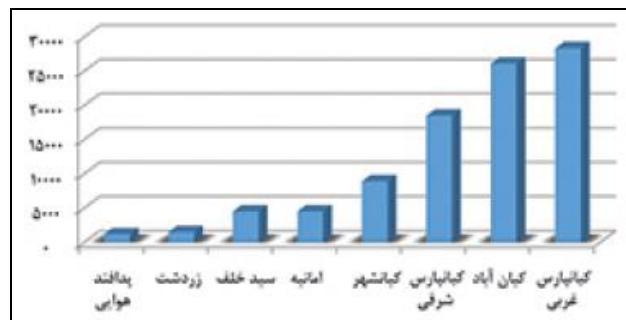
شکل ۱- موقعیت منطقه ۲ کلان شهر اهواز

مأخذ: حمیدی فروهمکاران، ۱۳۹۶

شکل ۲- مساحت محلات منطقه ۲ کلان شهر اهواز

مأخذ: حمیدی فروهمکاران، ۱۳۹۶

شکل ۳- جمعیت محلات منطقه ۲ کلان شهر اهواز

مأخذ: حمیدی فروهمکاران، ۱۳۹۶

بحث و یافته‌های تحقیق

به منظور به دست آوردن میزان رضایتمندی شهروندان از سطح خدمات شهری منطقه ۲ کلانشهر اهواز در هر یک از محلات از روش آماری میانگین پاسخ‌ها استفاده شده است. در جریان گردآوری داده‌ها از طیف ۵ درجه‌ای لیکرت استفاده و رتبه‌های ۱ تا ۵ به پاسخ‌ها اختصاص داده شده است، امتیاز ۱ نشان دهنده میزان بسیار کم رضایتمندی و امتیاز ۵ نشان

دهنده بیشترین میزان رضایتمندی در نظر گرفته شد. بنابراین عدد ۳ به عنوان میانه نظری پاسخ‌ها انتخاب و میانگین امتیاز میزان رضایتمندی شهروندان را با عدد ۳ مقایسه شد. براساس نتایج به دست آمده از پژوهش، در کل منطقه میزان رضایت شهروندان دارای امتیاز ۲/۶۹ محاسبه گردید که از حد میانگین متوسط پایین‌تر است (جدول ۳).

جدول ۳- میانگین گویه‌های سنجش رضایتمندی شهروندان از مدیریت خدمات شهری

نام محله	خدمات شهری
امانیه	۳/۳۳
کیانپارس	۳/۷۴
پدافند هوایی	۲/۶۶
کیان آباد	۳/۵۷
سید خلف	۲/۴۹
زردشت	۲/۷۹
کیانشهر	۲/۹۸
کل منطقه	۲/۶۹

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

برای بررسی میزان رضایتمندی از مدیریت خدمات شهری منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز از نه گویه استفاده شد که شهروندان با استفاده از طیف ۷ تایی به پرسش‌ها، پاسخ دادند. نتایج جدول ۴، نشان می‌دهد که در بین همه شاخص‌های تحقیق، بالاترین میزان رضایت شهروندان، مربوط به شاخص نام‌گذاری معابر و نصب لوحه نام آن‌ها بوده است که امتیازی معادل ۳/۹۵ را کسب نموده است. رتبه دوم متعلق به احداث، توسعه و نگهداری فضای سبز عمومی و پارکها با امتیاز ۳/۸۲ و رتبه سوم به کنترل پاکیزگی و بهداشت محیط از طریق جمع‌آوری زباله، تنظیف معابر و... با امتیاز ۳/۳۲ بوده است. پایین‌ترین میزان رضایتمندی نیز در شاخص مشارکت دادن مردم در تصمیم‌گیری‌های مربوط به منطقه با امتیاز ۲/۱۰ دیده شده است.

جدول ۴- میانگین رضایتمندی شهروندان در حوزه مدیریت خدمات شهری

رتبه	میانگین	گویه	حوزه
۳	۳/۳۲	کنترل پاکیزگی و بهداشت محیط از طریق جمع‌آوری زباله و تنظیف معابر	
۲	۳/۸۲	احداث، توسعه و نگهداری فضای سبز عمومی و پارکها	
۶	۲/۹۱	ایجاد و توسعه مبلمان شهری	خدمات
۵	۲/۹۷	اقدام در جهت توسعه وسایل حمل و نقل عمومی	شهری
۷	۲/۷۵	تعیین محل مناسب برای توقف وسایل نقلیه عمومی	
۴	۲/۹۸	روشنایی و امنیت معابر در شب	

جهت روشن تر شدن بحث با استفاده از آزمون تحلیل واریانس، به سنجش ارتباط بین متغیر درآمد و رضایتمندی از شاخص های پژوهش، پرداخته شده است (جدول ۷).

جدول ۷- آزمون ANOVA تحلیل واریانس یک طرفه، درآمد و شاخص های تحقیق

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	متوسط مجموع مجذورات	مقدار F آزمون	سطح معناداری
بین گروهی	۱۵/۴۳۴	۴	۳/۸۵۸	۱/۱۸۹	۰/۰۰۰
میان گروهی	۲۵۵/۶۴۶	۳۹۵	۰/۵۷۱		
جمع	۲۴۱/۰۸۰	۳۹۹			

ماخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۶

مقدار F محاسبه شده عامل درآمد و رضایتمندی در خدمات شهری با سطح اطمینان ۹۵ درصد تفاوت معنادار وجود دارد (جدول ۷) با توجه به سطح معناداری آزمون در شاخص خدمات شهری، می توان استنتاج کرد که بین تحصیلات و رضایتمندی از خدمات شهری تفاوت معناداری وجود ندارد (جدول ۸).

جدول ۸- آزمون ANOVA تحلیل واریانس یک طرفه، تحصیلات و شاخص های تحقیق

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	متوسط مجموع مجذورات	مقدار F آزمون	سطح معناداری
بین گروهی	۲/۸۶۷	۴	۰/۷۱۷	۱/۱۸۹	۰/۳۱۵
میان گروهی	۲۳۸/۲۱۲	۳۹۵	۰/۶۰۳		
جمع	۳۹۹				

ماخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۸

نتیجه گیری و پیشنهادها

هریک از سازمان ها و تشکیلات فعال جامعه بشری وظایفی بر عهده دارند که برای برآورده کردن نیازهای جامعه انجام می گیرند؛ بنابراین موفقیت و شکست هر سازمانی در دستیابی به اهداف و انجام وظایفش، متکی بر مدیریت است که یکی از مهم ترین نقشها را به عهده دارد. اگر شهر همچون سازمانی در نظر گرفته شود، الزام است که در رأس آن عنصری برای برنامه ریزی آینده و اداره امور کنونی قرار گیرد. به جرأت می توان بیان نمود که در اکثر سازمان های کشور، یا نظام ارزیابی عملکرد اجرا نمی گردد و یا به طور صحیح و اصولی بکارگرفته نمی شود. اگر این مسائل و مشکلات مورد موشکافی قرار گیرند عمدتاً نقاط مشترک زیادی دارند که ریشه اکثر آنها در نبود یک نظام صحیح نظارتی و ارزیابی عملکرد می باشد. در این پژوهش سعی شد ابتدا با طرح مسئله به ضروریات و الزامات سنجش عملکرد به تاثیر گذاری و بهبود کارکرد مدیریت خدمات شهری و افزایش رضایت عمومی شهروندان پرداخته شود. نتایجی که از تحلیل نظرات شهروندان در ارتباط با

عملکرد مدیریت خدمات شهری به دست آمد بیانگر عملکرد نه چندان مطلوب شهرداری منطقه ۲ در ارائه خدمات شهری به شهروندان است. به طوری که میانگین نظرات شهروندان نشان دهنده رضایت پایین تر از حد متوسط بوده است. سازمانی مثل شهرداری زمانی در رسیدن به اهداف خود موفق خواهد شد که شهروندان از عملکرد این سازمان رضایت کامل داشته باشند. این مسئله ضرورت توجه شهرداری به مشکلات موجود و تلاش برای رفع آنها و نیز تلاش برای ایجاد یک رابطه فعال و کارآمد بین سازمان شهرداری به عنوان مجری و ارائه دهنده خدمات شهری و شهروندان به عنوان مصرف کننده این خدمات را ایجاب می کند. اهم پیشنهادهایی که در این پژوهش می توان با توجه به یافته ها ارائه داد به قرار زیر است.

- توزیع عادلانه امکانات و تسهیلات یکی از رسالت‌های شهرداری است. بدین سبب پسندیده آن است که سطح خدمات چه در خیابانهای اصلی و چه در خیابانهای فرعی و دور از محورهای ارتباطی به یکسانی توزیع گردد.
- ایجاد زمینه‌های افزایش مشارکت شهروندان در اداره امور شهر از طریق بسترسازی
- از آنجا که ارتباط بین شهرداری و مردم رابطه ای یک طرفه است باید بین شهرداری و شهروندان در تعامل با یکدیگر قرار دارند و رابطه بین آنها دو سویه شود. همان طور که از حقوق شهروندان سخن به میان می آید و شهروندان حق داشتن شهری پاک، روان، سبز و... دارند، وظایفی نیز در قبال شهری که در آن زندگی می کنند، دارا می باشند، بنابراین باید به آگاه سازی شهروندان نسبت به وظایف و مسئولیت های شهروندی، قوانین و مقررات شهری از طرق مختلف اقدام کرد.
- سرمایه گذاری و توسعه اماکن رفاهی، تفریحی و فرهنگی جهت افزایش رضایت شهروندان.

منابع و مأخذ:

۱. توکلی نیا، جمیله، و شمس پویا، محمدکاظم (۱۳۹۶) به سوی حکمروایی اجتماع محلی، کوششی در معرفی موضوعات و عرصه های کلیدی مورد پژوهی: محله درکه. فصلنامه آمایش محیط، ۱۰(۳۷)، ۱۹۵-۲۱۶.
۲. جودی، بهنام، موغلی، مرضیه، و خرمبخت، علی (۱۴۰۰) ارزیابی عملکرد مدیریت شهری پایدار با رویکرد رضایتمندی شهروندان در محلات شهر اردبیل. فصلنامه شهر پایدار، ۴(۴)، ۱۰۱-۱۱۷.
۳. حاجی لو، زهرا، ارغان، عباس، دریاباری، سیدجمال الدین، و فرهودی، رحمت الله (۱۳۹۷). تحلیلی بر عوامل موثر بر نظام مدیریت شهری کلان شهر تهران در راستای مدیریت یکپارچه شهری. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، ۹(۱)، ۱۵۹-۱۴۱.
۴. حسینی، سیدعبدالحسین (۱۳۹۹). سنجش میزان رضایتمندی شهروندان از عملکرد مدیریت شهری باتاکید بر خدمات شهری؛ نمونه موردی: شهر ایزد، دوماهنامه پژوهش در هنر و علوم انسانی، ۵(۶)، ۵۹-۶۸.
۵. حمیدی پور، زینب، رستگاران، افسانه، سواری، منصور، سیاحی، عاشور، و مرادی، پوریا (۱۳۹۶). گزیده اطلاعات مناطق و نواحی و محلات شهر اهواز. معاونت برنامه ریزی و توسعه سرمایه انسانی شهرداری کلان شهر اهواز، ۷۷ صفحه.
۶. خداحیم، سیامک (۱۳۸۰). بررسی وضعیت ارائه خدمات عمومی و بهینه سازی آن از دیدگاه شهروندان شیرازی، شهرداری شیراز، معاونت برنامه ریزی گروه مطالعات و پژوهش.
۷. رجب صلاحی، حمید (۱۳۸۱). ساختار حکومت محلی و چالش‌های تجربی. تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.
۸. رضایی، میثم، و زنگی آبادی، علی (۱۳۹۹) ارزیابی و تحلیل نقش کنشگران مدیریت شهری در مدیریت یکپارچه بافت تاریخی کلان شهر شیراز با استفاده از مدل ANP. فصلنامه آمایش جغرافیایی فضا، ۱۰(۳۶)، ۱۷۹-۱۹۶.
۹. رضایی، میثم، و شمس الدینی، علی (۱۳۹۸). تحلیلی بر رابطه حکمروایی خوب شهری و عدالت اجتماعی در فضاهای شهری (مورد مطالعه: شهر فردوسی - شهرستان شهریار). فصلنامه آمایش محیط، ۱۲(۴۵)، ۲۵-۴۸.
۱۰. شیخ محمدی، محمد (۱۳۸۴). مدیریت مشارکت پذیر بر اساس نظام پیشنهادها. انستیتو ایز ایران، تهران.
۱۱. فلاح پور، سجاد، حسین پور، اکبر، و آزاد مرد، رضا (۱۳۹۷). بررسی جایگاه شهر جهانی در مدیریت شهری کلان شهر تبریز. فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی، ۱(۲)، ۲۷۳-۲۹۳.
۱۲. کیانی، گشتاسب (۱۳۸۶). بررسی وضعیت و عملکرد مدیریت شهری نمونه موردی: سکونتگاه‌های شهری استان چهارمحال و بختیاری. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
13. Gutierrez Rodriguez, P., Vazquez Burguete, J., Vaughan, R., & Edwards, J. (2009). The Transformation of Municipal Services: towards Quality in the Public Sector, Spain. 12. Ipsos (2009) Citizen Satisfaction Survey, the City of Calgary, Canada.
14. Lee, C.E., Gim, G., & Yoo, B. (2009). The Effect of Relationship Quality on Citizen Satisfaction with Electronic Government Services. *The Marketing Management Journal*.
15. The Research Bureau. (2005). Citizen Satisfaction with Municipal Services and Quality of Life in Worcester, *Center for Community Performance Measurement, Worcester*. No 272, pp1-33.

16. Gregg, G., & Van Ryzin. (2007). Pieces of a puzzle: Linking government performance, citizen satisfaction, and trust, *Public Performance & Management Review*, 30(4), 521-535.

نشریه علمی اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی، دوره ۱، شماره ۱، پاییز ۱۴۰۲، صفحات ۸۳-۱۰۰

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۷/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۴

ارزیابی والویت‌سنجی پارک‌های شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۳ شهری کلان‌شهر مشهد)

زهراپارسانیک

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد ماهشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، ماهشهر، ایران

چکیده

پارک‌های شهری؛ منطقه‌ای پوشیده از گیاه در داخل و اطراف شهر است که دارای دو کارکرد مهم برای شهر است. تعدیل دما، تلطیف هوا و زیبایی. با توجه به کمبود سرانه فضای سبز و توزیع نامناسب آن در کلان‌شهر مشهد و اهمیت این موضوع در این پژوهش به ارزیابی والویت‌سنجی پارک‌های موجود در منطقه ۱۳ شهری کلان‌شهر مشهد بر اساس ۶ شاخص؛ امکانات، زیبایی، امنیت، دسترسی، توزیع - پراکندگی، مساحت - وسعت؛ و استفاده از مدل تاپسیس پرداخته شده است. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی با تاکید بر جنبه کاربردی و جمع‌آوری اطلاعات بر اساس پیمایش میدانی بوده است. نتایج حاصل از یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد؛ از میان ۱۳ پارک موجود در منطقه ثامن کلان‌شهر مشهد؛ تنها پارک امورشهر است که شاخص‌های مطلوبیت و کیفیت آن تا حدی ارتقاء یافته است. همچنین نتایج حاصل از مدل تاپسیس حاکی از آن است که پارک امور شهر با رتبه (CL) ۰/۹۹۳، پارک شهید فهمیده با رتبه (CL) ۰/۷۷۳، پارک میر با رتبه (CL) ۰/۶۲۵ دارای بالاترین و پارک کوچه عیدگاه با رتبه (CL) ۰/۲۴۰، و پارک جاویدان با رتبه (CL) ۰/۱۸۵ و پارک بهالتولیه با رتبه (CL) ۰/۱۴۰ دارای کمترین کیفیت و مطلوبیت می‌باشند.

کلمات کلیدی: پارک‌های شهری، فضای سبز، منطقه ۱۳ شهری، کلان‌شهر مشهد، مدل تاپسیس

مقدمه

بوستان‌ها و فضاهای سبز شهری، به عنوان بخشی از فضاهای مشاع شهری، علاوه بر تأثیرات زیست محیطی که از جمله مهمترین کارکردهای در نظرگرفت شده برای آنهاست، کارکردها و پیامدهای عمده دیگری نیز دارند. با کمبود منابع اولیه و آلودگی محیط زیست، توجه مجامع مختلف علمی به بحث طبیعت معطوف گردیده است. به نحوی که حفظ محیط زیست و رسیدن به توسعه پایدار، امروزه از موضوعات بنیادین مجامع علمی جهان است (قشقایی و منصوریان، ۱۴۰۰: ۵۱). پارک‌ها و فضاهای سبز موهبتی برای شهروندان است. استفاده درست شهروندان از اینگونه فضاها موجب بهبود کیفیت زندگی شهروندان و عدم استفاده از آنها موجب تجمع افراد خلافکار، افزایش جرایم و انحرافات خواهد گردید که خود موجب بروز ناامنی اجتماعی شهروندان خواهد شد (بهرامی، ۱۳۹۰: ۴۳). فضای سبز در شهرها بویژه در شهرهای بزرگ و صنعتی، دارای عملکردهای مختلفی می باشند. فضای سبز از یک سو موجب بهبود وضعیت زیست محیطی شهرها می شوند و از سوی دیگر شرایط مناسبی را برای گذران اوقات فراغت شهروندان تعبیه می کند. علاوه بر اینها، دارای عملکردهای کالبدی نیز می باشد. اثرات فضای سبز شهری از دیدگاه زیست محیطی مواردی چون کاهش آلودگی هوا کاهش آلودگی صوتی بهبود شرایط بیوکلیماتیک در شهر افزایش نفوذ پذیری خاک و تاثیر مثبت بر چرخه آب در محیط زیست شهری و افزایش کیفیت آب‌های زیرزمینی را شامل می شود. فضای سبز می تواند به طور قابل توجهی دمای هوا را کاهش دهد و یا به تلطیف هوا کمک کند. در بررسی اثرات روانی - اجتماعی فضای سبز باید گفت که انسان در هر شرایطی به چندساعت فضای ساکت و آرام نیاز دارد که فضای سبز می تواند این فضا را تامین نماید (ابراهیم‌زاده و جوکندانی ۱۳۸۷: ۴۵). پارک‌ها با حفظ مضمون خود بر حسب نوع استفاده، موقعیت یا ارزش، عناوین مختلفی پیدا کرده‌اند که بدون توجه به طبقه‌بندی آنها می توان تعدادی از آنها را نام برد. پارک عمومی، پارک شهر، پارک حومه، پارک ایالتی، پارک میان راه، پارک ملی، پارک ملی تاریخی، پارک ملی یادمان، پارک ملی نظامی، پارک ملی آثار تاریخی، پارک ملی حیات وحش، پارک نیمه ملی، پارک بین المللی، پارک جنگلی ملی، پارک طبیعی و... (قشقایی و منصوریان، ۱۴۰۰: ۵۵). پیامدهای توسعه شهری و پیچیدگیهای معضلات زیست محیطی آنها موجودیت فضای سبز و گسترش آن را برای همیشه اجتناب ناپذیر کرده است (مجنونیان، ۱۳۷۴: ۱). از سویی دیگر می توان گفت هدف اصلی در طراحی فضای سبز دستیابی به آثار اجتماعی و روانی آن در هرچه نزدیک تر کردن انسان و طبیعت به یکدیگر است. هرچند از کارکرد فضای سبز در ساخت کالبدی شهر و کارکرد زیست محیطی آن نیز می توان انتظار بازدهی اجتماعی و روانی داشت (تقوایی ۱۳۸۲: ۴۱). یکی از مهمترین اهداف در مطالعات شهری ایجاد تعادل است. چنانچه طرز قرارگیری و توزیع خدمات شهری و کاربری‌ها، از جمله فضای سبز، دارای تعادل باشد، همه قشرهای جامعه تا حد امکان از آنها بهره مفید خواهد برد. بنابراین مفهوم سرانه فضای سبز تنها می تواند برای آن نوع فضای سبز به کار رود که برای گذران اوقات فراغت، بازی و تفریح مهیا شده است. کشور ایران با وجود عدم بهره‌برداری صحیح از اراضی و منابع آبی، از نظر سطح فضای سبز پایین - تر از حد استاندارد جهانی قرار دارد. براساس معیارهای وزارت مسکن و شهرسازی، سرانه مناسب برای فضای سبز شهرهای کشور بین ۱۵-۱۲ مترمربع تعیین شده است، در حالی که در وضع موجود بسیاری از شهرها، این سرانه کمتر از ۳۰٪ این ارقام است. بر مبنای این یکی از مسائل مطرح در زمینه مکانیابی، تعیین مکان بهینه پارک و فضای سبز شهری می باشد. استقرار پارک‌های شهری از یک سو به جهت تأثیری که بر کیفیت زندگی شهری دارند و از

سوی دیگر به جهت بار مالی بدون بازگشت مستقیم سرمایه و سود که برای شهرداریها به جای می‌نهند، ارزش بررسی گسترده را دارند (رستم خانی و لقانی، ۱۳۸۱: ۱).

بنابراین با توجه به اهمیت موضوع در این تحقیق پس از شناسایی پارک‌های موجود در منطقه ۱۳ شهری کلان‌شهر مشهد با اولویت‌بندی بر اساس ۶ شاخص؛ امکانات، زیبایی، امنیت، دسترسی، توزیع-پراکندگی، مساحت - وسعت؛ مولفه‌های ذکر شده مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این ارتباط می‌توان به سوال اصلی تحقیق اشاره کرد:

- ارزیابی و اولویت‌بندی پارک‌ها در منطقه ۱۳ شهری کلان‌شهر مشهد با توجه به مولفه‌های انتخابی تحقیق چگونه است؟

پیشینه تحقیق

با توجه به مطالب ارائه شده در ارتباط با موضوع؛ در این تحقیق سعی شده نزدیکترین منابع تحقیقی اشاره گردد. در ادامه به برخی مطالعات انجام گرفته در سطح داخلی و بین‌المللی می‌توان اشاره کرد. شکور و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان تحلیلی بر نقش پارک‌ها و فضای سبز شهری در ارتقای کیفیت زندگی در منطقه ۶ شهرداری شهر شیراز پرداخته‌اند. نتایج مطالعات حاکی از آن است که برای شهروندان شیرازی شاخص زیست محیطی با میانگین رتبه‌ای ۴/۵۸ بیشترین تاثیر و شاخص زیبایی شناختی با میانگین رتبه‌ای ۲/۸۷ کمترین تاثیر را بر کیفیت زندگی داشته است.

معروف‌نژاد و امیری (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی مطلوبیت پارک‌ها از منظر گردشگری شهری و گذران اوقات فراغت شهروندان با استفاده از مدل کوپراس در منطقه ۲ شهری کلان‌شهر اهواز پرداخته است. نتایج پژوهش نشانگر سرانه پایین و حداقلی پارک‌های منطقه دو (۹/۳۶ متر مربع) نسبت به استانداردهای جهانی و ملی است. همچنین بر اساس نتایج آزمون Anova، با توجه به مقدار محاسبه شده F که از ۰/۰۵ بیشتر است میانگین رضایت مخاطبان از شاخص‌ها در پارک‌های مورد مطالعه تفاوت معناداری را نشان می‌دهد. نتایج حاصل از مدل کوپراس نیز از ۲۳ پارک در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد: پارک جزیره، پارک ۴۲ هکتاری و پارک دولت به ترتیب با ارزش نهایی؛ ۰/۰۶۱۵، ۰/۰۵۶۹، ۰/۰۰۵۵۴، در رتبه اول تا سوم از حیث شاخص‌های مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

مروتی و بیدکانی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی وضعیت پارک‌ها و فضای سبز شهری با استفاده از مدل الکترو در شهر اردکان پرداخته‌اند. نتایج به دست آمده نشان داد از بین پارک‌های مورد بررسی، پارک فرهنگیان واقع در خیابان صدرآباد شهرک ولیعصر، در مقایسه با چهار پارک دیگر، توانسته است عملکرد بهتری را از خود نشان و شاخص‌های مورد بحث را به خود اختصاص دهد. این پارک ۱۹۰۰۰ مترمربع مساحت دارد و مجهز به ایستگاه سلامتی و تفریحی است و فاصله آن تا مرکز شهر (میدان ۱۵ خرداد) ۳/۶ کیلومتر است.

سرور و محمدی‌ده‌چشمه (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان تحلیلی بر وضعیت فضای سبز شهری در شهر شهرکرد پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد سرانه فضای سبز شهری شهرکرد ۵/۳ متر مربع برآورد شده است. که با سرانه استاندارد وزارت مشکن و شهرسازی کشور (۱۲-۷ متر مربع) فاصله دارد و کمبود آن مشهود است.

استادی وهمکاران^۱ (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی و رتبه‌بندی مناطق شهری با تأکید بر کیفیت اکولوژیکی پارک‌ها و فضای سبز به روش تاپسیس در مناطق شهری مشهد پرداخته‌اند. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که منطقه ۵ دارای بهترین کیفیت اکولوژیکی است و در نقطه مقابل منطقه ۱۲ مشهد نامطلوبترین کیفیت اکولوژیکی را داراست.

پوراحمد وهمکاران^۲ (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل فضایی توزیع و پراکنش پارک‌های شهری کرج پرداخته‌اند. نتایج حاصله از تحلیل وضعیت توزیع پارک‌های شهری در مناطق ۱۲ گانه شهر کرج نشان از عدم تعادل در توزیع و پراکنش این پارک‌ها نسبت به جمعیت مناطق دارد. منطقه ۸ و ۱۱ دارای سرانه مناسب و مناطق دیگر دارای کمبود در سرانه و مساحت و همچنین توزیع نامتعادل پارک‌های شهری هستند. نتایج مدل تاپسیس نیز نشانگر رتبه بالای مناطق ۸ و ۱۱ در برخورداری از پارک‌های شهری است.

پریزادی وهمکاران^۳ (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان مکان‌یابی فضای سبز شهری (پارک‌های درون شهری) با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی در منطقه ۹ کلان‌شهر مشهد پرداخته‌اند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که فضای سبز منطقه ۹ با توجه به معیارهای مکان‌یابی از پراکنش مناسبی برخوردار نبوده و از طرفی فضاهاى سبز موجود جوابگوی نیازهای جمعیتی در آینده نیست.

مورگان وهمکاران^۱ (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان بررسی روابط بین دسترسی به پارک‌های شهری و شاخص‌های کیفی پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد شناخت و اصلاح سطح کیفی‌سازی پارک‌های شهری در به وجود آوردن عدالت فضایی در توزیع آن‌ها در محلات گوناگون شهر منتهی می‌شود.

ون وهمکاران^۲ (۲۰۱۳) در مقاله‌ای با عنوان، نابرابری فضایی در پراکندگی و توزیع پارک‌ها و فضای سبز در ایالات متحده آمریکا پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد در مناطق شهری و حومه یک ارتباط منفی بین سطحی از طبقات اجتماعی و فقر با امکان دسترسی فضایی به پارک‌ها و فضای سبز وجود دارد. چانگ و لیاو^۳ (۲۰۱۱) در مقاله‌ای با عنوان مطالعه مدل یکپارچه در تحلیل امکانات عمومی شهری و توزیع عدالت فضایی از منظر پارک‌های شهری پرداخته‌اند. نتایج تحقیق حاکی از آن است نابرابری‌های مناطق شهری اثرات بدی در خدمات‌رسانی به پارک‌شهری و توسعه فضایی آن‌ها می‌گذارد. هزینه و اتلاف زمان سفر و همچنین رفت و آمد شهروندان و رفتارهای متفاوت آن‌ها در مسایل ترافیکی و توزیع و نحوه قرارگیری پارک‌های شهری در امکان دسترسی و استفاده آن‌ها تاثیرگذار است.

¹Morgan et al

²Wen et al

³Chang and Liao

مفاهیم و مبانی نظری

مفهوم پارک و انواع آن

پارک شهری به پارکی گفته می‌شود که دارای جنبه‌های تفریحی، تفرجی، فرهنگی و بالاخره زیست محیطی و سالم سازی محیط است و جنبه سرویس دهی به مناطق مختلف شهر را دارد. اغلب آنچه از تفرجگاه‌های معمولی، تصور می‌شود این است که تفرجگاه، منطقه‌ای است با درختزارهای پراکنده با فضای باز و کف پوش چمنی که به صورت مصنوعی یا طبیعی احداث و تنها به دستکاری و آرایش آن اکتفا شده است. این نوع فضا سازی در شهرها برای تفرج عامه، جا افتاده -ترین شیوه برای احداث تفرجگاه‌ها به شمار می‌رود. امروزه در تعریف پارک جدا از سیمای فیزیکی آن، تفرج نقش اساسی دارد (قشقایی و منصوریان، ۱۴۰۰: ۵۵). در جدول ۱، انواع پارک‌ها و فعالیت‌های مجاز در آن‌ها و همچنین در جدول ۲، نیازمندی‌های هر پارک شهری نشان داده شده است (ایران‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۹).

جدول ۱- انواع پارک‌ها و نوع فعالیت‌های مجاز در آن‌ها

نوع پارک	مساحت	شعاع عملکرد	فعالیت مجاز
همسایگی	کمتر از نیم هکتار	۲۰۰ متر	زمین بازی کودکان، محلی برای نشستن و کنترل کودکان
محل‌های	۱-۲ هکتار	۴۰۰ تا ۶۰۰	گذران اوقات فراغت، قدم زدن، روزنامه خواندن و ...
ناحیه‌ای	۲-۴ هکتار	۸۰۰-۱۲۰۰	گذران اوقات فراغت، نشستن، قدم زدن، دویدن، دوچرخه سواری، اسکیت و ...
منطقه‌ای	۴-۶ هکتار	۲۵۰۰-۱۵۰۰	برگزاری مراسم و گردهمایی، دو، ورزشهای گروهی و
شهری و منطقه‌ای	بیش از ۱۰ هکتار	۲۵ تا ۳۰ دقیقه رانندگی	کلیه فعالیت‌های در پارک‌های دیگر را می‌توان در خود جای دهد

مأخذ: صالحی و همکاران، ۱۳۹۲.

در تقسیم‌بندی کلی از اجزای بخش غیر زنده پارک‌ها می‌توان مجموعه عناصر را به دو دسته تقسیم نمود: دسته اول: تأسیسات که عبارت‌اند از عناصر سازه‌ای اصلی و برخی از تأسیسات رفاهی و تفریحی که عمدتاً غیر منقول است و در محدوده فضای سبز احداث می‌شوند: شامل نگهداری، سردر ورودی، موتور خانه، انبار، کتابخانه، فروشگاه‌های تجاری، خدماتی و فرهنگی می‌باشند. دسته دوم: تسهیلات: عناصر منقولی که در محل‌های مناسب از فضای سبز نصب می‌شوند و جابه‌جایی و یا تغییر آنها به راحتی امکان‌پذیر است. این عناصر در حکم مبلمان پارک‌های شهری هستند و تابلوها، چراغ‌های روشنایی، معابر، میز و نیمکت و را شامل می‌شوند (قشقایی و منصوریان، ۱۴۰۰: ۵۶).

جدول ۲- نیازمندی پارک‌های شهری

نیازها	توضیحات
مبلمان	نیمکت، زباله دان، تابلوهای راهنمایی، تابلوهای اعلانات، پایه‌های مخصوص روشنایی، دروازه‌های ورودی، خروجی، حصار، مکان پیک نیک، فضاهای خصوصی و خلوت، سایبان
ابنیه	کتابخانه، نمایشگاه، گالری، آمفی تاتر، آبنما، کیوسک‌های فروش مجلات
تأسیسات	توالت، دستشویی، کافه تریا و رستوران، خدمات درمانی و کمک‌های اولیه
رفاهی	مکان پیک‌نیک، فضاهای خصوصی و خلوت، سایبان
تجهیزات	موتورخانه (آب و برق)، انبار نگهداری وسایل، گلخانه نهالستان، محل تهیه کود و کمپوست، مکان استراحت
رفاهی	مستخدمین پارک
وسایل بازی	این نوع وسایل تنوع زیادی داشته و متناسب با طبقات سنی (کودکان و نوجوانان) تغییر می‌کند و با توجه به فرهنگ و سن هر جامعه این نوع وسایل متفاوتند
زمین بازی	زمین بازی والیبال، بسکتبال، تنیس، بدمیتون، تنیس روی میز
نشانه‌های	مجسمه‌های اساطیر، مشاهیر، بزرگان و شخصیت‌های مورد علاقه جوامع، کتیبه‌ها، نقش‌های برجسته، یاد بود
تجسمی	احداث بوستان، سردرهای ویژه، ورودی‌های سبز طراحی شده با استفاده از هرس

مأخذ: ایران نژاد و همکاران، ۱۳۹۰.

فضای سبز شهری^۱

فضای سبز شهری و پارک‌های موجود در شهر نه تنها ارزش تفریحی داشته و محل مناسبی برای سپری کردن اوقات فراغت مردم به شمار می‌آید، بلکه این فضاها در موارد بسیاری از توسعه بی‌قواره و نسنجیده شهرها نیز جلوگیری می‌کند. امروزه با توجه به سرطان‌زایی محیط شهری بر اعتبار و اهمیت فضاهای سبز و پارک‌های شهری افزوده شده استفاده از گیاهان به عنوان حریم بصری، استفاده از درختکاری به عنوان حریم حفاظتی است (مهدی‌نژاد، ۱۳۷۰: ۲۹). تنوع زیستی و حفاظت از محیط زیست کاهش آلودگی هوا و صوتی، معتدل کردن هوا، سایه افکنی و تنظیم میکروکلیم، کمک به آرام کردن جریان‌های سیل و کیفیت آب، ایجاد سطح نفوذپذیری برای جذب آب و ایجاد فرصت‌هایی برای مطالعات تاریخی و محیطی، از عملکردهای مهم اکولوژیک فضای سبز شهری است (Wright, 344:2000). ایجاد مکان‌های مناسب برای ورزش، تفریح، در جهت سالم نگه داشتن سلامتی انسان و در دسترس بودن این فضاها برای همه ساکنان شهر و به وجود آوردن محیط‌های آرام در شهر می‌تواند به عنوان عاملی مهم در جهت سلامتی اجتماعی و در بیشتر بحث‌ها بر پارک‌ها و فضای سبز شهری به عنوان یک راهکار بسیار مهم که می‌تواند کیفیت زندگی اجتماعی شهری را بالا ببرد تأکید شده است (Kaplan, R, 1992:127). جین جکوب (۱۳۸۶)؛ منتقد شهرسازی معاصر معتقد است که پارک باید درجایی باشد که زندگی در آن موج می‌زند جایی که در آن فرهنگ و فعالیت‌های بازرگانی و مسکونی است. تعدادی از بخش‌های شهری دارای چنین نقاط کانونی ارزشمندی از زندگی هستند که برای ایجاد پارک‌های محلی یا میدانی عمومی مناسب به نظر

می‌رسند (سعیدنیا، ۱۳۸۵: ۲). براین اساس مکانیابی فضای سبز باید از اصولی چون مرکزیت، سلسه مراتب و دسترسی تبعیت کند. مرکزیت فضای سبز به این مفهوم است که فضای سبز حتی المقدور در مرکز محله، ناحیه و یا منطقه شهری مکانیابی شود. همچنین فضاهای سبز در مقیاس های متفاوت اعم از پارک های محله‌ای، منطقه‌ای و امثال آن‌ها باید با ساختار کالبدی متناظر خود انطباق داشته باشد. به‌عنوان مثال پارک منطقه‌ای در محدوده منطقه پیشنهاد شود. Ulrich (R.S., 2002: 447). یکی از معیارهای دیگری که در مکانیابی فضای سبز باید به آن توجه شود، معیار «دسترسی» است. به این مفهوم که پارک‌های شهری باید از چهار جهت به شبکه ارتباطی دسترسی داشته باشند تا بدین طریق هم جمعیت بیشتری از آن‌ها استفاده کند و هم امکان نظارت اجتماعی و امنیت پارک افزایش یابد. بدین ترتیب امکان بهره‌برداری دیداری از جلوه‌های زیبای پارک برای رهگذران از چهار جهت فراهم می‌شود (قرخلو و جان بابانزاد، ۱۳۸۷، ۳۷).

موادوروش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و بر اساس روش تحقیق پیمایشی با تاکید بر پرسشنامه می‌باشد. روش گردآوری داده به صورت کتابخانه‌ای و پیمایش بوده است که هر دو به طور مستقل مورد توجه قرار گرفته است. هدف تحقیق حاضر بررسی وضعیت پارک‌ها و فضای سبز منطقه ۱۳ کلان‌شهر مشهد از نظر مولفه های انتخابی تحقیق (امکانات، زیبایی، امنیت، دسترسی، توزیع - پراکندگی، مساحت - وسعت) بوده است. برای اولویت‌سنجی و کیفیت پارک و فضاهای سبز منطقه ۱۳ کلان‌شهر مشهد در قالب ۶ مولفه اطلاعات لازم طی نظرسنجی از شهروندان مورد مطالعه جمع‌آوری گردید. جهت جمع‌آوری اطلاعات به‌وسیله یک پرسشنامه چند معیاری بر مبنای طیف ۵ درجه ای لیکرت با ضرائب ۱،۲،۳،۴،۵ و گزینه‌های خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد در نظر گرفته شد. جامعه آماری پژوهش شهروندان ساکن منطقه ۱۳ و حجم نمونه شامل ۳۷۷ نفر بوده است. همچنین جهت برآورد حجم نمونه برای توزیع پرسشنامه، از فرمول کوکران و با روش طبقه بندی تصادفی ساده انجام گردید. وزن‌دهی متغیرها توسط مدل آنتروپی‌شانون^۱ و تحلیل داده ها با استفاده از تکنیک رتبه‌بندی تاپسیس^۲ انجام شده است.

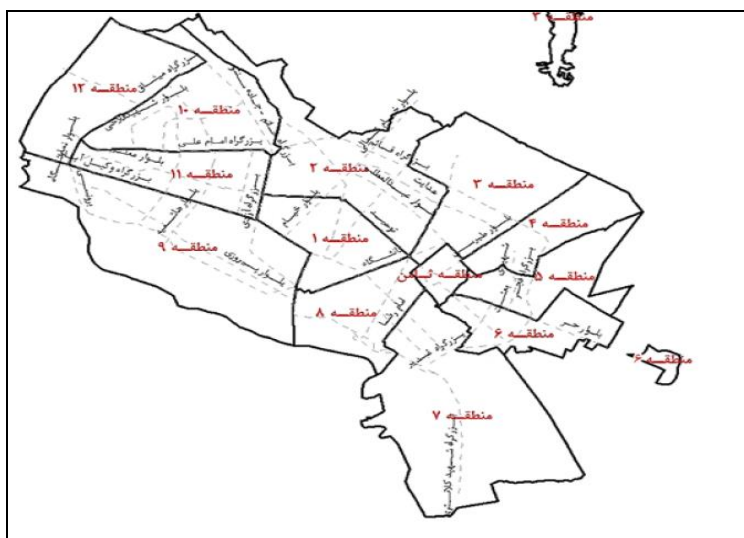
معرفی محدوده مورد مطالعه پژوهش

مشهد کلان‌شهری در شمال‌شرقی ایران و مرکز استان خراسان رضوی است. این شهر در زمان افشاریان، پایتخت ایران بود. مشهد با ۳۲۸ کیلومتر مربع مساحت، دومین شهر پهناور ایران بعد از تهران است. براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ این شهر با ۳۰۰۱۱۸۴ نفر، دومین شهر پرجمعیت ایران پس از تهران است (شکل ۱). شهر مشهد دارای ۱۳ منطقه شهرداری است که منطقه ثامن به عنوان منطقه‌ی ۱۳ شهرداری این شهر از نظر محدوده قانونی از شمال به محله نوغان (قطاع ۲) - حدفاصل حرم مطهر، خیابان شیرازی، چهارراه شهدا، خیابان آیت ا.ب. هجرت، میدان راه آهن، بولوار شهید کامیاب،

¹Shannon Entropy

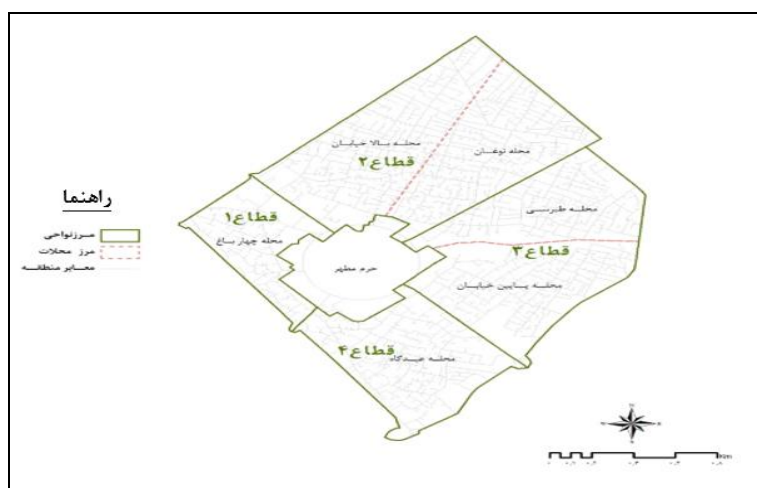
²Topsis

چهارراه مقدم طبرسی، خیابان طبرسی و از جنوب به محله عیدگاه (قطاع ۴) - حد فاصل حرم مطهر، خیابان نواب صفوی، میدان پنج راه، خیابان ۱۷ شهریور، میدان ۱۷ شهریور، بازار رضا و میدان بیت المقدس و از شرق به محله میر (قطاع ۳) - حد فاصل حرم مطهر، خیابان طبرسی، چهارراه مقم طبرسی، بولوار وحدت، میدان پنج راه، خیابان نواب صفوی و از غرب به محله چهارباغ (قطاع ۱) حد فاصل حرم مطهر، میدان بیت المقدس، خیابان شهید اندرزگو، چهارراه خسروی، خیابان آزادی، چهارراه شهید، خیابان شیرازی منتهی می گردد. مساحت کل منطقه ثامن ۲۶۸ هکتار است (شکل ۲). توزیع فضای سبز (پارک‌ها و بوستان‌های شهری) کلان‌شهر مشهد به تفکیک مناطق ۱۳ گانه آن در شکل ۳، نشان داده شده است.

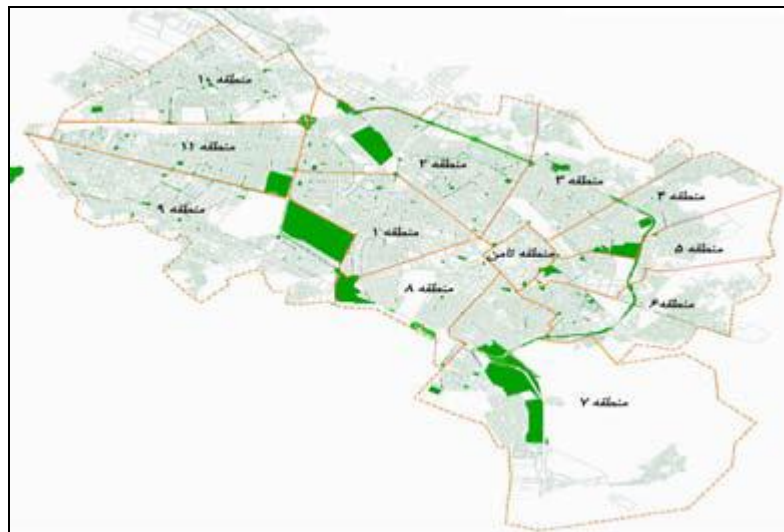
شکل ۱: موقعیت جغرافیایی محدوده مناطق ۱۳ گانه شهری کلان‌شهر مشهد

مآخذ: شهرداری مشهد، ۱۳۹۵.

شکل ۲: موقعیت منطقه ۱۳ شهری کلان‌شهر مشهد

مآخذ: شهرداری مشهد، ۱۳۹۵.

شکل ۳: توزیع فضای سبز مناطق ۱۳ گانه شهری کلان‌شهر مشهد

مأخذ: صالحی فرد وهمکاران، ۱۳۸۹: ۶۷.

بحث و یافته‌ها

در این مطالعه براساس شناخت شرایط جغرافیایی، اجتماعی- اقتصادی و کالبدی- فیزیکی منطقه مورد مطالعه، عوامل موثر (معیارها) شناسایی شدند. بر این اساس پس از شناسایی پارک‌های موجود در منطقه ۱۳ کلان‌شهر مشهد با اولویت بندی بر اساس ۶ شاخص؛ امکانات، زیبایی، امنیت، دسترسی، توزیع- پراکندگی، مساحت- وسعت؛ مولفه‌های ذکر شده مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. پس از ۷ مرحله بررسی با استفاده از تکنیک Topsis که به شرح کامل در زیر آمده است پرداخته شد. گام اول؛ تشکیل ماتریس داده‌ها و امتیاز دهی به شاخص‌ها بوده است که در جدول ۳، نشان داده شده است.

جدول ۳- ماتریس داده‌ها و امتیازدهی به شاخص‌ها

نام پارک	امکانات	زیبایی	امنیت	دسترسی	توزیع- پراکندگی	مساحت- وسعت
شهید فهمیده	۵	۶	۵	۵	۶	۵
امور شهر	۶	۷	۷	۶	۶	۵
بخارایی	۴	۵	۴	۳	۵	۴
گودال ترک‌ها	۴	۶	۵	۵	۵	۴
ساعی ۱	۳	۶	۵	۳	۴	۴
میر	۴	۶	۵	۶	۵	۳
خطی حاشیه کامیاب	۳	۴	۵	۶	۵	۴
کوچه حمام باغ	۳	۴	۴	۲	۴	۳
کوچه عید گاه	۲	۳	۵	۴	۴	۲
امیر	۲	۴	۴	۵	۴	۳

کوچه عباس قلی خان	۴	۴	۴	۴	۴	۴
بها التولیه	۲	۲	۵	۳	۲	۲
جاویدان	۲	۲	۵	۲	۶	۲

گام دوم: بی مقیاس کردن ماتریس داده‌ها می‌باشد که از رابطه‌ی (۱)، بدست آمده است. در جدول ۴، نشان داده شده است.

$$\sum_{i=1}^m a_{ij}^2 = n_{ij} \quad \text{رابطه (۱)}$$

جدول ۴- بی مقیاس کردن ماتریس داده‌ها

نام پارک	امکانات	زیبایی	امنیت	دسترسی	توزیع- پراکندگی	مساحت- وسعت
شهید فهمیده	۰/۳۸۶	۰/۳۴۴	۰/۲۸۳	۰/۳۱۶	۰/۳۵۱	۰/۳۸۵
امور شهر	۰/۴۶۳	۰/۴۰۱	۰/۳۹۶	۰/۳۷۹	۰/۳۵۱	۰/۳۸۵
بخارایی	۰/۳۰۹	۰/۲۸۷	۰/۲۲۶	۰/۱۹	۰/۲۹۳	۰/۳۰۸
گودال ترک‌ها	۰/۳۰۹	۰/۳۴۴	۰/۲۸۳	۰/۳۱۶	۰/۲۹۳	۰/۳۰۸
ساعی ۱	۰/۲۳۱	۰/۳۴۴	۰/۲۸۳	۰/۱۹	۰/۲۳۴	۰/۳۰۸
میر	۰/۳۰۹	۰/۳۴۴	۰/۲۸۳	۰/۳۷۹	۰/۲۹۳	۰/۲۳۱
خطی حاشیه کامیاب	۰/۲۳۱	۰/۲۲۹	۰/۲۸۳	۰/۳۷۹	۰/۲۹۳	۰/۳۰۸
کوچه حمام باغ	۰/۲۳۱	۰/۲۲۹	۰/۲۲۶	۰/۱۲۶	۰/۲۳۴	۰/۲۳۱
کوچه عید گاه	۰/۱۵۴	۰/۱۷۲	۰/۲۸۳	۰/۲۵۳	۰/۲۳۴	۰/۱۵۴
امیر	۰/۱۵۴	۰/۲۲۹	۰/۲۲۶	۰/۳۱۶	۰/۲۳۴	۰/۲۳۱
کوچه عباس قلی خان	۰/۳۰۹	۰/۲۲۹	۰/۲۲۶	۰/۲۵۳	۰/۲۳۴	۰/۳۰۸
بها التولیه	۰/۱۵۴	۰/۱۷۲	۰/۲۸۳	۰/۱۹	۰/۱۱۷	۰/۱۵۴
جاویدان	۰/۱۵۴	۰/۱۱۵	۰/۲۸۳	۰/۱۲۶	۰/۳۵۱	۰/۱۵۴

گام سوم: ماتریس بی مقیاس موزون است. برای این کار لازم است اوزان شاخص‌ها را داشته باشیم که با استفاده از روش آنتروپی شانون و رابطه‌ی (۲) و (۳)، بدست می‌آید. در جدول ۵، ماتریس بی مقیاس موزون داده‌ها و در جدول ۶، اوزان داده - ها نشان داده شده است.

$$P_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{j=1}^n a_{ij}} \quad \text{رابطه (۲)}$$

$$E_j = -K \sum [P_{ij} \ln P_{ij}] \quad \text{رابطه (۳)}$$

جدول ۵- ماتریس بی‌مقیاس موزون دادها

نام پارک	امکانات	زیبایی	امنیت	دسترسی	توزیع - پراکندگی	مساحت - وسعت
شهید فهمیده	۰/۱۱۳	۰/۱	۰/۰۷۹	۰/۰۹۲	۰/۱	۰/۱۱۱
امور شهر	۰/۱۳۶	۰/۱۱۶	۰/۱۱۱	۰/۱۱۱	۰/۱	۰/۱۱۱
بخارایی	۰/۰۹۰	۰/۰۸۳	۰/۰۶۳	۰/۰۵۵	۰/۰۸۳	۰/۰۸۸
گودال ترک‌ها	۰/۰۹۰	۰/۱	۰/۰۷۹	۰/۰۹۲	۰/۰۸۳	۰/۰۸۸
ساعی ۱	۰/۰۶۸	۰/۱	۰/۰۷۹	۰/۰۵۵	۰/۰۶۶	۰/۰۸۸
میر	۰/۰۹۰	۰/۱	۰/۰۷۹	۰/۱۱۱	۰/۰۸۳	۰/۰۶۶
خطی حاشیه کامیاب	۰/۰۶۸	۰/۰۶۶	۰/۰۷۹	۰/۱۱۱	۰/۰۸۳	۰/۰۸۸
کوچه حمام باغ	۰/۰۶۸	۰/۰۶۶	۰/۰۶۳	۰/۰۳۷	۰/۰۶۶	۰/۰۶۶
کوچه عیدگاه	۰/۰۴۵	۰/۰۵	۰/۰۷۹	۰/۰۷۴	۰/۰۶۶	۰/۰۴۴
امیر	۰/۰۴۵	۰/۰۶۶	۰/۰۶۳	۰/۰۹۲	۰/۰۶۶	۰/۰۶۶
کوچه عباس قلی خان	۰/۰۹۰	۰/۰۶۶	۰/۰۶۳	۰/۰۷۴	۰/۰۶۶	۰/۰۸۸
بها التولیه	۰/۰۴۵	۰/۰۵	۰/۰۷۹	۰/۰۵۵	۰/۰۳۳	۰/۰۴۴
جاویدان	۰/۰۴۵	۰/۰۳۳	۰/۰۷۹	۰/۰۳۷	۰/۱	۰/۰۴۴

جدول ۶- ماتریس بی‌مقیاس موزون دادها

شاخص گزینه	امکانات C1	زیبایی C2	امنیت C3	دسترسی C4	توزیع و پراکندگی C5	مساحت/وسعت C6
EJ	۰/۹۷۳	۰/۹۸۰	۰/۹۹۲	۰/۹۷۷	۰/۹۸۸	۰/۹۸۲
DJ	۰/۰۲۶	۰/۰۱۹	۰/۰۰۷	۰/۰۲۲	۰/۰۱۱	۰/۰۱۷
WJ	۰/۲۵۴	۰/۱۸۶	۰/۰۶۸	۰/۲۱۵	۰/۱۰۷	۰/۱۶۶

اکنون می‌توان ماتریس بی‌مقیاس شده‌ی موزون را بدست آورد. برای این منظور، ماتریس بی‌مقیاس شده را در ماتریس $W_{n \times n}^{-1}$ که عناصر قطر اصلی آن اوزان شاخص‌ها و دیگر عناصر آن صفر است ضرب می‌کنیم (رابطه ۴).

$$V = n \times W_{n \times n}$$

رابطه (۴)

$$\left(\begin{array}{cccccc} 0.254 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0.186 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0.068 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0.215 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0.107 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0.166 \end{array} \right)$$

گام چهارم: باید ایده آل‌های مثبت و منفی برای هر شاخص با استفاده از رابطه (۵) و (۶)، بدست آوریم.

$$J+ = [\max Vj1, \max Vj2, \max Vj3, \max Vj4, \max Vj5, \max Vj6] \quad \text{رابطه (۵)}$$

$$J- = [\min Vj1, \min Vj2, \min Vj3, \min Vj4, \min Vj5, \min Vj6] \quad \text{رابطه (۶)}$$

$$J+ = [0/116, 0/072, 0/028, 0/080, 0/039, 0/062]$$

$$J- = [0/039, 0/021, 0/016, 0/026, 0/013, 0/025]$$

گام پنجم: به دست آوردن میزان فاصله‌ی هر گزینه از ایده آل مثبت و منفی است (جدول ۷ و ۸).

جدول ۷- داده‌های به دست آمده فاصله از ایده آل مثبت

نام پارک	فاصله از ایده آل مثبت
شهید فهمیده	۰/۰۲۷
امور شهر	۰/۰۰۱
بخارایی	۰/۰۶۲
گودال ترک‌ها	۰/۰۴۵
ساعی ۱	۰/۰۷۴
میر	۰/۰۴۸
خطی حاشیه کامیاب	۰/۰۶۸
کوچه حمام باغ	۰/۰۹۰
کوچه عید گاه	۰/۱
امیر	۰/۰۹۰
کوچه عباس قلی خان	۰/۰۶۰
بها التولیه	۰/۱۰۷
جاویدان	۰/۱۱۴

جدول ۸- داده‌های به دست آمده فاصله از ایده آل منفی

نام پارک	فاصله از ایده آل منفی
شهید فهمیده	۰/۰۹۳
امور شهر	۰/۱۱۶
بخارایی	۰/۰۶۰
گودال ترک‌ها	۰/۰۷۶
ساعی ۱	۰/۰۵۵
میر	۰/۰۸۱
خطی حاشیه کامیاب	۰/۰۶۸
کوچه حمام باغ	۰/۰۳۳
کوچه عید گاه	۰/۰۳۲
امیر	۰/۰۴۸
کوچه عباس قلی خان	۰/۰۵۸
بها التولیه	۰/۰۱۸
جاویدان	۰/۰۲۶

گام ششم: میزان نزدیکی نسبی هرگزینه با راه حل ایده‌آل می‌باشد؛ هرچه مقدار CL به عدد یک نزدیک‌تر باشد، راه کار بهتری است (جدول ۹).

جدول ۹- میزان نزدیکی هرگزینه با راه حل ایده آل

نام پارک	مقدار CL (حد ایده آل)
شهید فهمیده	۰/۷۷۳
امور شهر	۰/۹۹۳
بخارایی	۰/۴۸۹
گودال ترک‌ها	۰/۶۲۵
ساعی ۱	۰/۴۲۴
میر	۰/۶۲۵
خطی حاشیه کامیاب	۰/۴۹۹
کوچه حمام باغ	۰/۲۶۵
کوچه عید گاه	۰/۲۴۰
امیر	۰/۳۴۹
کوچه عباس قلی خان	۰/۴۸۹
بها التولیه	۰/۱۴۰
جاویدان	۰/۱۸۵

گام هفتم و در نهایت : با توجه به مقادیر CL ها، می‌توان رتبه‌بندی ایده‌آل پارک‌های شهری محدوده مورد مطالعه را انجام و مشخص نمود (جدول ۱۰).

جدول ۱۰- رتبه‌بندی پارک‌های منطقه‌ی ۱۳ شهری کلان‌شهر مشهد

رتبه ی ایده آل پارک	نام پارک	مقدار CL
۱	امور شهر	۰/۹۹۳
۲	شهید فهمیده	۰/۷۷۳
۳	میر	۰/۶۲۵
۴	گودال ترک ها	۰/۶۲۵
۵	خطی حاشیه کامیاب	۰/۴۹۹
۶	کوچه عباس قلی خان	۰/۴۸۹
۷	بخارایی	۰/۴۸۹
۸	ساعی ۱	۰/۴۲۴
۹	امیر	۰/۳۴۹
۱۰	کوچه حمام باغ	۰/۲۶۵
۱۱	کوچه عید گاه	۰/۲۴۰
۱۲	چاویدان	۰/۱۸۵
۱۳	بها التولیه	۰/۱۴۰

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج تحقیق در زمینه سرانه‌ها نشان داد سرانه فضای سبز شهروندان منطقه‌ی ۱۳ کلان‌شهر مشهد (ثامن) به لحاظ پارک تقریباً کمتر از نصف متوسط ملی است به ازای هر نفر ۵/۱ نفر در هر متر مربع (۱۲-۷ متر که متوسط آن ۹,۵ متر است) و یک چهارم استاندارد جهانی می‌باشد. بر این اساس پس از شناسایی پارک‌های موجود در منطقه ۱۳ کلان‌شهر مشهد با اولویت بندی بر اساس ۶ شاخص؛ امکانات، زیبایی، امنیت، دسترسی، توزیع- پراکندگی، مساحت - وسعت؛ مولفه‌های ذکر شده مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. پس از ۷ مرحله بررسی با استفاده از تکنیک Topsis نتایج نهایی از تحقیق بیانگر کاربرد و اهمیت این تکنیک در اولویت بندی پارک‌های شهری و ارائه الگوی بهینه پراکندگی براساس ضوابط و نیازهای جمعیت شهری است. نتایج حاصل از مدل Topsis نشان داد پارک امور شهر با رتبه (CL) ۰/۹۹۳، پارک شهید فهمیده با رتبه (CL) ۰/۷۷۳، پارک میر با رتبه (CL) ۰/۶۲۵ و پارک گودال ترک ها با رتبه (CL) ۰/۶۲۵۱ دارای بالاترین و پارک کوچه عیدگاه با رتبه (CL) ۰/۲۴۰، و پارک چاویدان با رتبه (CL) ۰/۱۸۵ و پارک بهالتولیه با رتبه (CL) ۰/۱۴۰ دارای کمترین کیفیت و مطلوبیت می‌باشند. بررسی تک تک شاخص‌ها نیز نشان داد از میان ۱۳ پارک موجود در منطقه ثامن شهر مشهد؛ تنها پارک امور شهر است که شاخص‌های مطلوبیت و کیفیت آن تا حدی

ارتقاء یافته است. برنامه‌ریزی صحیح در زمینه ارتقای شاخص‌های مطلوبیت پارک‌های منطقه‌ی ۱۳ کلان‌شهر مشهد ضرورتی انکارناپذیر است. زیرا ارتقای کیفیت کاربری تفریحی در سطح فضاهای شهری به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه پایدار شهری محسوب می‌شود که می‌تواند زمینه تعلق و رضایتمندی ساکنان به ویژه نسل جوان را به شهر فراهم کرده و به پایداری توسعه شهر در آینده کمک کند. از سوی دیگر بالا بردن سطح کیفیت پارک‌ها و فضای سبز به منزله اقدامی اساسی در راستای تامین سلامتی جسمی و روانی می‌باشد. افزایش ارتقاء بهره‌وری و بهبود عملکرد پارک‌ها می‌تواند از طریق توجه عمیق و نگرش تامل برانگیز به دیدگاه شهروندان در خصوص آثار و تبعات اجتماعی احداث و گسترش فضاهای سبز تحقق پذیرد. لذا انتظار می‌رود مسئولین ذیربط تا حد امکان به راهکارهای پیشنهادی زیر توجه جدی داشته باشند:

- اکثریت شهروندان به موضوع امنیت در پارک‌های منطقه‌ی فوق و تاثیرگذاری آن‌ها در فضاهای شهری انتقاد داشتند. این مسئله در صورت رفع شدن توسط مدیریت شهری باعث استقبال بیشتر شهروندان با فضای سبز (پارک‌ها) شده و بدون شک در افزایش دفعات مراجعه‌ی آن‌ها به پارک‌های منطقه تاثیر گذار است.
- توجه بیشتر نظافت و همچنین ارتقاء بهداشت سرویس‌های بهداشتی (توالت‌ها) پارک‌های این منطقه از اهمیت بالایی برخوردار است. از سویی دیگر به دلیل این که تعداد زائرین و مراجعه کنندگان در برخی پارک‌های این منطقه خصوصاً در فصل بهار و تابستان زیاد است. تعداد سرویس‌های بهداشتی بسیار اندک است. زیرا یک شهر سالم و پایدار در گرو تامین یک محیط بهداشتی مطلوب و مناسب است.
- توجه و تاکید بر ساختار فیزیکی و فضایی پارک‌ها به عنوان مثال افزایش تاسیسات و تجهیزات پارک، احداث فضاهای جدید، ایجاد پارکینگ و افزایش مبلمان پارک‌ها.
- برای کاهش برخی اثرات و تبعات نامطلوب اجتماعی در پارک‌ها مانند افزایش روابط نامشروع، فروش مواد مخدر و... علاوه بر شهرداری می‌بایست از توان و پتانسیل سایر سازمان‌ها و نهادها و ارگان‌های دولتی و حتی بخش خصوصی کمک گرفته شود.
- در مکان‌یابی و کیفیت مسیرهای دسترسی به پارک‌ها نهایت دقت توسط کارشناسان و متخصصین صورت پذیرد. خصوصاً پارک‌هایی که در مناطق و نواحی هستند که ازدحام و تراکم جمعیت بالاست تا از هرگونه گره‌های ترافیکی جلوگیری شود.
- خدمات و امکانات مخصوص همه اقشار و سنین مد نظر نهادهای مسئول باشد (وسایل بازی، تفریح، و ورزش برای همه گروه‌های سنی، و جنسیتی) به طوری که مردم بتوانند به صورت پیاده به پارک بیایند و استفاده کنند.

منابع و مآخذ:

۱. ابراهیم زاده، عیسی، و عبادی جوکندان، اسماعیل (۱۳۸۷). تحلیلی بر توزیع فضایی - مکانی فضای سبز در منطقه سه شهری زاهدان. فصل‌نامه جغرافیا و توسعه، ۶(۱۱)، ۳۹-۵۸.
۲. استادی، مه‌ری، سلطانی‌فرد، هادی، ادب، حامد، قلیچی‌پور، زهرا، و پهلوانی، عباس (۱۳۹۶). ارزیابی و رتبه‌بندی مناطق شهری با تأکید بر کیفیت اکولوژیکی پارک‌ها و فضای سبز به روش تاپسیس در مناطق شهری مشهد. فصل‌نامه محیط شناسی، ۴۳(۲)، ۳۲۹-۳۴۷.
۳. ایران‌نژادپاریزی، محمدحسین، و تجملیان، مهدیه (۱۳۹۰). بوستان‌ها و فضای سبز شهری. انتشارات دانشگاه یزد، چاپ اول، ۴۱۶ صفحه.
۴. بهرامی، اردشیر (۱۳۹۰). بررسی رابطه احداث فضای سبز بر امنیت اجتماعی و جرایم (مورد مطالعه: بوستان باغ حکیم). فصل‌نامه مطالعات امنیت اجتماعی، ۲(۲۶)، ۱۳-۳۸.
۵. پریزادی، طاهر، شیخی، حجت، و ابراهیم‌پور، مریم (۱۳۹۱). مکان‌یابی فضای سبز شهری (پارک‌های درون شهری) با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی در منطقه ۹ کلان‌شهر مشهد. فصل‌نامه برنامه‌ریزی فضایی، ۲(۳)، ۱۱۱-۱۳۴.
۶. پوراحمد، احمد، گروسی، علیرضا، و توکلی‌نغمه (۱۳۹۴). تحلیل فضایی توزیع و پراکنش پارک‌های شهری کرج. فصل‌نامه مطالعات نواحی شهری، ۲(۴)، ۱-۲۱.
۷. تقوایی، مسعود، و شاهوردیان، مرضیه (۱۳۸۲). برنامه‌ریزی و طراحی فضای سبز شهری و تاثیرات متقابل آن بر انسان و طبیعت. مجله اطلاعات جغرافیایی (سپهر)، ۴۷، ۴۶-۵۵.
۸. جیکوبز، جین (۱۳۸۶). مرگ وزندگی در شهرهای بزرگ آمریکایی. ترجمه، آرزو افلاطونی حمیدرضا پارسی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۵۵۴ صفحه.
۹. رستم‌خانی، پروانه، لقایی، حسنعلی (۱۳۸۳). اصول طراحی فضای سبز در محیط‌های مسکونی. انتشارات مرکز تحقیقات راه مسکن و شهرسازی، چاپ اول، ۱۶۸ صفحه.
۱۰. سرور، رحیم، و محمدی‌ده‌چشمه، پژمان (۱۳۹۶). تحلیلی بر وضعیت فضای سبز شهری در شهر شهرکرد. فصل‌نامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۷(۳)، ۳۰۱-۳۲۰.
۱۱. سعیدنیا، احمد (۱۳۸۲). کتاب سبز شهرداری جلد اول شهرسازی. انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، چاپ سوم، ۹۲ صفحه.
۱۲. شکور، علی، فاندشرفی، یاسمن، و مشک‌سار، پریسا (۱۴۰۲). تحلیلی بر نقش پارک‌ها و فضای سبز شهری در ارتقای کیفیت زندگی در منطقه ۶ شهرداری شهر شیراز. فصل‌نامه جغرافیا و مطالعات محیطی، ۱۲(۴۶)، ۱۱۰-۱۲۹.
۱۳. صالحی، اسماعیل، رمضان‌مهربان، مجید، افراسیابی، هادی، داوودی، سیدمجید، و بصیری‌مژده‌ی، رضا (۱۳۹۲). ارزیابی توزیع مکانی پارک‌های شهری با استفاده از تحلیل شبکه. فصل‌نامه مدیریت شهری و روستایی، ۳۲، ۱۸۵-۱۹۶.
۱۴. خاکپور، براتعلی، صالحی‌فرد، محمد، رفیعی، هادی، و توانگر، معصومه (۱۳۸۹). تحلیلی بر ابعاد اجتماعی فضاهای سبز شهری با تأکید بر دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: کلان‌شهر مشهد). فصل‌نامه فضای جغرافیایی، ۱۰(۲۹)، شماره ۲۹، ۵۱-۹۳.

۱۵. قرخلو، مهدی، و جان‌بابانزادطوری، محمدحسین (۱۳۸۷). استانداردها و مقررات کاربردی در زمینه کاشت درختان و طراحی فضای سبز در سطح شهر. فصل‌نامه اطلاعات جغرافیایی (سپهر)، ۱۷(۶۵)، ۳۵-۴۱.
۱۶. قشقائی، رضا، و منصوریان، الهام (۱۴۰۰). مولفه‌های تاثیرگذار بر ارتقای کیفیت فضای سبز شهری (نمونه موردی پیاده روهای شهر یاسوج). فصل‌نامه جغرافیا و روابط انسانی، ۴(۳)، ۵۰-۶۴.
۱۷. مجنونیان، هنریک (۱۳۷۴). مباحثی پیرامون پارک‌ها، فضای سبز و تفرجگاه‌ها. انتشارات سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران، چاپ اول، ۲۶۰ صفحه.
۱۸. مروتی، مریم، و بیدکانی، سمیرا (۱۳۹۹). ارزیابی وضعیت پارک‌ها و فضای سبز شهری با استفاده از مدل الکترو در شهر اردکان. فصل‌نامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۲۲(۴)، ۲۰۹-۲۲۵.
۱۹. معروف‌نژاد، عباس، و امیری، ابراهیم (۱۴۰۰). ارزیابی مطلوبیت پارک‌ها از منظر گردشگری شهری و گذران اوقات فراغت شهروندان با استفاده از مدل کوپراس در منطقه ۲ شهری کلان‌شهر اهواز. فصل‌نامه فضای گردشگری، ۱۰(۳۹)، ۱-۲۰.
۲۰. مهدی‌نژاد، محمود (۱۳۷۰). فضای سبز و اثرات آن بر آلودگی هوا و تحلیلی بر وضعیت فضای سبز در شهر اصفهان. مجله رشد آموزش جغرافیا، ۲۵(۱)، ۲۸-۳۴.

21. Chang, H., Sh. & Liao, C., H. (2011). Exploring an integrated method for measuring the relative spatial equity in public facilities in the context of urban parks, *Journal of Cities*, 28(5):361-371.
22. Morgan, H. Walsemann, K., M. Child, S. Powers, A. Reed, J., A. & Kaczynski, A., T. (2016). Using an environmental justice approach to examine the relationships between park availability and quality indicators, neighborhood disadvantage, and racial/ethnic composition, *Journal of Landscape and Urban Planning*, 148:159-169.
23. R. Kaplan. (1992). The psychological benefits of nearby nature. In D. Relf (Ed.) *The role of horticulture in human well-being and social development*. Portland, OR: Timber Press. Pp. 125-133.
24. Ulrich. R.S. (2002). Health Benefits of Gardens in Hospitals. Plants for People International Exhibition Florida, Florida, USA.
25. Wen, M. Zhang, X., H. Carmen, D. Holt, J., B & Croft, J., B. (2013). Spatial Disparities in the Distribution of Parks and Green spaces in the USA, *Annals of behavior medicine*, 45(11):2-18.
26. Wright, F.L, (2000), Brodacre city: A new community plan, in: "City Reader" (Legate, R.T. and stout. F.Eds), *Routledge*, London and New York. pp 344-349.

Analyzing cultural and identity factors in urban planning and Architecture Pahlavi Era (Case study: Ahvaz City)

Ahmadreza Kaboli¹

Ph.D., Department of Architecture, Mahshahr Branch, Islamic Azad University, Mahshahr, Iran.

Abstract

The culture of a land is deeply influential on urban planning and architecture and clearly retention of basic cultural and artistic factors in buildings has left special effectiveness. Westernism, in the urban planning and architecture of the pahlavi Era is evidently outstanding as far as many changes in the plan forms are witnesses in this period. The present study is an applied study in terms of purpose and a survey study in terms of research methodology based on a questionnaire. The main aim of the research is to evaluate the relationship between cultural factors (in terms of façade and plan) in urban planning and architecture within the ahvaz city specially focusing on three icon buildings created in pahlavi period: triangular college building, silo building and the swan hotel building with an architecture related to the european modernism period. The research data are collected using a questionnaire while the cronbach's method has been used for evaluating the reliability of this research instrument. We followed the snowball technique to determine the number and type of samples(41 experts). The data were analyzed using the Spss software and kolmogorov-smirnov (KS) test and the sign test. The results of KS test suggest that the significance level is below 0.05 in all cases; therefore, the data normality test is rejected. Also based on the Sign test, the value of 1.739 at the significance level of 0.082 for the "façade index" and the value of 1.562 at the significance levels of 0.118 for the "plan index" have not been significant for those three buildings. Both indices ,façade and plan, have been equally used when compared to the architecture of European modernism period.

Keywords: Culture and Identity, Urban Planning, Architecture, Pahlavi Era, Ahvaz city

The Establishment of Rural Settlements in Kermanshah Province In Relation to Faults Using GIS

Zahra Gholami Rad¹

Ph,D Geography and Rural Planning, Expert of the General Directorate of Natural Resources and Watershed Management of Kermanshah Province

Kianoosh Behrouzi Banbidi

M.sc., Desert Engineering, Expert of the General Directorate of Natural Resources and Watershed Management of Kermanshah Province

Abstract

The emergence of human settlements, especially villages, has been based on suitable natural factors. In the world today, the gap between the findings of the humanities and their ability is increasingly growing day by day to protect people's lives and properties and the fury of nature continues to wreak havoc. Sciences themselves also contribute to the increase of these risks to some extent and new forms of danger with new effects which is caused by improper use of technology. The role of geomorphology studies and preparation of geomorphology maps are vividly important not only in rural construction but in most cases in making decisions that leads to the preparation of rural development plans. Geomorphological factors and the influence of morphogenic phenomena are forgotten and not taken into consideration. In the shadow of such studies, stable and unstable lands and their instability methods are determined with effective mechanisms .The present study examines and evaluates the settlement of 2793 rural places in connection with faults in Kermanshah province. In order to investigate these factors, accurate and powerful GIS software was used to produce and analyze maps. During this process, first the base maps were prepared, then the distribution of settlements was analyzed in relation to the fault layer and the correlation test (pearson's type) was used to determine the degree of correlation between natural factors and the distribution of settlements. The results of the correlation coefficient method show that there is a significant and strong relationship between the natural factor of the fault and the distribution of settlements in the studied area, and the distribution of the studied rural settlements is regular in relation to the environmental-ecological capabilities and limitations.

Key Words: Rural Settlement, Faults, GIS, Kermanshah Province

Evaluating Spatial Distribution of Public Urban Services (Case Study: Gotvand Township)

Ardeshir Rostami¹

Ph.D. Student Geography and Urban Planning, Najaf Abad Branch, Islamic Azad University, Najaf Abad, Iran.

Abstract

Improper distribution of public services in cities causes the formation of social problems. Accordingly, it paves the foundation for inequalities and injustice among them. On the other hand, the irreversible impact on the structure, the nature and class separation of urban areas and finally management of the cities has faced serious challenges. Due to the importance of the topic in this research, evaluation of the spatial distribution of public services in three components and twenty-one items in four cities of Gotvand Township has been discussed. The research method is applied in terms of purpose and based on survey method. The statistical population of the research was the residents of the cities under study. In order to check the normality of the distribution of the data from the Kolmogorov-Smirnov test and in order to check the status of the research variables, the sign test was used using SPSS software. In the analysis of the findings, according to the results of the Kolmogorov-Smirnov test, it is observed that the value of the significance level of the test is less than 0.05 in all cases. Therefore, the assumption of normality of the data is rejected. Also, the results of the sign test in the evaluation of the research variables in the cities under study show; Salehshahr city with a score of 3.02, Torkalaki city with a score of 2/69, Jannat Makan city 2/61 and Somaleh city has been ranked 2.53. Therefore, due to the fact that figure 3 is chosen as the theoretical middle of the response of the variables, the level of satisfaction of citizens with public services, except for Salehshahr in other three cities, it does not have a good condition.

Key Words: Spatial Distribution, Public Urban Services, Sign Test, Gotvand Township.

Livability With a Right to the City Approach: Concepts, Dimensions and Indicators

Sedigheh dolatshah¹

PhD in geography and urban planning, responsible of research and urban studies, Bandar mahshahr municipality

Abstract

Nowadays, in most developed countries, sustainability has been developed as a guiding principle in the framework of sustainability discourse in urban planning and policies. Urban livability and the right to the city are concepts related to sustainable development and social justice in cities and are effective in creating healthy, dynamic and just cities. While introducing livability and the right to the city as a dominant approach in urban planning in the contemporary world, this article has examined its theoretical origins, influential views and theoretical-experimental literature, its dimensions, and indicators. In terms of the fundamental-theoretical goal and its data, this research has been provided by the library- document method. Considering the wide range of topics and explanatory approaches available in this field, in this research, only those researches that have more relevance to the current research topic have been examined. Then, the theories of henri lefebvre and the theory of kevin lange, marcuse, tovey fenster, harvey, etc., as well as supporting concepts close to livability such as sustainable development, healthy city, neo-urbanism, smart growth and compact city have been examined. The findings of the article show that according to today's conditions, in most cities of the world there is a general agreement about the importance and necessity of recognizing, analyzing and explaining urban livability and the right to the city in various dimensions, but there is no consensus of opinion about the definition, standards and indicators. The most important reason for this can be seen in the direct dependence of this concept on the spatial and temporal conditions, and most importantly, the socio-economic and management background of the target community.

Key Words: Livability, Right to the City, Sustainable Development, Smart Growth

Place and Role of Urban Service Management in the Metropolitan Neighborhoods (Case Study: Ahvaz Urban Region Two)

Laleh Khajavinia¹

Guest Teacher Department of Geography and Urban Planning, Mahshahr Branch, Islamic Azad University, Mahshahr, Iran.

Abstract

Evaluation and performance management is one of Special issues of human resources management that is highly strategic and might be considered as appropriate tool to improve the performance of employees and organizations. Sustainable urban development would be viewed in a way as Performance management with their requirements and prerequisites as well as contributing in designing and implementation in the spatial organization of cities. The main goal of this research, Evaluation of the performance of urban services management at the level of the region is two metropolises of ahvaz. The statistical research population of the residents of ahvaz metropolis region 2 and the size of the studied sample were determined by using the cochrane formula of 399 people. The sampling method was classified randomly. The method of this survey is using a questionnaire and for data analysis using average tests,t (variable two), Pearson's correlation and levene's and anova has been used. The research results by the average test shown , The level of satisfaction of the citizens of the region two of ahvaz metropolis scored 2/69 points which indicates a lower than average level of satisfaction and lack of citizens' satisfaction with urban services management.

Key Words: Urban Service Management, Urban Neighborhoods, Ahvaz Metropolis of Region Two

The Evaluation and Prioritization of Urban Parks (Case Study: The Region 13 Mashhad Metropolis)

Zahra Parsanik¹

M.sc., Geography and Urban Planning, Mahshahr Branch, Islamic Azad University, Mahshahr, Iran.

Abstract

City parks embody regions covered with plants that capture in and around cities, with two eminent functions including temperature adjustment, weather moderation and beauty. Due to the lack of green spaces per capita and its inappropriate distribution in mashhad metropoli the current study tends to draw more attention toward evaluating and prioritizing the existing parks in the region 13th mashhad metropolis. The indicators such as Facilities, beauty, security, access, distribution-scattering, space and the use of the TOPSIS model have been discussed. The descriptive-analytical research method was based on field survey with emphasis on the practical aspect and data collection. The results of the research findings show; among the 13 parks in the samen region of mashhad metropolis; the only park is omurshahr that its desirability and quality indicators have been upgraded to some extent. Also, the results of the TOPSIS model indicate that the park of the Amurshahr with score 0/993, shahid fahmideh park with score 0/773, mir park 0/625 places the highest. Eidgah alley with score 0/240 and javidan park 0/185 and bah al-tolieh park 0/140 have the lowest quality and desirability.

Key Words: Urban Parks, Green Space, Urban Rigion 13, Mashhad Metropolis, Topsis Model

Table of Contents

<i>Analyzing cultural and identity factors in urban planning and Architecture Pahlavi Era (Case study: Ahvaz City)</i>	101
Ahmadreza Kaboli	
<i>The Establishment of Rural Settlements in Kermanshah Province In Relation to Faults Using GIS</i>	102
Zahra Gholami Rad, Kianoosh Behrouzi Banbidi	
<i>Evaluating Spatial Distribution of Public Urban Services(Case Study: Gotvand Township)</i>	103
Ardeshir Rostami	
<i>Livability With a Right to the City Approach: Concepts, Dimensions and Indicators</i>	104
Sadegheh Dolatshah	
<i>Place and Role of Urban Service Management in the Metropolitan Neighborhoods(CaseStudy: Ahvaz Urban Region Two)</i>	105
Laleh Khajavinia	
<i>The Evaluation and Prioritization of Urban Parks(Case Study: The Region 13 Mashhad Metropolis)</i>	106
Zahra Parsanik	

Abstract
In
English

IN THE NAME OF GOD
Journal of
New Ideas in the Geographical Sciences

Volume 1, Issue: 1, October 2023
Islamic Azad University, Mahshahr Branch

- **Managing Editor: Dr. Abbas Maroofnezhad**
- **Editor- in- Chief: Dr. Mohammad Ali Firouzi**
- **Executive Director: Dr. Farkhondeh Oshal**

• **Editorial Panel**

1. Dr. Ali Shakhooor, Full Professor of Geography Dpt., Islamic Azad University Marvdasht Branch
2. Dr. Behrouz Sarisarraf, Full Professor of Geography Dpt., Tabriz University
3. Dr. Saeid Maleki, Full Professor of Geography Dpt., Shahid Chamran Ahvaz University
4. Dr. Maryam Bayati Khatibi, Full Professor of Geography-Geomorphology Dpt., Tabriz University
5. Dr. Teymoor Amar, Associate Professor of Geography Dpt., Islamic Azad University Rasht Branch
6. Dr. Azita Rajabi, Associate Professor of Geography Dpt., Islamic Azad University Central Tehran Branch
7. Dr. Katayun Alizadeh, Associate Professor of Geography Dpt., Islamic Azad University Mashhad Branch

Address: New Ideas in the Geographical Sciences Journal Office, Islamic Azad University, Mahshahr Branch, Imam Khomeini Blvd, University Street, Islamic Azad University, Mahshahr Branch, College of Electrical Engineering and Computers, Ground floor. Postal code: 6351141111

Home Page: Sanad.iau.ir/journal/ntigs

E-mail: Ntigs.Journalmahshahriau1402@Gmail.Com

IAU Mahshahr Branch

Journal of New Ideas in the Geographical Sciences

Volume 1, Issue: 1, October 2023

<i>Analyzing cultural and identity factors in urban planning and Architecture Pahlavi Era (Case study: Ahvaz City).....</i>	101
Ahmadreza Kaboli	
<i>The Establishment of Rural Settlements in Kermanshah Province In Relation to Faults Using GIS.....</i>	102
Zahra Gholami Rad, Kianoosh Behrouzi Banbidi	
<i>Evaluating Spatial Distribution of Public Urban Services(Case Study: Gotvand Township).....</i>	103
Ardeshir Rostami	
<i>Livability With a Right to the City Approach: Concepts, Dimensions and Indicators.....</i>	104
Sadegheh Dolatshah	
<i>Place and Role of Urban Service Management in the Metropolitan Neighborhoods(CaseStudy: Ahvaz Urban Region Two).....</i>	105
Laleh Khajavinia	
<i>The Evaluation and Prioritization of Urban Parks(Case Study: The Region 13 Mashhad Metropolis).....</i>	106
Zahra Parsanik	

Sanad.iau.ir/journal/ntigs

ntigs.journalmahshahriaul402@gmail.com